

**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТЕХНІКИ ТА СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ТА
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

*Збірник матеріалів Всеукраїнської
науково-практичної конференції
Том 2*

22 серпня 2023 року

м. Київ

УДК 351.746.1:351.86](477-651.2:470-651.1)(06)

Д36

*Рекомендовано до друку Науково-технічною радою ІСТЕ СБУ
(протокол № 8 від 27 вересня 2023 року)*

Організаційний комітет:

ЧЕЧІЛЬ Юрій Олексійович – директор Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, доктор філософії в галузі права (голова Оргкомітету);

ОЧЕРЕТНИЙ Микола Васильович – заступник директора Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (заступник голови Оргкомітету);

ПАРФИЛО Олег Анатолійович – начальник відділу Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, к.ю.н., с.н.с. (відповідальний редактор);

БІЛА Вікторія Русланівна – начальник наукової лабораторії (наукової установи), д.ю.н., доцент;

БОНДАРЧУК Віталій Вікторович – заступник начальника Центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, к.ю.н.;

СИВОБОРОДЬКО Андрій Володимирович – заступник начальника центру Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України;

УШАКОВ Олексій Вікторович – заступник начальника центру Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України.

Д36 Державна безпека України в умовах російської агресії: актуальні питання експертно-криміналістичного та науково-технічного забезпечення: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22 серпня 2023 р.: Том 2. — Київ : ІСТЕ СБУ, 2023. — 212 с.

ISBN 978-617-8013-58-5

Збірник сформований за матеріалами доповідей та презентацій учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Державна безпека України в умовах російської агресії: актуальні питання експертно-криміналістичного та науково-технічного забезпечення».

В тезах доповідей автори розглянули проблемні питання та перспективи розвитку експертно-криміналістичного забезпечення державної безпеки України; новітні розробки криміналістичних методик та напрями використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві; актуальні аспекти забезпечення розроблення, виготовлення та модернізації спеціальних технічних засобів і спеціальної техніки в умовах протистояння російській агресії.

Розраховано на представників суб'єктів сектору безпеки й оборони, а також співробітників судових, правоохоронних органів і спеціальних служб, установ судової експертизи, науковців, викладачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів закладів вищої освіти.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

За точність викладених матеріалів відповідальність покладена на авторів.

Переклади і передруки дозволяються лише за згодою авторів.

ISBN 978-617-8013-58-5

УДК 351.746.1:351.86](477-651.2:470-651.1)(06)

© Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, 2023

ЗМІСТ

ТЕЗИ ДОПОВІДІ

АЛЕКСАНДРЕНКО Олена Віталіївна ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	8
АЛЕКСЕЙЧУК Вікторія Іванівна, КНЯЗЄВА Олена Володимирівна ПІДГОТОВКА ЕКСПЕРТНИХ КАДРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	13
БАБЧЕНКО Анна Валентинівна СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	16
БАШКИРОВ Олександр Миколайович, ГРИГОРЕНКО Володимир Андрійович МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ РАДІОЕЛЕКТРОННИХ КОМПОНЕНТІВ ЗБРОЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	18
БІЛІЧАК Олена Анатоліївна, ПАВЛЕНКО Микола Володимирович ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У СВІТЛІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	19
БОРДУНОС Олексій Петрович ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДІВ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ТЕРИТОРІЯХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ЗА ФАКТАМИ РУЙНУВАННЯ ТА ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ ВНАСЛІДОК ОБСТРІЛІВ.....	23
ВОЗОВИК Юрій Михайлович ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ ОБСТРІЛІВ.....	26
ГЛАДКИЙ Дмитро Вікторович ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ “EYEWITNESS TO ATROCITIES” В УКРАЇНІ ДЛЯ ФІКСАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РФ.....	29

ГОРУН Олена Юріївна АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ	32
ГРЕСЬ Олександр Михайлович СУЧАСНИЙ ДОСВІД КРАЇН НАТО У РОЗРОБЦІ ТА ВИГОТОВЛЕННІ БЕЗПЛОТНИХ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ.....	36
ГРИГОРЕНКО Володимир Андрійович, МАЦЮК Владислав Олександрович КОНЦЕПЦІЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	39
ГУРЖІЙ Сергій Валерійович СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ТЕХНОЛОГІЇ ОБРОБКИ МАТЕРІАЛІВ: УЛЬТРАЗВУКОВА ВІБРАЦІЙНА ОБРОБКА	41
ДАВИДОВСЬКИЙ Леонід Сергійович, БІСИК Сергій Петрович, СЄДОВ Святослав Геннадійович НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗАСОБАМИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БРОНЕЗАХИСТУ	44
ДМИТРЕНКО Людмила Анатоліївна ЕКОЦИД В УКРАЇНІ ЯК НОВЕ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	47
ЗАЯЦЬ Роман Ярославович ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	52
ЗДОР Вілена Миколаївна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	57
КАПЕЛЮХА Артемій Вікторович ДО ПИТАНЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА СБ УКРАЇНИ	60
КОВАЛЬОВ Костянтин Євгенович ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	63

КОНОТОПЕЦЬ Федір Миколайович СПОСОБИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ЧЕРЕЗ БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ	68
КОСТИНА Олег Миколайович, КОВАЛЬКО Олександр Єгорович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ СИСТЕМ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	70
КРИВОНОЖКО Галина Євгенівна ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО МЕТОДУ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТА (СПЕЦІАЛІСТА)	71
КУЗНЄЦОВА Тетяна Володимирівна ДО ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ.....	73
КУПРІЯНОВА Анастасія Олександрівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	77
КУЧИНСЬКА Ірина Вікторівна ВІДБІР ЗРАЗКІВ НА МІСЦЯХ ЗЛОЧИНУ: ДОСВІД СУДОВО- КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЛАБОРАТОРІЙ ЄС	80
МЕЛЬНИК Вадим Олександрович, ПРОКОПЧЕНКО Сергій Вікторович ПИТАННЯ ЩОДО МОЖЛИВОСТІ СПРОЩЕННЯ ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ПЕРЕДАЧАМИ ТОВАРІВ ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ	83
НАСТОПИРОВ Ігор Валерійович, ХМУРКОВСЬКИЙ Ярослав Вікторович, ЛИСОХМАРА Максим Володимирович МОДЕЛІ ЗАГРОЗ ПРОНИКНЕННЯ В ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕЛЕКТРОНИХ ПРИСТРОЇВ	87
ОНИКІЄНКО Людмила Сергіївна, ДОМАНОВ Ігор Олександрович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОУЗГОДЖЕНОСТІ РОБІТ ПРИ СТВОРЕННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ.....	90
ПАРФИЛО Олег Анатолійович КІБЕРАТАКИ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	91

ПИРИГ Ігор Володимирович ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	95
ПОЛЩУК Сергій Миколайович ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТЕХНОЛОГІЇ КАМУФЛЯЖУ ПРИ СТВОРЕННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ	100
ПОЛОВКО Альона Євгеніївна ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В СПРАВАХ ПРО КОРУПЦІЮ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	105
ПОЛТАВСЬКИЙ Андрій Олександрович ШЛЯХИ УНІФІКУВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В КРАЇНАХ ІЗ РІЗНИМИ ПРАВОВИМИ СИСТЕМАМИ	108
ПРИМІРЕНКО Володимир Миколайович, ДЕМ'ЯНЮК Андрій Володимирович ПРОГРАМНИЙ ЗАСІБ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ РЕСУРСУ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОГО ПРОЦЕСУ	117
РЕЙТЕР Оксана Костянтинівна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРИТЯГНЕННЯ АГРЕСОРА ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	120
САВІНОВА Наталія Андріївна ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	125
САНАКОЄВ Дмитро Борисович ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ	130
ТВЕРДОХЛІБОВ Володимир Віталійович, КОВБАСЮК Олександр Васильович ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ СЕКТОРУ ОБОРОНИ КРАЇНИ	134

ЧЕРЕМНОВА Антоніна Іванівна,
ПАСТУХ Аліна Володимирівна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ЩО ЗАЗІХАЮТЬ НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ 135

ЧЛЕНОВ Микола Володимирович
НЕДОЛІКИ ПОСТАНОВ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ
ЕКСПЕРТИЗ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДЕРЖАВОЮ-
АГРЕСОРОМ БОЙОВИХ БПЛА..... 139

ШАБЕТЯ Сергій Анатолійович
ОСОБЛИВОСТІ ВИМОГ ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ ПРИ
НАНЕСЕННІ ШАРІВ ПОРОШКОВИХ ПОЛІМЕРІВ НА
ДІЕЛЕКТРИЧНІ ДЕТАЛІ ВИРОБІВ..... 147

ЯРОВИЙ Ілля Дмитрович
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРОЛІВСТВА НІДЕРЛАНДИ ТА УКРАЇНИ 150

ЯЦЕНКО Іван Володимирович
СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ
ЕКОЦИДУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ..... 153

ПРЕЗЕНТАЦІЇ

ГЛАДКИЙ Дмитро Вікторович
ЯК ВСТАНОВИТИ ТА ВИКОРИСТОВУВАТИ
ЗАСТОСУНОК EYEWITNESS TO ATROCITIES.....159

ДЕНИСЕНКО Сергій Анатолійович
РОЗВИТОК СПРОМОЖНОСТЕЙ ЕКСПЕРТНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
СБ УКРАЇНИ З ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ РХБЯ ІНЦИДЕНТУ196

НІЗОВЦЕВ Юрій Юрійович
НОВІ НАПРЯМКИ ФОТОТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....207

АЛЕКСАНДРЕНКО Олена Віталіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення та судової
експертології Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Привілей влади - приймати рішення.

В. Черчілль

Час і місце проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Державна безпека України в умовах російської агресії: актуальні питання експертно-криміналістичного та науково-технічного забезпечення» обумовлені сучасними реаліями існування Української держави в умовах повномасштабного вторгнення, воєнним станом, а також тим, що саме до компетенції СБУ належить розслідування злочинів проти основ національної безпеки. Стаття 1 Закону України «Про Службу безпеки України» вказує, що саме вона є уповноваженим державним правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України [1].

Суспільна небезпека злочинів проти основ національної безпеки (далі – НБ) полягає у тому, що вони представляють найбільш небезпечні посягання на суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність країни, її конституційний лад, без належної кримінально-правової охорони яких неможливе нормальне функціонування держави та її відповідних інститутів. Саме тому статті про відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України наведені в Розділі першому Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) [2]. Злочини проти основ НБ посягають не тільки на державну безпеку, а й на національну безпеку загалом, яка визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України») [3].

Якщо ще декілька років тому можна було стверджувати, що кількість учинених злочинів проти основ національної безпеки в Україні, у порівнянні із загальною кількістю злочинів вчинених на території нашої держави, невелика [4, с. 10], то наразі доводиться констатувати інше. За даними Офісу Генерального прокурора України у 2022 році правоохоронними органами було передано до суду 1074 кримінальних проваджень проти основ національної безпеки, 390 осіб, які скоїли ці злочини, перебувають під вартою. Зрозуміло, що якісно розслідувати такий значний масив кримінальних проваджень

неможливо, враховуючи не розраховану на такий обсяг роботи кількість особового складу органів досудового розслідування. Вказане обумовлює розгляд даного питання і прийняття відповідних рішень на урядовому рівні. Проте, вирішення цього питання полягає не лише у простому збільшенні кількості слідчих і оперативних співробітників. Важливим є належне криміналістичне, у тому числі методичне, забезпечення вказаної діяльності з розслідування злочинів аналізованої категорії.

Термін «криміналістичне («техніко-криміналістичне») забезпечення» почали вживати вчені-криміналісти в своїх наукових дослідженнях у 80-90-х роках минулого століття) [5, с. 79]. Незважаючи на відносну давнину появи цього терміну, інтерес науковців щодо його дослідження не вщухає, вчені час від часу повертаються до цієї проблематики.

Варто зазначити, що зміст криміналістичного забезпечення розслідування злочинів пов'язаний змістовно із системою криміналістики і реалізується через техніко-криміналістичну, тактико-криміналістичну й методико-криміналістичну складову. Вказані види забезпечення можна розглядати у науковому і практичному змісті, що полягає як у створенні наукового підґрунтя застосовуваних прийомів, засобів та методів, так і у формуванні практичних рекомендацій щодо їх застосування. Однак, саме єдність теорії і практики забезпечує ефективне досягання поставлених завдань та об'єднує їх у систему криміналістичного забезпечення розслідування злочинів [6].

Загальні питання криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів ставали предметом дослідження А.В. Іщенка, І.О. Ієрусалимова, І.П. Красюка, І.В. Пиріг, К.О. Чаплинського, Ю.М. Черноус (на рівні монографічного дослідження) та інших вчених. Питаннями криміналістичного забезпечення розслідування окремих видів злочинів займалися В.А. Журавель, В.В. Лисенко, В.В. Матвієнко, К.Є. Поджаренко, Ж.Б. Удовенко та ін. Проблеми криміналістичного, зокрема, експертного забезпечення розслідування злочинів проти національної безпеки України досліджували лише окремі науковці (І.В. Гора, І.В. Гловюк, В.А. Колесник). Проте, незважаючи на наявність певного масиву наукових робіт, вказаний напрям досліджень слід визнати ще далеким до свого завершення, особливо з огляду на сучасні реалії, в яких перебуває Українська держава, російську агресію та воєнний стан.

Ситуація, що склалася в Україні після широкомасштабного вторгнення РФ, наочно показала проблеми протидії злочинам проти основ НБ, які ми вбачаємо, зокрема, в наступному: відсутність належної уваги до вказаної теми з боку відповідних державних урядових і безпекових структур, відповідно – бракує наукових досліджень і методичного забезпечення діяльності співробітників СБУ; відсутність достатньої практики із запобігання та розслідування злочинів даної категорії, проблеми із кваліфікацією співробітників на фоні частих реформувань правоохоронних органів; недостатнє криміналістичне забезпечення діяльності з розслідування цих злочинів та інше, що впливає із наведеного.

Виходячи із особливостей злочинів, передбачених у Розділі I Особливої частини КК України та певної латентності окремих з їх складів (ст.ст. 111, 111-1, 114) специфіка їх розслідування полягає у тому, що традиційний шлях від факту їх вчинення, встановлення і роботи зі свідками, особливо в теперішніх умовах воєнного стану, може виявитися неефективним. За свідченнями фахівців, специфіка статей щодо національної безпеки полягає у необхідності здійснювати оперативно-розшукові заходи для їх документування. Якщо подивитися на реалізацію кримінальних проваджень, які розслідуються, то це все матеріали оперативно-розшукової роботи [7].

Після початку збройного протистояння України російській агресії та окупації ворогом окремих територій Донецької і Луганської областей, з 2014 року в практиці правоохоронних органів побільшало фактів виявлення і розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України» (ст.ст.109-111). З 24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення російської армії в Україну, поряд із диверсією, посяганням на територіальну цілісність і недоторканність України та державною зрадою з'явився ще один вид злочинної діяльності – відкрита підтримка та заклики до співпраці з державою-агресором. Як наслідок, у березні 2022 р. до КК України було включено нову статтю 111-1 «Колабораційна діяльність» [8]. Враховуючи той факт, що зазначена норма є новою для вітчизняної правозастосовної практики, виникають проблемні питання щодо напрямів оперативно-розшукового документування злочинної діяльності осіб та груп, які вчинюють ці кримінальні правопорушення, як слушно зазначає С. В. Албул [9, с. 7]. Також ця норма потребуватиме після аналізу практики її застосування й розробки криміналістичної методики розслідування, чого наразі суттєво бракує, що створює певні труднощі на практиці.

За час з 2014 року, з початку агресії росії проти України, коли вже побільшало злочинів проти НБ, можна було б вдатися до передбачення їх збільшення в подальшому, врахувати такі реалії та здійснити заходи щодо забезпечення правоохоронної діяльності відповідними правовими нормами, розробкою методичного забезпечення (криміналістичні та експертні методики, практичні рекомендації та ін.). Прояви колабораціонізму відзначалися ще у 2014 році, хоча стаття 111-1 КК була введена лише 8 років потому. На нашу думку, до теперішнього часу можна було б вжити певних заходів щодо криміналістичного забезпечення протидії вказаним злочинам: зокрема, провести відповідні дослідження складу цього кримінального правопорушення, проаналізувати існуючу практику, розробити основи методики їх розслідування, методичні рекомендації, напрацювати практику розслідування, у чому наразі відчувається суттєва потреба. Задля справедливості зазначимо, що певні заходи у цьому напрямку здійснюються, хоча їх не можна вважати достатніми, на чому можна зупинитися. Так, вирішенню вказаної проблеми певним чином сприятиме навчальний посібник «Кваліфікація та розслідування окремих видів злочинів проти основ національної безпеки та воєнних злочинів», підготовлений у 2022 році авторським колективом Національної

академії СБУ, в якому розглянуто кримінально-правові, кримінальні процесуальні й криміналістичні питання кваліфікації та особливостей досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Серед них – державна зрада, шпигунство, диверсія, колабораційна діяльність, порушення законів та звичаїв ведення війни [10].

За час, що минув з 2014 року, значного прискорення зазнав науково-технічний прогрес, з'явилися нові види електронних пристроїв (смартфони, гаджети), численні функціональні додатки до них; широкого розвитку зазнали можливості Інтернету щодо спілкування та обміну інформацією (поява соціальних мереж Telegram, Viber, WhatsApp, Signal та ін.), можливості яких успішно використовуються у злочинних цілях на шкоду Україні. Відомі непоодинокі факти використання вказаних соцмереж для передачі окупантам і російським спецслужбам координат цивільної інфраструктури, місць розташування українських військових об'єктів, маршрутів переміщення техніки ЗСУ для нанесення по них ураження ворогом, для збору коштів для окупантів; встановлені факти вербування через соцмережі громадян співробітниками спецслужб країни-агресора. Натомість використання належним чином правоохоронними органами (СБУ та ін.) розповсюдженості та широкого доступу населення до сучасних засобів передачі інформації (мобільні телефони, гаджети з багатофункціональними додатками), які використовуються також у злочинних цілях, може зробити ефективним виявлення і розслідування злочинів проти НБ, але це потребуватиме дослідження таких можливостей і підготовку за їх результатами відповідних методичних рекомендацій.

Наступною особливістю розслідування даної категорії злочинів є необхідність активного використання спеціальних знань і сучасних можливостей судових експертиз. Окремої уваги заслуговують питання щодо можливостей використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів проти НБ (використання «штучного інтелекту», дослідження цифрових доказів та ін.). Слід додати сюди ще й необхідність вдосконалення кримінального процесуального законодавства, його окремих положень, які насамперед стосуються проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, участі спеціаліста, призначення судових експертиз, оскільки якість процесуального закону є одним з ключових факторів швидкого і ефективного розслідування.

В даній роботі нами було розглянуто лише основні проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти національної безпеки України та визначено напрями їх вирішення. Враховуючи актуальність і масштабність вказаної теми та обмежений обсяг публікації, вважаємо за необхідне продовжити її розгляд в подальшому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст. 382). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 05.08.2023).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-111. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 05.08.2023).
4. Бантишев О.Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія / О.Ф. Бантишев, О.В. Шамара. – [3-е вид., перероб. та доп.]. Луганськ, ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 240 с.
5. Кікінчук В. В. Поняття техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження / Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 79-81.
6. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: наукові засади та напрями реалізації // Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу. Харків, 2017. С. 220-222.
7. Карман Альбіна. Перейшли на бік ворога: скільки злочинів проти основ національної безпеки було у 2022? URL: <https://zhar.org.ua/perejshly-na-bik-voroga-skilky-zlochyniv-proty-osnov-natsionalnoyi-bezpeky-bulo-u-2022/> (дата звернення 28.07.2023).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення 06.08.2023).
9. Албул С. В. Теоретичні аспекти оперативно-розшукового документування колабораційної діяльності // Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 7-11.
10. Видано новий навчальний посібник про злочини проти основ національної безпеки та воєнні злочини : URL: <https://academy.ssu.gov.ua/ua/news-1-163-284-vidano-noviy-navchalniy-posibnik-pro-zlochini-proti-osnov-nacionalnoi-bezpeki-ta-voenni-zlochini> (дата звернення 01.08.2023).

АЛЕКСЕЙЧУК Вікторія Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача з науково-методичної роботи
та післядипломної освіти,
Київське відділення ННЦ «ІСЕім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»,

КНЯЗЄВА Олена Володимирівна,
заступник завідувача відділу післядипломної освіти,
Київське відділення ННЦ «ІСЕім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

ПІДГОТОВКА ЕКСПЕРТНИХ КАДРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах широкомасштабної жорстокої війни РФ проти України перед суспільством постали нові завдання та виклики, серед яких потреба належного й швидкого реагування на факти злочинів, здійснення їх розслідування та формування якісної доказової бази.

Судові експерти посідають одну з ключових позицій у процесі розслідування злочинів, пов'язаних із порушеннями законів і звичаїв війни, безпосередньо працюють із наслідками варварських дій, ретельно вивчають і фіксують доказову інформацію, дають відповіді на питання слідства, які потребують залучення спеціальних знань.

Умови діяльності судових експертів сьогодні містять високий ризик небезпеки як на місці події (де можуть залишатися прихованими й невиявленими вибухонебезпечні предмети), так і на робочому місці експерта (унаслідок нерозбірливих атак і бомбардувань нападника). Можливість збирання інформації на тимчасово окупованих територіях і в зонах активних бойових дій обмежена. За таких умов перевага надається методам та засобам, які дають змогу безконтактно працювати з досліджуваними об'єктами, фіксувати їхній стан, місце розташування, вилучати, знешкоджувати (портативним 3D-сканерами, які дають змогу створювати тривимірну високоточну й повну модель місця події з можливістю її подальшого ретельного вивчення, суттєво сприяють економії часу, пов'язаному з фіксуванням обстановки й об'єктів на місці події, не потребують під'єднання до електромережі; безпілотним летальним апаратами, обладнаними системами фото- і відеозапису, які дають змогу фіксувати важкодоступні місця тощо). Гостра потреба в таких технічних засобах сьогодні частково вирішується завдяки міжнародній допомозі, запровадженню виробництва вітчизняних аналогічних засобів. У зв'язку із запровадженням в експертну практику сучасних технічних засобів дослідження й фіксування місця події, постає питання забезпечення відповідної підготовки судових експертів із метою формування впевнених навичок використання (управління) подібними засобами.

Негативним супутнім фактором війни є кадрові втрати в судово-експертних установах, що пов'язано з евакуацією мешканців територій, на яких

тривають активні бойові дії, вступом експертів на службу до Збройних Сил України. За таких обставин число експертів в Україні суттєво скоротилось, водночас змінився ступінь затребуваності окремих видів експертиз. Зокрема, відповідно до результатів Оперативного моніторингу правосуддя в умовах війни, проведеного Міністерством юстиції України, порівняно з 2021 роком в Україні за перше півріччя 2022 року збільшився попит на будівельно-технічні експертизи (на 38 %), експертизи зброї (на 54 %), пожежно-технічні експертизи (на 60 %), товарознавчі (на 17 %), вибухово-технічні (на 66 %), автотоварознавчі (на 36 %), інженерно-екологічні (на 56 %), військові (на 85 %), психологічні (на 51 %), лінгвістичні (на 39 %), що пов'язано з потребою розслідування неухильно збільшуваної кількості кримінальних діянь агресора проти громадян України [1, с. 127]. Доцільним у зв'язку з цим (особливо в умовах загального зниження ринку праці в Україні) є залучення кваліфікованих наукових і науково-викладацьких кадрів, практичних працівників до експертної професійної спільноти шляхом інформування про особливості професії судового експерта, механізм отримання доступу до професії, вимоги до судового експерта, а також проходження підготовки фахівців із метою отримання кваліфікації судового експерта. Щодо цього необхідно зазначити про набуття чинності змінами від 12.09.2022 р. до пункту 2 розділу III Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5, відповідно до яких зменшено кількість навчальних лекційних годин за програмами підготовки експертів (що відповідно зменшило вартість навчання осіб, які мають намір отримати кваліфікацію судового експерта й працювати самостійно) [2]. Перевагою роботи в державній спеціалізованій експертній установі є проходження підготовки коштом установи.

Гострим питанням в умовах війни є збереження експертних проваджень та матеріалів дослідження (речових доказів, документів, матеріалів проваджень). Із метою максимального збереження доказової інформації у провадженні юридична спільнота обґрунтовує пропозиції щодо законодавчої регламентації порядку здійснення електронного експертного провадження (складання і посвідчення електронного висновку експерта, електронних копій документів, електронних фото- і відеозаписів матеріалів дослідження, формування електронних наглядних проваджень). Зокрема, авторами Моніторингового звіту 2022 Директорату правосуддя та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України за результатами аналізу ефективності нормативно-правових актів запропоновано внести до процесуальних кодексів положення щодо викладення висновку експерта в письмовій та електронній формі, а також прийняти спільний підзаконний нормативно-правового акт (за участю Офісу Генерального прокурора, правоохоронних органів, міністерств, служб) для врегулювання порядку збереження матеріалів експертного дослідження та електронних копій документів [3, с. 250].

Наведені особливості судово-експертної діяльності в умовах війни висувають додаткові вимоги до компетентностей судових експертів, зокрема безпекових, технічних, психологічних, формуванню яких також доцільно приділяти час у процесі підготовки та підвищення кваліфікації експертних кадрів у доповнення до підготовки з теоретичних, організаційних та процесуальних питань судової експертизи та за експертною спеціальністю. У зв'язку з цим можна запропонувати включити до змісту професійних програм підготовки судових експертів відповідних блоків питань із можливістю відпрацювати важливі професійні вміння й навички під час практичних занять, а також врахувати відповідні види компетентностей під час атестації експертів.

Якісній підготовці експертних кадрів у значній мірі сприятиме прийняття нового профільного Закону. Зокрема, урядовим проєктом Закону України «Про судово-експертну діяльність» № 6284 від 05.11.2021 р. закладено відмінні від таких, що існують сьогодні, підходи в підвищенні кваліфікації судових експертів: заміна «періодичного проходження навчання та атестації» раз на три роки постійним підвищенням кваліфікації, форми, зміст і час здійснення якого будуть обиратися самим експертом, виходячи з його зацікавленості в підтриманні своїх знань, умінь та навичок у постійному актуальному стані [4].

До того ж можливими стимулами до постійного самовдосконалення може бути запровадження «рейтингу судового експерта» на єдиній платформі судових експертів (яка може замінити нині чинний Реєстр судових експертів, який має обмежені можливості та інформативність), установа системи преміювання, посадових підвищень із урахуванням здобутків і результатів підвищення судовим експертом кваліфікації в поєднанні із впровадженням безстроковості чинності Свідоцтва на право здійснення експертної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство юстиції України. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції. Оперативний моніторинг: правосуддя в умовах війни / відпов. ред. к.ю.н. Олійник О. М. 188 с. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2022/07/15/20220715134043-37.pdf> (дата звернення: 02.08.2023).
2. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів :затв. наказом Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5(зі змін. та допов.)// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 02.08.2023).
3. Міністерство юстиції України. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції. Моніторинговий звіт 2022/ відп. ред. к. ю. н. О. М. Олійник. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/01/19/20230119122151-21.pdf> (дата звернення: 02.08.2023).
4. Проєкт Закону про судово-експертну діяльність від 05.11.2021 р.№ 6284 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 01.08.2023).

БАБЧЕНКО Анна Валентинівна,
кандидат біологічних наук, судовий експерт
відділу біологічних досліджень
лабораторії матеріалів, речовин, виробів
та біологічних досліджень ДніпроНДІСЕ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Російсько-українська війна є, мабуть, найбільшою проблемою, яка постала перед ДНК-тестами сучасності. Виявляється, кількість невпізнаних тіл і родичів загиблих зростає з кожним днем, що лягає все більшим тягарем на установи, які здійснюють судово-медичну діяльність.

Слід зазначити, що у професійній практиці в усьому світі принципи молекулярно-генетичної ідентифікації особи в частині отримання первинних лабораторних даних є універсальними і детально описані в багатьох авторитетних світових підручниках з криміналістичного аналізу ДНК (Butler, 2010, 2012; Goodwin та ін.) Виходячи з цих принципів, процедура ідентифікації невпізнаних осіб за останками на основі аналізу ДНК включає наступні етапи:

1. Збір біологічних зразків з останків невпізнаної особи.
2. Вилучення та очищення ДНК з останків.
3. Вимірювання кількості виділеної ДНК, оцінка ступеня деградації та стандартизація концентрації.
4. Ампліфікація маркерних ділянок ядерної ДНК, переважно локусів з короткими тандемними повторами (STR, Short Tandem Repeats), а також маркерних послідовностей, що містять ділянки з одонуклеотидним поліморфізмом (SNP, Single-Nucleotide Polymorphism).
5. Капілярний електрофорез локусів, ампліфікованих за допомогою STR або секвенування послідовностей нуклеїнових кислот чи мітохондріальної ДНК, що містять SNP.
6. Аналіз отриманої електрофоретичної карти STR-локусу та/або хроматограми нуклеотидної послідовності, що містить SNP.
7. Реєстрація встановлених молекулярно-генетичних ознак (головним чином, профілю ДНК локусу STR та нуклеотидної послідовності, що містить SNP) в генетичній інформаційній базі даних. Ці дані використовуються для формування запитів на пошук збігів з генетичними ознаками інших осіб та слідів, зокрема можливих родичів невстановленої особи.
8. Пошук збігів між виявленими генетичними характеристиками невстановленої особи та характеристиками відомих осіб (зазвичай, ймовірно, близьких родичів) або біологічними слідами, виявленими на речах відомих власників. За результатами пошуку та аналізу збігів уточнюється порівняльний тест і на підставі статистичної оцінки робиться висновок щодо остаточної ДНК-ідентифікації невпізнаної особи.

У такий спосіб, експериментальна частина дослідження з ідентифікації невідомої особи завершується отриманням специфічного для людини профілю ДНК за локусом STR, або послідовності з унікальними SNP, а аналітична частина – встановленням відповідності між експериментальними даними про невідому особу та даними відомих носіїв споріднених або ідентичних генетичних ознак. Завершується це встановленням збігу.

Описані вище етапи молекулярно-генетичного дослідження є універсальними для будь-якого тесту на ідентифікацію невідомої особи.

Однак в умовах нинішньої війни в Україні кожен етап має специфічні особливості, які визначають успіх або невдачу процедури ідентифікації останків осіб, які загинули внаслідок бойових дій. Наразі основними даними для персональної ідентифікації невпізнаних осіб є STR-профіль локусів аутосомних хромосом. Однак, за певних обставин, для підтвердження та/або валідації результатів ідентифікації може бути проведено ДНК-профілювання STR-локусу Y-хромосоми та секвенування мітохондріальної ДНК (нуклеотидна послідовність). Дослідження Y-хромосоми може підтвердити спорідненість між особами чоловічої (батьківської) лінії, в той час як інформація про послідовність мітохондріальної ДНК може бути використана для підтвердження спорідненості жіночої (материнської) лінії.

Слід зазначити, що, враховуючи реалії сьогодення, набутий досвід потребує ретельного аналізу з урахуванням певних успіхів та проблем у цій сфері, що й визначає актуальність питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Канава О. Ю. Проблемні питання проведення молекулярно-генетичних досліджень при ідентифікації безвісти зниклих осіб // Юридичний науковий електронний журнал. Запоріжжя, 2019. № 5. С. 299.
2. Методичні рекомендації з організації проведення відбору зразків біологічного походження в близьких осіб зниклих безвісти та призначення молекулярно-генетичної експертизи, проведення заходів з розшуку зазначених громадян та реагування за фактами зникнення безвісти людей у районах проведення антитерористичних операцій/МВС України, Державний НДЕКЦ; Нацполіція України, Головне слідче управління, Департамент карного розшуку. Київ, 2016. С. 8-10.
3. Dr. Surat P., Ph. D. Reviewed by Dr. Damien Jonas Wilson, MD, Medical Life Science (2018). URL: <https://www.news-medical.net/medical/authors/damien-jonas-wilson?page=24>
4. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 12.04.2012 r. № 4651-VI. (2020). Data onovlennia: 11.06.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

БАШКИРОВ Олександр Миколайович,
кандидат технічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник ЦНДІ ОВТ ЗС України,
ГРИГОРЕНКО Володимир Андрійович,
провідний науковий співробітник ІСТЕ СБУ

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ РАДІОЕЛЕКТРОННИХ КОМПОНЕНТІВ ЗБРОЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Проведення досліджень складових компонентів озброєння та військової техніки (ОВТ) збройних сил російської федерації викликане необхідністю наведення доказів застосування саме російської зброї в збройному конфлікті проти України, а також надання фактів застосування іноземних комплектуючих в начебто «російських» виробках військової техніки. В доповіді наведена методика досліджень радіоелектронних компонентів озброєння та військової техніки російської федерації, що була захоплена під час боїв на Україні. Методика включає процедури ідентифікації зразків в цілому та їх складових, визначення найменування, призначення та характеристик зразка, призначення та характеристик радіоелектронних компонентів, виявлення виробника, назви та адреси офісу підприємства, визначення кооперації підприємств з розробки та виготовлення зразка та його електронних компонентів, а також місця розташування виробництва.

Крім того, під час збройної агресії в Україні російські збройні сили широко застосовують високотехнологічні ОВТ: високоточні засоби вогневого ураження (крилаті ракети повітряного, наземного та морського базування, балістичні ракети), засоби розвідки (радіолокаційні станції, безпілотні літальні апарати), засоби радіоелектронної боротьби, зв'язку, управління військами й зброєю та ін. Як виявилось, виготовлення нових зразків ОВТ, у тому числі різних видів зброї, засобів зв'язку, управління, радіоелектронної боротьби та інших для потреб збройних сил російської федерації залежить від наявності у російських виробників іноземних радіоелектронних компонентів. З введенням санкцій та припиненням постачання певних радіоелектронних компонентів, російський оборонно-промисловий комплекс стикнувся з проблемою продовження серійного виробництва зазначених зразків ОВТ для поповнення втрат російської армії. Тому в цей час важливим стає виявлення фактів порушення санкцій проти російської федерації, виявлення фактів застосування іноземних комплектуючих в начебто «російських» зразках ОВТ.

При цьому адміністрація Президента США заявила, що заборона, яку також вводять головні союзники США, спрямована на припинення поставок високотехнологічних товарів. Саме тому визначення походження радіоелектронних компонентів російської техніки, що використовується на території України, їх ідентифікація є критично важливим завданням для контролю за виконанням санкційних заходів проти російської федерації з метою недопущення можливості відновлення та продовження серійного виробництва високотехнологічної зброї та військової техніки.

БІЛЧАК Олена Анатоліївна,
доктор юридичних наук, доцент,
Посольство України в республіці Таджикистан, м. Душанбе,
ORCID 0000-0002-2377-731X

ПАВЛЕНКО Микола Володимирович,
кандидат юридичних наук,
ВНЗ «Національна академія управління»

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У СВІТЛІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Сьогодні в Україні палає полум'я жорстокої та несправедливої війни, розпаленої віроломним нападом російської федерації, цинічно названою її політичними лідерами «спеціальною військовою операцією». Використання подібного терміну, на наш погляд, зумовлювалося спробою штучного применшення масштабу ведення воєнних дій на території України, їх наслідків для безпекової ситуації в європейському регіоні, розвитку економічної й політичної ситуації в світі. Анонсуєчи військове вторгнення в Україну, російський лідер в своєму ранковому зверненні 24 лютого 2022 року підкреслив, що метою воєнних дій є протидія розширенню НАТО на схід. Україна представлялась ним як вотчина росії, куди російські війська можуть бути введені ледь чи не на законних підставах, за мовчазної згоди або навіть за схвалення місцевого населення. Однак на практиці такі прогнози не підтвердились. Ще на початку конфлікту світ побачив справжнє обличчя «другої армії світу»: рівень їх військового вишкілу, технічного забезпечення і насамперед, застосовувані ними терористичні методи ведення війни, спрямовані на геноцид українського населення. Постійні зміни у складі вищого військового керівництва російської армії засвідчили те, що багато хто серед них усвідомив хибність рішення про вторгнення в Україну. Врешті про це в одному із своїх численних інтерв'ю прямо заявив голова ПВК «Вагнер» є. пригожин, який зазначив, що Україна не планувала здійснення збройного нападу на окупований Донбас у 2022 році, відповідно, формальних підстав для вторгнення на її територію у росії не було. Внаслідок невдалої спроби військового заколоту надалі він був брутально знищений на території росії. Наведені факти свідчать не лише про прояви невдоволення росіян політикою в. путіна, але й про неефективну побудову системи роботи російських спецслужб, які функціонально неспроможні та перебувають у полоні тотальної корупції. Цілком очевидно, що вони не змогли прорахувати наслідки вторгнення в Україну та ведення проти неї широкомасштабної війни. Зі змісту тих нечисленних відомостей, які витікають у російські ЗМІ, виникає враження, що основними методами роботи спецслужб рф є не збір даних, аналітика та прогнозування, а залякування, силовий тиск на об'єкти своєї заінтересованості, застосування різноманітних обмежень як по відношенню до іноземців, так і

щодо російських громадян, задля недопущення мінімальних проявів громадської непокори діючому режиму. Подібні форми, методи роботи в свій час застосовувались органами КДБ СРСР і у повній мірі були перейняті сучасними російськими спецслужбами.

Методи роботи спецслужб перебувають у прямій залежності від форми державного устрою та політичного режиму в країні. В умовах тоталітарних, диктаторських режимів спецслужби діють неправовими методами, нехтуючи базовими правами людини і громадянина. Свавілья правлячої верхівки, ґрунтоване на тотальній корупції та прикрите брехливою пропагандою, викривляє принципи побудови спецслужб, що стають інструментом реалізації політичної волі обмеженого числа осіб. У таких умовах призначення на відповідальні посади відбувається за принципом особистої відданості, а не професіоналізму. У свою чергу, ставленики політичної еліти оточують себе кадрами, які підбираються за подібним принципом, що врешті призводить до загальної деградації системи і падіння в цілому ефективності й якості її роботи. Непрофесійні спецслужби не в змозі забезпечити безпеку держави, водночас агресивний тиск і постійне залякування з їх боку не терпить демократичне суспільство. Враховуючи те, що Україна є державою, що має тоталітарне минуле, проблема ефективності побудови національної системи спецслужб, адекватного визначення їх функцій та завдань для неї також є достатньо болючою.

Незважаючи на неодноразові спроби «декегебізації» [1; 2], спрямовані на очищення спецслужб й інших державних органів України від працівників держбезпеки радянської доби [3], реформа спецслужб досі не відбулася. Викладене обумовлюється відсутністю у національному політикумі єдності підходів до того, за якими принципами повинні функціонувати вітчизняні спецслужби, якою є мета їх створення та як має виглядати кінцевий продукт їх діяльності. Звісно, значною перешкодою для пошуку консенсусу є обмеження доступу до інформації про діяльність спецслужб, що є максимально закритими для суспільства, тому цілісну картину проблем їх функціонування досить важко встановити.

Нині Україна перебуває на новітньому етапі історичного розвитку національної державності, ознаменованому заснуванням та розбудовою сучасних демократичних інституцій, покликаних забезпечити передумови розвитку повноцінного громадянського суспільства, що має доступ до інструментів контролю за діяльністю суб'єктів, що реалізують функції держави. У цьому ключі відбувається оновлення законодавства, яким регламентується засади діяльності окремих державних органів. З урахуванням поточної ситуації предметом особливої уваги стали питання реформування діяльності державних органів, що входять до сектору безпеки і оборони, з метою приведення засад їх функціонування у відповідність до стандартів НАТО, як це передбачено Стратегією національної безпеки України (далі – Стратегія), затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020. Згідно з п. 5 Стратегії, одним із пріоритетних національних інтересів України та

забезпечення національної безпеки є європейська і євроатлантична інтеграція [4]. Для набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору у стислі строки має бути забезпеченою взаємосумісність Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав Альянсу. Для розвитку потенціалу стримування потенційної агресії з боку росії відповідно до п. 58 Стратегії, Україна має прискорити оборонну та безпекову реформи за нормами, принципами і стандартами НАТО.

Для системного захисту України від загроз національній безпеці необхідним є розвиток сектору безпеки і оборони, для чого Україна повинна зміцнити демократичний цивільний контроль за сектором безпеки і оборони України, посилити відповідальність його посадових і службових осіб, систему ефективного управління та координації його діяльності тощо (п. 63 Стратегії). На виконання таких завдань було взято зобов'язання щодо оптимізації структури, функцій і чисельності Служби безпеки України як спеціально уповноваженого державного органу у сферах контррозвідувальної діяльності та охорони державної таємниці, головного органу у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю, а також створити ефективне розвідувальне співтовариство, посиливши його роль у реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони, завершити створення національної системи кібербезпеки [4]. У цьому ключі було здійснено неодноразові спроби розробки тексту проекту Закону України «Про Службу безпеки України» в оновленій редакції, які, однак, досі не завершилися успіхом [5]. Враховуючи, що питання правових засад функціонування спецслужб для українського суспільства є надзвичайно актуальними, окремі положення розроблених законопроектів стають предметом підвищеної уваги та гострої критики передусім з боку журналістів та експертів у війсьній та безпековій сфері. Найбільше занепокоєння викликають проекти норм, якими визначаються функції та повноваження цього державного органу, можливості здійснення демократичного цивільного контролю за його діяльністю.

Враховуючи суспільну вагу таких питань, вважаємо, що вони повинні стати не лише предметом дебатів у парламенті, але мають бути винесеними на всенародне обговорення. Залучення українського суспільства до вирішення проблем побудови ефективної національної системи спецслужб матиме значний позитивний ефект, оскільки дасть змогу зрозуміти громадянам принципи її діяльності, визначити шляхи забезпечення демократичного цивільного контролю за функціонуванням, створить максимально прозорі підходи до формування їх кадрового апарату. Участь громадськості у вирішенні проблем реформування Служби безпеки країни та інших спецслужб надалі забезпечить максимальну підтримку їх діяльності з боку суспільства. Паралельно із реформуванням СБ України має здійснюватися робота з оновлення законодавства, яким визначатиметься структура, завдання, функції та повноваження органів національної розвідки. Застосування комплексного підходу дасть змогу уникнути проблеми дублювання ними повноважень інших

державних органів, водночас чітко розмежувати їх компетенції. У кінцевому підсумку вжиття таких заходів сприятиме вирішенню завдань створення спецслужб європейського зразка, що є одним із напрямів розв'язання надзвичайно гострої проблеми реформування сектору безпеки і оборони держави у світлі реалізації сучасної політики держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Служба безпеки України отозвала всех своих сотрудников, которые занимали должности прикрытия в высших учебных заведениях Украины. <https://korrespondent.net/ukraine/events/769792-dekegebizaciya-sbu-iz-vuzov-otozvanu-rabotayushchie-pod-prikrytiem-sotrudniki> (доступ 03.09.2023р.).
2. Наливайченко розповів, що мають робити люди Луценка <https://www.pravda.com.ua/news/2010/01/14/4618513/> (доступ 03.09.2023р.).
3. Закон України «Про очищення влади». Відомості Верховної Ради. 2014, № 44. Ст.2041. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (доступ 03.09.2023р.).
4. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», затверджене указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року №392/2020. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>(доступ 03.09.2023р.).
5. Законопроект, який передбачає реформування Служби безпеки України, готовий до розгляду Верховною Радою у другому читанні фактично на 95%. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3672044-nova-redakcia-zakonu-pro-sbu-gotova-dorozgladu-vr-u-drugomu-citanni-na-95-venislavskij.html> (доступ 03.09.2023р.).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДІВ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ТЕРИТОРІЯХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ЗА ФАКТАМИ РУЙНУВАННЯ ТА ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ ВНАСЛІДОК ОБСТРІЛІВ

В умовах збройної агресії російської федерації документування наслідків обстрілів, які вчиняються її військовими на території України, має дуже велике значення для збору доказової бази скоєння воєнних злочинів. Однією із надважливих слідчих (розшукових) дій з документування таких наслідків є огляд місця події.

Мета огляду – фіксація обстановки місця події, виявлення, фіксація і вилучення слідів злочину та інших об'єктів, які можуть стати речовими доказами, з'ясування обставин події, встановлення інших даних, що можуть мати значення для справи і дозволяють у сукупності з іншими доказами дійти висновку щодо обставин події, яка розслідується, і механізму злочину [1, с. 24-25].

Проведення оглядів місця події за фактами руйнування та пошкодження об'єктів інфраструктури під час обстрілів потребують володіння спеціальними знаннями у галузі криміналістичної вибухотехніки. З цією метою до складу оперативно-слідчої групи можуть залучатися спеціалісти експертно-криміналістичних та вибухотехнічних підрозділів СБ України, МВС України та експертних установ МЮ України, а у випадку необхідності визначення напрямків обстрілів – спеціалісти з питань балістичних досліджень, застосування ракетних військ та артилерії, а також військової авіації.

Криміналістична вибухотехніка – галузь криміналістичної техніки, що вивчає вибухові речовини, вибухові пристрої, засоби підриву, сліди їх дії та закономірності використання (застосування) таких об'єктів при вчиненні кримінальних правопорушень, а також розробляє на цій основі науково-технічні прийоми, методи і засоби пошуку, обстеження, знешкодження, огляду, фіксації, вилучення і дослідження вибухових речовин, вибухових пристроїв і слідів вибуху з метою розслідування та попередження кримінальних правопорушень [2, с. 226].

Враховуючи специфіку огляду місця події в зоні ведення бойових дій, перед початком його проведення потрібно вирішити низку організаційно-тактичних завдань: визначення оптимального чисельного складу оперативно-слідчої групи, порядку дій спеціалістів під час проведення пошуку вибухонебезпечних предметів на місцевості, в спорудах, автотранспорті тощо, необхідних техніко-криміналістичних засобів та спеціальної техніки для огляду, проведення інструктажу щодо дотримання заходів безпеки для осіб, долучених до огляду. Також, від представників органів місцевої влади та

військових формувань необхідно отримати інформацію про місце огляду, оперативну обстановку, наявність ділянок місцевості із вибухонебезпечними предметами, загрозу проведення повторних обстрілів, безпечний маршрут руху до місця події.

Під час огляду місця події основними завданнями спеціаліста у галузі криміналістичної вибухотехніки є: визначення меж зони огляду, виявлення епіцентру вибуху, пошкоджень предметів обстановки, здійснення пошуку бойових припасів та їх залишків, слідів вибуху, інших предметів, що можуть мати значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення, надання допомоги в складанні протоколу огляду місця події, пакуванні вилучених об'єктів, проведення попереднього аналізу причин руйнувань (вибухів).

Важливе значення мають виявлені спеціалістами на місці події предмети та зброя, що вказує на заборонені міжнародним правом методи ведення війни (види озброєння, що завдають надмірних страждань): запалювальні та розривні кулі; снаряди, що перевертаються або сплющуються у тілі людини; зброя, що має невибіркову дію: касетні боєприпаси, міни-пастки, протипіхотні міни тощо; залишки або упаковки з-під засобів бактеріологічної чи хімічної зброї [3, с. 74].

Огляд місця події в зонах ведення бойових дій пов'язаний з високим ступенем ризику для життя і здоров'я осіб, тому проведення таких заходів має здійснюватися тільки після розмінування території відповідними фахівцями (саперами ЗС України, піротехніками ДСНС України, вибухотехніками НП України).

Розмінування територій в зонах ведення бойових дій потребує тривалого часу, у зв'язку з чим огляди місць подій нерідко проводяться із значними затримками (від моменту самої події до початку огляду). Це призводить до значних втрат об'єктів дослідження вибухово-технічної експертизи (осколків, фрагментів бойових припасів чи вибухових пристроїв, вирв, можливості проведення змивів тощо).

Результативність проведення оглядів місць подій в зонах ведення бойових дій також залежить від застосування сучасних технічних засобів, що дозволяють проводити огляди дистанційним способом. Одним із таких засобів, що може використовуватися під час огляду, є безпілотне повітряне судно (безпілотний літальний апарат, квадрокоптер, дрон тощо).

Досвід участі спеціалістів з вибухотехнічних досліджень Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБ України у проведенні більше двохсот п'ятдесяти оглядів місць події за фактами артилерійських та ракетних обстрілів житлового фонду та об'єктів критичної інфраструктури на територіях м. Києва, м. Харкова, м. Чернігова, Київської, Чернігівської, Сумської та Харківської областей у 2022 році засвідчив про значне збільшення ефективності проведення оглядів місць подій при застосуванні безпілотних повітряних суден.

Застосування суден надало можливості забезпечити вирішення широкого кола завдань з документування фактів вчинення воєнних злочинів збройними

формуваннями російської федерації. Так, під час оглядів дистанційно проводились фото-, відеофіксація місць подій, попередня ідентифікація бойових припасів (вибухових пристроїв) та їх залишків, оперативний огляд прилеглої території та важкодоступних місць, фіксувались епіцентри вибухів та осередки горіння, встановлювався характер руйнувань від вибухів.

Водночас слід зауважити, що використання безпілотного повітряного судна безпосередньо в зоні ведення бойових дій має і свої недоліки. У випадку виявлення ворогом факту використання судна учасники процесуальної дії піддаються загрози потрапляння під артилерійський чи мінометний обстріли, а застосування засобів радіоелектронної боротьби призводить до неконтрольованого оператором польоту безпілотного повітряного судна з можливою подальшою його втратою.

З метою забезпечення мінімізації таких ризиків необхідно здійснювати ретельне планування слідчої (розшукової) дії, огляд місця події проводити у максимально стислий термін із залученням мінімально необхідної кількості осіб, які обов'язково мають забезпечуватися засобами індивідуального броньованого захисту (бронежилетом, шоломом тощо) та індивідуальними засобами надання першої медичної допомоги.

Також слід зазначити, що є випадки використання учасниками оперативно-слідчих груп сучасних мобільних телефонів для фіксування результатів огляду місця події, ведення телефонних переговорів тощо. На нашу думку, наявність таких технічних пристроїв у зоні ведення бойових дій вкрай небезпечна, оскільки може призвести до визначення ворогом координат місця знаходження оперативно-слідчої групи та її вогневого ураження.

Таким чином, проведення оглядів місць подій в зонах ведення бойових дій потребують вжиття усіх необхідних заходів для забезпечення власної безпеки учасників оперативно-слідчої групи, проведення ретельного планування, чіткої організації і взаємодії між учасниками огляду, органами місцевої влади та військових формувань, застосування сучасних технічних засобів. Правильно організований та проведений огляд місця події дозволить сформувати належну доказову базу для судових розглядів військової агресії російської федерації в українських судах та Міжнародному кримінальному суді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / Прохоров-Лукин Г.В., Пащенко В.І., Биков В.І. та ін. – К.: ТОВ (Еліт Прінт), 2011. – 216 с.: іл. С. 24-25.
2. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусева, В. В. Кікінчук та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 388 с. С. 226.
3. Пиріг І.В. Залучення спеціалістів під час огляду місця події при розслідуванні злочинів в умовах війни. II Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2022 р.). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2023. 247 с. С.74.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ ОБСТРІЛІВ

Пожежно-технічна експертиза є одним із видів інженерно-технічних експертиз [1], основними завданнями якої є встановлення із застосуванням спеціальних знань механізму виникнення пожежі (горіння), процесу її розвитку і способів застосованих при гасінні, визначення явищ, процесів, умов виникнення пожежі, визначення обставин, які передували виникненню пожежі та сприяли її розповсюдженню, встановлення відповідності до нормативних вимог оперативно тактичних дій щодо гасіння пожежі, у тому числі із застосуванням сил і засобів пожежно-рятувальних підрозділів, встановлення відповідності протипожежного стану об'єкта, технологічного процесу, виробленої продукції тощо вимогам протипожежних норм і правил, а також встановлення причинного зв'язку між недотриманням вимог пожежної безпеки з виниклою пожежею та невідповідністю дій пожежно-рятувальних підрозділів вимогам нормативних документів, що призвело до поширення виниклої пожежі, з встановленням причинного зв'язку між не вжитими відповідними заходами органів, що здійснюють наглядово-контрольні функції щодо дотримання вимог пожежної безпеки на об'єктах, які ними перевірялись, у тому числі коли на такому об'єкті сталася пожежа [2, с. 36-37].

З початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну, підрозділами країни-агресора застосовується артилерійське, авіаційне та ракетне озброєння для нанесення ударів як по об'єктах критичної інфраструктури України, так по військових і цивільних об'єктах.

Проведення пожежно-технічних експертиз за фактами пожеж, які виникли внаслідок застосування артилерійського, авіаційного та ракетного озброєння, має надзвичайно велике значення, оскільки відбувається процес фіксації протиправної діяльності та формування необхідної доказової бази, яка сприятиме післявоєнному відновленню України, а саме пожежно-технічна експертиза вирішує питання «Що було первинним: пожежа чи вибух?», що визначено пунктом 5 розділу II додатку 3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України [3].

Передумовами для призначення пожежно-технічних експертиз під час проведення досудових розслідувань є встановлення факту обстрілу (артилерійського, авіаційного, ракетного тощо) з подальшим виникненням пожежі.

Оскільки за фактами обстрілів (артилерійського, авіаційного, ракетного тощо) проводяться досудові розслідування, відомості щодо яких вносяться до

Єдиного реєстру досудових розслідувань, пожежно-технічну експертизу за такими фактами доцільно призначати судовим експертам державних спеціалізованих установ, які здійснюють судово-експертну діяльність (науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України, експертні служби Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України), перелік яких визначений Законом України «Про судову експертизу» [4].

В системі Служби безпеки України Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України є державною спеціалізованою науково-дослідною установою, яка здійснює, зокрема, судово-експертну діяльність, та виконує функції експертної служби Служби безпеки України, про що зазначено в Статуті Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (надалі – ІСТЕ СБУ) в новій редакції [5]. Окрім того, в ІСТЕ СБУ наявні співробітники, які мають кваліфікацію судового експерта з правом проведення судових пожежно-технічних експертиз за експертною спеціальністю 10.8 «Дослідження обставин виникнення і поширення пожеж та дотримання вимог пожежної безпеки» та відповідний досвід.

Правову основу призначення до ІСТЕ СБУ пожежно-технічних експертиз у кримінальних провадженнях за фактами обстрілів, які супроводжуються пожежами, становлять Кримінальний процесуальний кодекс України [6], Закон України «Про Службу безпеки України» [7], Закон України «Про судову експертизу» [4], Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України [3], Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів [1], Статут ІСТЕ СБУ в новій редакції [5].

Оформлені належним чином матеріали для проведення пожежно-технічної експертизи надсилаються із супровідним листом на ім'я директора ІСТЕ СБУ, який, після їх розгляду, доручає організацію її проведення начальнику відповідного експертного підрозділу (старшому експертного сектору) або безпосередньо призначає експерта, що передбачено пунктом 8 розділу IV та пунктом 1 розділу V Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України. Слід зазначити, що відповідно до пункту 3 розділу II Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України, в ІСТЕ СБУ експерту заборонено проводити пожежно-технічну експертизу, що надійшла до ІСТЕ СБУ, без письмового доручення директора ІСТЕ СБУ, начальника ЦССЕ ІСТЕ СБУ, начальника структурного підрозділу ЦССЕ ІСТЕ СБУ [3].

Дослідження пожеж за фактами обстрілів має свої особливості, тому під час підготовки документів про призначення експертизи (залучення експерта) слід мати на увазі, що експерт має право заявити клопотання уповноваженій особі (органу) щодо надання додаткових матеріалів, необхідних для проведення повного дослідження, про що зазначено в пункті 2 розділу II Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних

досліджень в системі Служби безпеки України. У випадку дослідження пожеж, такими додатковими матеріалами, окрім протоколів оглядів з додатками та протоколів вилучення речових доказів, передбачених пунктом 2 розділу III Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України [3], можуть бути: акти про пожежу, звіти підрозділів ДСНС України про причини виникнення пожеж, картки оперативного-тактичних дій з проведення аварійно-рятувальних робіт та робіт з гасіння пожежі, записи з відеокамер спостереження з виглядом на місце виникнення пожежі, технічний паспорт на комплекс будівель та споруд, що розташовані на території місця виникнення пожежі, план-схема розташування товарно-матеріальних цінностей на території, де виникла пожежа, та інформація щодо їх номенклатури, інформація щодо кабеле-провідникової продукції, висновки попередніх експертиз (досліджень), які проводилися за фактами вибухів (якщо такі мали місце), пояснення свідків виникнення та ліквідації пожежі.

Таким чином, маючи типовий перелік затребуваних експертом матеріалів у справах дослідження пожеж за фактами обстрілів, сторона кримінального провадження може завчасно організувати їх отримання, що в свою чергу значно пришвидшить терміни проведення пожежно-технічних експертиз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів, затверджене наказом Центрального управління Служби безпеки України від 24 грудня 2014 року № 855, який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 січня 2016 року за № 44/26489. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-15#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
2. Шмерего О.Б. та ін. Методика з теоретичних та практичних основ проведення судових пожежно-технічних експертиз. Київ : КНДІСЕ, 2019. 88 с.
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України, затверджена наказом Центрального управління Служби безпеки України від 29 травня 2015 року № 371, який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 червня 2015 року за № 738/27183. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0738-15#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.06.2023).
5. Статут Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України в новій редакції, затверджений наказом Центрального управління СБ України від 01 березня 2023 року № 73.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 19.06.2023).
7. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 20.06.2023).

ГЛАДКИЙ Дмитро Вікторович,
адвокат,
представник Всеукраїнської громадської організації
“Асоціація правників України”

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ «EYEWITNESS TO ATROCITIES» В УКРАЇНІ ДЛЯ ФІКСАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РФ

Цифровий доказ (digital evidence) — інформація або дані, збережені або передані в бінарному вигляді, на які можна покладатися як на докази.

У більшості юрисдикцій та організацій цифрові докази ґрунтуються на трьох основних принципах: важливість, надійність та достатність.

У світі систематизовано підхід та створено документ, в якому фіналізовано вимоги до збору та використання інформації з відкритих джерел. Це – протокол Берклі. Його розробкою протягом трьох років займалися Центр прав людини університету Берклі та Офіс Верховного комісара ООН з прав людини. Основні положення протоколу, такі як процедура збору та збереження доказів, лягли в основу сучасного процесу пошуку цифрових доказів з відкритих джерел. Зараз ця процедура використовується українськими неурядовими громадськими організаціями та журналістами у розслідуванні злочинів, вчинених російськими військовослужбовцями та високопосадовцями на території України.

У світі не існує певного набору стандартів збирання та використання цифрових доказів. Неурядовими організаціями проведено дослідження щодо допустимості фото/відео доказів у наступних судових інституціях:

- Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії;
- Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді;
- Міжнародний кримінальний суд;
- Надзвичайні палати судів Камбоджі;
- Європейський суд з прав людини;
- Національні суди Великої Британії;
- Національні суди США;
- Національні суди Франції;
- Національні суди Німеччини;

Було проаналізовано правила доказування та судову практику. На основі цього дослідження визначено основні, загальні критерії допустимості фото/відео у якості доказів, а саме:

- відомості про те, де і коли було зроблено фото/відео;
- знання того, що фото/відео не було відредаговано;
- відомо, хто мав доступ до нього з моменту його створення.

Отже, не існує одного конкретного набору стандартів. Світові стандарти являють собою компіляцію з різних юрисдикцій.

Діючі норми Кримінального процесуального кодексу України не передбачають окремої категорії цифрових доказів. Тому, відеодокази знаходяться між двома категоріями: речовими доказами та документами.

Найбільш відповідним для потреб збору доказів воєнних злочинів є додаток від Міжнародної асоціації юристів «eyeWitness to Atrocities».

Додаток ініційований Міжнародною асоціацією юристів (ІВА) у 2011 році: ІВА, заснована в 1947 році, є провідною організацією для практиків міжнародного права, асоціацій адвокатів і юридичних товариств. Нинішній членський склад асоціації налічує понад 80 000 індивідуальних юристів-міжнародників із більшості провідних юридичних фірм світу та близько 190 асоціацій адвокатів та юридичних товариств у понад 170 країнах світу. ІВА має значний досвід у наданні допомоги світовій юридичній спільноті, а завдяки своєму глобальному членству вона впливає на розвиток реформи міжнародного права та формує майбутнє юридичної професії в усьому світі.

1. Фото- та відеоматеріали можуть бути важливим джерелом доказів порушень МГП як для того, щоб показати, що злочини мали місце, так і для того, щоб допомогти пов'язати ці злочини з особами, які їх вчинили.

2. Фото та відео дуже важко використовувати як докази, якщо вони зняті на звичайну камеру смартфона.

3. Фотографії та відео, зроблені за допомогою програми «eyeWitness to Atrocities», можна легко перевірити на предмет використання в якості доказів. Крім того, eyeWitness подбає про те, щоб ці фото та відео були надані слідчим.

Використання додатку є безпечним: користувачі програми завантажують свої кадри на захищений сервер для верифікації та безпечного зберігання. LexisNexis Legal & Professional, у складі RELX Group, містить безпечне сховище, базу даних і систему резервного копіювання для зберігання та аналізу цих даних. Провідні в такій галузі як розміщення та зберігання даних, LexisNexis Legal & Professional забезпечують для програми «eyeWitness» ту технологію, яка використовується для щоденного захисту конфіденційних матеріалів для клієнтів LexisNexis. База даних не є доступною для громадськості. Тільки члени команди eyeWitness можуть отримати доступ до захищеного сервера за умови дотримання суворих внутрішніх протоколів для захисту ланцюга опіки.

Визнання доказів у суді: Суди вимагають докази того, що ніхто в жодному разі не змінював кадри. З юридичної точки зору, потрібно забезпечити зберігання доказів і захистити від ризиків редагування та зміни медіа та даних. Якщо додаток для камери дозволяє експортувати та завантажувати кадри та метадані, є можливість їх змінити. Якщо зберігання доказів не забезпечене, відзнятий матеріал більше не буде надійним. «eyeWitness» забезпечує зберігання доказів для своїх партнерів, поки матеріали не будуть використані у суді.

Кадри заблокуються до завантаження: користувач програми не може редагувати матеріали або метадані. Користувач також не може відразу завантажити або експортувати свої матеріали з програми. Натомість їм

спочатку потрібно буде завантажити оригінальне фото чи відео на сервер eyeWitness для перевірки. Після того, як eyeWitness отримає відзнятий матеріал, користувач може завантажити та зберегти копію, яку потім може експортувати та поділитися як зазвичай, тоді як eyeWitness захищає процес завантаження. Кадри, зняті з іншого додатка до камери не можна завантажити на сервер для перевірки.

Цифровий підпис: Коли кадри записуються за допомогою додатку, вона автоматично генерує унікальний ідентифікаційний код на основі пікселів, відомий як «хеш-значення». Це хеш-значення служить цифровим підписом. Коли хеш-значення двох зображень співпадають, то зображення ідентичні. Цей крок гарантує, що будь-які наступні зміни матеріалу можуть бути виявлені.

Автентичність кадрів: Коли відзнятий матеріал завантажується на наш захищений сервер, хеш-значення обчислюється ще раз і порівнюється з хеш-значенням, записаним під час зйомки кадру. Хеш-значення, які співпадають показують, що після зйомки зображення не було змінено.

Безпечно завантаження та зберігання: eyeWitness використовує наскрізне шифрування, і всі кадри завантажуються в невеликих зашифрованих пакетах на сервер eyeWitness. Сам сервер не призначений для загального користування, безпечний і характеризується контрольованим доступом.

Досягнення справедливості може зайняти багато часу, а використання eyeWitness гарантує, що потенційні докази, зібрані зараз, можуть бути використані механізмами, які можуть виникнути в майбутньому. eyeWitness було розроблено відповідно до правових стандартів та вважається надійним джерелом. Команда eyeWitness підтримує відносини зі слідчими судовими та несудовими органами на національному, регіональному та міжнародному рівнях, і до офісу eyeWitness регулярно звертаються за інформацією, пов'язаною з розслідуваннями, які вони проводять. Аналогічно, eyeWitness шукає механізми, які вивчають події, задокументовані користувачами додатку.

Користувач може залишатися анонімним, якщо хоче. Додаток не збирає жодної ідентифікаційної інформації про користувача, його телефон, IP-мережу чи MAC- адресу.

Аналіз законодавства та практики збору потенційних доказів воєнних злочинів показує, що додаток для смартфона «eyeWitness to Atrocities» є найбільш надійним та найбільш безпечним для користувачів рішенням для використання. Додаток рекомендується для використання військовими, представниками правоохоронних органів, журналістами, документаторами та громадянами, які мають розумну впевненість в безпечності використання смартфона в зоні воєнного конфлікту.

ГОРУН Олена Юріївна,
головний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ

Проблеми охорони інтелектуальної власності сьогодні є пріоритетними в світі. Від розв'язання проблеми створення ефективної системи охорони інтелектуальної власності залежить міцність фундаменту для інноваційної моделі розвитку України, її модернізації, підвищення конкурентоспроможності у світовій соціально-економічній системі [1]. У зв'язку з постійним розвитком технологій, розширенням меж функціонального використання комп'ютерних програм виникає необхідність у їх належній правовій охороні. Ускладнює ситуацію ще й неактуальність та застарілість визначення сутності комп'ютерної програми в чинному законодавстві України [2].

Відповідно до положень Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, до якої Україна приєдналася і з 25 жовтня 1995 р. стала її членом, а також згідно з п. 4 ст. 433 Цивільного кодексу України та п. 5 ст. 15 Закону України «Про авторське право та суміжні права» комп'ютерні програми охороняються як літературні твори. Авторське право, яке зареєстровано в одній з країн Бернської конвенції, буде автоматично захищатися у всіх країнах-учасницях конвенції, і не потребує державної реєстрації. У п. 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що правова охорона поширюється тільки на форму вираження комп'ютерної програми і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. Це означає, що ідеї, а також процеси, які використовуються та втілюються в комп'ютерній програмі, – охороні не підлягають. Технологічний процес обробки даних, так званий алгоритм, який доречно було б зарахувати до об'єктів права інтелектуальної власності, нині захистити неможливо, і у виправданні можна сказати, що така проблема є майже в кожній країні. У багатьох випадках люди, які створили комп'ютерну програму, не задоволені правовою охороною свого продукту. Забезпечуючи охорону комп'ютерних програм нормами авторського права, законодавець неминуче стикається з проблемами, зумовленими специфікою комп'ютерної програми, як об'єкта, що охороняється, оскільки в ній принцип роботи (алгоритм) має безумовний пріоритет над формою вираження (алгоритм, викладений мовою програмування і представлений у вигляді вихідного тексту або об'єктного коду). Основне значення для комп'ютерної програми має її функціональність, яка зумовлюється алгоритмом, а написання програми на тій

чи іншій мові програмування, тобто представлення її в тій чи іншій формі, може бути не важливим для користувача. Забезпечуючи охорону форми твору, авторське право об'єктивно не захищає алгоритму, що лежить в його основі. Тобто якщо запозичити алгоритм самої програми, то це не буде вважатись порушенням авторських прав, що є абсолютно неправильним [3].

У зв'язку з прогалинами у законодавстві щодо авторського права на комп'ютерні програми постає питання щодо можливості віднесення їх до об'єктів промислової власності. Більшість патентів діють на суворо обмеженій території: тобто для того, щоб обмежити інших програмістів у можливості випускати та продавати аналогічне рішення у багатьох державах, треба зареєструвати кілька патентів. Водночас, у Сполучених Штатах Америки, зважаючи на високий рівень розроблення численних програмних продуктів, поряд із авторсько-правовою охороною комп'ютерних програм діє й патентно-правова охорона. За статистичними даними приблизно 30 тисяч патентів, виданих у різні роки Європейським патентним відомством, належать до комп'ютерних програм [4]. Дійсно, патент на винахід дозволяє захистити змістовий бік програмного забезпечення, патентна охорона поширюється на сутність, утілену в алгоритмі, яка є основною ідеєю програми (якщо вона відображена в істотних ознаках формули винаходу) і запобігає її несанкціонованому використанню. Однак на теоретичному рівні існують суперечності щодо ефективності такої охорони. У багатьох країнах комп'ютерні програми визнаються об'єктами патентної охорони, якщо виконуються всі умови патентоспроможності. На думку Ю.Є. Атаманової, вимогами до результатів інтелектуальної власності, які відповідають властивостям інновацій, є:

- а) наявність новизни;
- б) суттєве підвищення якісних характеристик товару;
- в) промислова придатність;
- г) економічна доцільність реалізації інновацій;
- г) формальна визначеність та документальна оформленість результатів досліджень чи інноваційних об'єктів;
- д) наявність у складі інновацій об'єктів інтелектуальної власності, виключні права на які підтверджуються правовстановлюючими документами.

До інновацій входять і комп'ютерні програми, якщо їх рівень відповідає критерію новизни (локальної чи абсолютної) з формальною фіксацією сутності, а промислове впровадження може виступати головним призначенням розробки, причому економічно виправданим і доцільним [5]. На практиці не всі програми можуть бути промислово придатними та мати винахідницький рівень. Проблемним є також об'єм програмного коду (зазвичай є дуже великим), який пред'являється для патентування. Особливо, якщо враховувати те, що він подається у друкованому вигляді.

Підсумовуючи вищевикладене, визначимо ключові ознаки охоронних систем.

Преваги захисту комп'ютерної програми авторським правом:

– простота та доступність охорони: авторське право виникає з моменту створення об'єкта та не потребує ніяких додаткових дій, реєстрація не є обов'язковою. Для захисту авторських прав на комп'ютерну програму потрібна лише наявність охороноздатності окремого елемента як твору;

– авторське право поширюється як на всю програму, так і на її окремі частини;

– строк дії захисту авторським правом досить значний і на практиці значно перевищує строк технічної експлуатації комп'ютерної програми;

– доведення порушення авторського права та визначення розміру компенсації за таке порушення, зазвичай, є менш складним.

Недоліки захисту комп'ютерної програми за допомогою авторського права:

– охорона авторським правом поширюється виключно на текст коду як літературний твір, при цьому залишаються незахищеними функції програмного коду;

– офіційна реєстрація авторського права на твір потребує розкриття зовнішньої форми та змісту такого твору.

Переваги патентування комп'ютерних програм:

– патент допоможе захистити сутність, функції, алгоритм, інтерфейс комп'ютерної програми, її внутрішнє наповнення;

– патент дає виключне право власності на саму ідею (якщо вона відображена в істотних ознаках формули винаходу) і запобігає її несанкціонованому використанню.

Недоліки патентування комп'ютерних програм:

– критерії патентоспроможності досить жорсткі;

– подача заявки передбачає розкриття зовнішньої та внутрішньої форми об'єкта;

– швидкий процес «старіння» комп'ютерних програм: за 20 років дії захисту технологія може застаріти і стати неактуальною;

– процес отримання патенту досить тривалий. Враховуючи реальні строки розгляду патентних заявок в Україні, версія комп'ютерної програми, що подається на реєстрацію, може стати неактуальною для правласника ще до отримання патенту [2].

Як ми бачимо, обидві системи мають свої переваги та недоліки. Досвід зарубіжних країн у сфері охорони інтелектуальної власності свідчить про наявність поєднання авторсько-правової і патентно-правової охорони комп'ютерної програми. Оскільки у ч. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» прямо не зазначено про патентоздатність комп'ютерних програм, це надає певні можливості щодо часткового врегулювання цього питання нормами патентного права і в Україні.

У зв'язку з цим вбачається:

– повне та всебічне визначення терміну «комп'ютерна програма» із врахуванням строків її технічної експлуатації;

– забезпечення можливості використання механізму охорони комп'ютерних програм як елементами патентного права, так і нормами авторського права на основі досвіду зарубіжних країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Охорона інтелектуальної власності в Україні: проблеми й розв'язання https://zn.ua/ukr/SOCIUM/ohorona_intelektualnoyi_vlasnosti_v_ukrayini_problemi_y_rozvyazannya.html.
2. Правова охорона комп'ютерних програм: як правовласнику захистити свої права URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravova-ohorona-kompyuternih-program-yak-pravovlasniku-zahistiti-svoyi-prava.html>.
3. Пушкіна О.В., Тодорошко Т.А., Мамонова Ю.Г. Захист прав інтелектуальної власності на комп'ютерні програми: прогалини у праві, рекомендації щодо їх усунення та досвід інших країн світу. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск, 2019. С. 65-68.
4. Канарік Ю.С., Козирь А.А. Актуальні питання охорони комп'ютерних програм в Україні. Юридичний науковий електронний журнал № 7, 2020. С. 96-98.
5. О.В. Дзюра. Правова природа комп'ютерної програми як об'єкта інноваційних відносин. Матеріали VI Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій – Тернопіль 16-17 листопада 2017. С. 49-50.

СУЧАСНИЙ ДОСВІД КРАЇН НАТО У РОЗРОБЦІ ТА ВИГОТОВЛЕННІ БЕЗПЛОТНИХ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

Безпілотні розвідувальні літальні апарати (БРЛА) активно використовують країни НАТО для збору розвідувальної інформації, спостереження та контролю за ситуацією на місцевості. Ці технології стали невід'ємною частиною сучасних військових операцій за участі НАТО. З розвитком науково-технічного прогресу Північноатлантичний альянс постійно інвестує у тому числі в цю сферу, щоб, враховуючи свої військові та геополітичні потреби, розробляти новітні моделі безпілотних літальних апаратів (БпЛА) та вдосконалювати існуючі.

Сполучені Штати є однією з провідних країн НАТО у розробці та виробництві БРЛА. Програми, такі як MQ-1 Predator, MQ-9 Reaper та RQ-4 Global Hawk, стали зразком для інших країн. Ці дрони використовуються для виконання різноманітних завдань, від розвідки до нанесення ударів. Наприклад, застосування під час операції “Свобода Іраку” 2003 року БпЛА Predator і Global Hawk дозволило вести розвідку практично на всій території Іраку. Серед першочергових завдань виявилися збір даних щодо розміщення пунктів управління, засобів протиповітряної оборони (ППО), з'єднань і частин іракських збройних сил, потенційних об'єктів виробництва та зберігання зброї масового знищення, ОТР “Скад”, а також можливих місць укриття Саддама Хусейна [1]. Велика Британія постійно співпрацює з США у зазначеній сфері. Їх програма Watchkeeper є прикладом успішної співпраці між країнами НАТО. Франція розробляє свої безпілотні системи, такі як Patroller та Harfang. Ці системи використовуються у різних військових операціях, включаючи операції у Сахелі [2]. Німеччина розробляє безпілотні системи з акцентом на розвідувальні завдання. Їх система Luna є однією з найвідоміших у цій сфері [3]. Туреччина теж має значні досягнення у розробці та виробництві БРЛА. Їх дрони, такі як Bayraktar та Anka, використовуються не тільки національними військовими силами, але й експортуються до інших країн. В ході операції “Щит Весни” у Сирії, в якій основним елементом є радіо-розвідувальний БпЛА Anka-I з системою постановки завдань від турецького Aselsan, розпізнавши місце об'єкта ППО систем Сирії, видавалися координати системі РЕБ “Корал” (теж турецького виробництва), і давалася команда відразу декільком групам ударних БпЛА Bayraktar TB2 (по три одиниці в групі) летіти в задані координати. При цьому система “Корал” подавлювала засоби ППО Сирії, а Bayraktar TB2 ефективно завдавали ударів. За рахунок збільшеного радіусу дії та висоти польоту Anka-I, на відміну від ударних БпЛА, важко виявити системам ППО. Anka-I створюється з особливо коштовних компонентів (на відміну від Anka-S) і, завдяки своєму обладнанню, легко знаходить різноманітну військову техніку, особливо системи ППО [4]. Італія співпрацює з іншими країнами НАТО у

розробці БРЛА. Їх програми, такі як Falco, демонструють здатність країни до інновацій у цій сфері [5].

Таким чином, розробка та виготовлення новітніх моделей БРЛА країнами НАТО здійснюється, використовуючи сучасні технології та методи, шляхом активної співпраці з промисловими підприємствами та науково-дослідними установами. Це дозволяє ефективно комбінувати військовий та цивільний досвід у сфері авіації.

Багато сучасних БРЛА розробляються за модульною системою. Це дозволяє легко змінювати та модернізувати обладнання, зокрема сенсори та зброю, в залежності від конкретних завдань. Перед випуском нового БРЛА проводяться численні симуляції та моделювання для перевірки його характеристик та можливостей в реальних умовах. Сучасні БРЛА оснащені системами автоматичного управління, які дозволяють здійснювати польоти за мінімальної участі оператора. Вони часто інтегруються з іншими військовими системами, такими як радари, системи зв'язку та інші датчики, щоб забезпечити їх максимальну ефективність в бойових умовах. Після розробки нові БРЛА тестують у реальних умовах, щоб переконатися в їхній надійності та ефективності.

Крім того, НАТО розробляє стандарти для БРЛА, щоб забезпечити їхню сумісність та інтеграцію між різними країнами-членами Альянсу. Розробка БРЛА в основному здійснюється за тими ж правилами, що й для пілотованих повітряних систем. Однак деякі вимоги можуть бути конкретизовані або звужені [6].

Ці методи та підходи допомагають країнам НАТО розробляти високоефективні та надійні БРЛА, які можуть виконувати різноманітні завдання в бойових умовах.

Безпілотні розвідувальні літальні апарати відіграють важливу роль у сучасних військових стратегіях країн НАТО. Вони не лише забезпечують високоефективну розвідку та спостереження, але й, у деяких випадках, можуть використовуватися для нанесення точкових ударів. Різноманітність та специфікація БРЛА, розроблених різними країнами НАТО, свідчать про глибоке розуміння потреб сучасних військових операцій та адаптацію до них.

Співпраця між країнами НАТО у цій сфері підсилює оборонні можливості Альянсу, дозволяючи ефективно обмінюватися технологіями та досвідом. Зокрема, в рамках програми Alliance Ground Surveillance (AGS) в листопаді 2020 року на італійську авіабазу Сігонелла прибули п'ять RQ-4D Phoenix. Вони забезпечують країни НАТО актуальною розвідувальною інформацією щодо території європейських країн та їх кордонів. Безпілотники використовуються в інтересах всіх тридцяти країн НАТО, передаючи дані розвідки всім учасникам Альянсу.

Система AGS складається з повітряного, наземного та допоміжного сегментів й здійснює всепогодне постійне наземне та морське спостереження майже в реальному часі. AGS надає інформацію про обстановку на театрі бойових дій командирам розгорнутих сил. AGS бере участь у низці місій, таких

як захист сухопутних військ і цивільного населення, прикордонний контроль і безпека на морі, боротьба з тероризмом, врегулювання криз і гуманітарна допомога під час стихійних лих. Інтеграція системи AGS значно підвищить ефективність взаємодії Альянсу та його країн-членів [7].

У майбутньому, вочевидь, актуальним питанням є подальший розвиток технологій БРЛА, їхнє удосконалення та адаптація до нових викликів. Співпраця та інноваційний підхід країн НАТО у цій сфері забезпечать Альянсу перевагу на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мосов С.П., Хорошилова С.Й. Особливості застосування стратегічної безпілотної розвідувальної авіації у воєнних конфліктах XXI століття. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. № 3(64), 2018 с. 101 URL: <http://znp-cvsvd.nuou.org.ua/issue/view/9570/4998> (дата звернення: 01.09.2023).
2. Shephard. French Harfang UAV logs 2,000 flight hours in Mali. URL:<https://www.shephardmedia.com/news/uv-online/french-air-force-harfang-logs-2000-flight-hours-ma/> (дата звернення: 01.09.2023).
3. Rheinmetall. LUNA NG and LUNA UAS unmanned air-supported reconnaissance system. URL:<https://www.rheinmetall.com/en/products/unmanned-systems/luna> (дата звернення: 01.09.2023).
4. Шульгін А.А., Пашенко О.В. Світові тенденції ведення сучасних воєнних конфліктів із застосуванням безпілотних літальних апаратів та засобів РЕБ. Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту авіації. № 16 (23) 2020 с. 103 URL:https://dndia.org.ua/doc/znp/ZNP_DNDIA_2020.pdf (дата звернення: 01.09.2023).
5. Leonardo. Falco Xplorer. URL:<https://unmanned.leonardo.com/en/products/falco-xplorer> (дата звернення: 01.09.2023).
6. Ed Pendleton, Otto Sensburg, Technical Evaluation Report. URL:[https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Meeting%20Proceedings/RTO-MP-AVT-145/\\$MP-AVT-145-T.pdf](https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Meeting%20Proceedings/RTO-MP-AVT-145/$MP-AVT-145-T.pdf) (дата звернення: 01.09.2023).
7. North Atlantic Treaty Organization. Alliance Ground Surveillance (AGS) URL:https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48892.htm (дата звернення: 01.09.2023).

ГРИГОРЕНКО Володимир Андрійович,
провідний науковий співробітник ІСТЕ СБУ,
МАЦЮК Владислав Олександрович,
молодший науковий співробітник ЦНДІ ОБТ ЗС України

КОНЦЕПЦІЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Обороздатність держави та її незалежність у 21-му столітті цілком залежить від рівня позиціонування на світовому ринку знань науково-технічної продукції, що виробляється національними виробниками. Це підтверджує мережецентрична фаза еволюції, у яку світ вже вступив, і яка функціонально реалізується на засадах трансдисциплінарної взаємодії усіх інформаційних ресурсів і процесів, що утворюють інтерактивну павутину, у середовищі якої забезпечується накопичення наукових та науково-технічних знань та їх інтегроване оброблення, реалізуються комунікації, а також підтримуються процеси прийняття рішень. Головним проявом зазначеного явища є становлення економіки знань (knowledge economy), яка формується на основі трансдисциплінарно зв'язаних між собою процесів виробництва, обробки, зберігання, розповсюдження та використання інформації та знань. Особливо це проявляється у розвитку обороноздатності на засадах створення новітніх зразків озброєнь та військової техніки (ОБТ). І зараз ми спостерігаємо, як у провідних країнах світу розгортаються когнітивно-комунікативні сценарії взаємодії у галузі створення і розвитку технологій військового призначення на основі конструктивного використання розподілених систем знань та відповідної науково-технічної продукції.

Зазначені особливості сучасного етапу розвитку мережевих процесів обумовили актуальність проблеми створення інтелектуальних аналітичних інструментів, які б були спроможні «перебрати» на себе бодай частину функцій з основного когнітивного тракту людини. Тому стає зрозумілим, що подальший розвиток економіки знань як системної основи розвитку ОБТ і технологій військового призначення й укріплення на їх основі національної безпеки та обороноздатності у світі в цілому, а також в нашій країні, зокрема, практично цілком залежить від того, наскільки ефективно буде реалізовуватися і використовуватися відповідна наукова та науково-технічна продукція.

До того ж, слід особливо підкреслити важливість розвитку трансдисциплінарних лексикографічних та концептографічних засобів для нашої країни, як системної основи для гармонізації науково-технологічних та військових стандартів зі стандартами НАТО.

Вимоги, що висуваються до процесів оперативної обробки великих обсягів розосереджених та різнорідних інформаційних ресурсів, головним чином представлених у гіперінформаційному середовищі, передбачають одноманітність та зрозумілість представлення інформації для всіх споживачів інформації. На сьогодні найбільш ефективним засобом такого представлення та обробки інформації є онтологічний інжиніринг, оскільки саме він забезпечує

ефективний перехід у сфері інформаційного менеджменту від управління даними, що характеризують кількісний аспект інформаційних процесів, до управління знаннями, що відображають якісну складову цих процесів.

Технологічна платформа трансдисциплінарної інтеграції на основі комп'ютерних онтологій реалізується у вигляді компонентної архітектури сервісів. Кожен сервіс у цьому випадку підтримується процедурою онтологічного інжинірингу, що забезпечує динамічне формування інтелектуальних мережецентричних трансдисциплінарних інформаційно-аналітичних систем з сервіс-орієнтованою архітектурою. На засадах вказаного підходу забезпечуються усі етапи складного процесу збору, обробки, аналізу і структуризації інформації, підтримки об'єктно визначеного вибору тематичного забезпечення оборонних ресурсів та прийняття раціональних рішень на основі аналізу та оцінювання науково-технічної продукції, отриманої в ході виконання фундаментальних і прикладних досліджень, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та технологічних циклів виготовлення ОВТ.

Отже, трансдисциплінарні засади науково-технічного супроводження створення та розвитку ОВТ мають забезпечувати формування мережевих інтерактивних систем знань і подальше їх інтегрування у процеси розвитку засобів озброєння та військової техніки.

Такий підхід спроможний забезпечити формування інтелектуального інформаційно-аналітичного середовища для забезпечення прийняття найбільш доцільних рішень відповідними посадовими особами щодо конструктивного використання науково-технічної продукції за різними тематичними профілями модернізації, створення та розвитку сучасних зразків озброєння і військової техніки та оцінювання її відповідності спроможності Збройних Сил України реагувати на виклики сучасності.

В доповіді розглядається концепція вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення науково-дослідних установ, що в секторі оборони України відповідають за розвиток ОВТ, яка спрямована на обґрунтування засобів забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності усіх структурних підрозділів науково-дослідних установ у форматі наративного дискурсу для забезпечення виконання покладених завдань стосовно досліджень напрямів розвитку озброєння і військової техніки та їх супроводження на стадіях життєвого циклу.

Для розв'язання проблем інформаційного забезпечення науково-дослідних установ необхідно розроблення сукупності цілеспрямованих, скоординованих за термінами та обсягами ресурсного забезпечення заходів. Ці заходи повинні бути спрямовані на створення сучасної трансдисциплінарної мережецентричної інформаційно-аналітичної системи для інформаційно-аналітичного забезпечення виконання завдань науково-дослідних установ у форматі наративного дискурсу.

Це дозволить забезпечити необхідний рівень оперативності, достовірності та повноти інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності виконання завдань науково-дослідних установ за різними тематичними профілями розвитку засобів ОВТ.

ГУРЖІЙ Сергій Валерійович,
старший науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ТЕХНОЛОГІЇ ОБРОБКИ МАТЕРІАЛІВ: УЛЬТРАЗВУКОВА ВІБРАЦІЙНА ОБРОБКА

Новітні передові технології в механіці та обробці матеріалів базуються на ультразвуковій вібраційній обробці (UVAM - Ultrasonic Vibration Assisted Milling) – методі, який використовує ультразвукові хвилі для досягнення надзвичайної точності та ефективності у виробничих процесах. Взаємодія між ультразвуковими хвилями і середовищем під час передачі призводить до різних ультразвукових ефектів, включаючи механічні ефекти, кавітацію і теплові ефекти [1]. UVAM використовує цю енергію за допомогою перетворювача (наприклад, п'єзоелектричної кераміки або магнітострикційних матеріалів) для перетворення високочастотної електричної енергії у високочастотні механічні коливання, які потім застосовуються в процесі обробки, забезпечуючи видалення матеріалу за рахунок механічного впливу і кавітації [2].

На сьогодні існує два основних напрямки UVAM, засновані на процесі обробки: різання з вібраційною підтримкою та ротаційна ультразвукова обробка. Застосовуючи високочастотну вібрацію, відбувається періодична переривчаста обробка, що принципово змінює механізм видалення матеріалу в порівнянні зі звичайними методами обробки.

З розвитком виробничих технологій і матеріалознавства передові матеріали з винятковою твердістю і стійкістю (наприклад, титанові сплави, композити, армовані вуглецевим волокном, цирконієва біокераміка, напівпровідники з карбїду кремнію) стають все більш поширеними в таких галузях, як аерокосмічна промисловість і біомедицина. Традиційні процеси обробки мають обмеження при обробці цих матеріалів через такі проблеми, як надмірна сила різання, високі температури, знос інструменту та низька якість поверхні. Для вирішення цих проблем і задоволення специфічних вимог до текстури поверхні застосовується гібридна технологія UVAM, яка поєднує точну обробку з малоамплітудною, високочастотною вібрацією інструменту або заготовки.

Слід зазначити, що UVAM широко досліджується в сучасній обробці матеріалів, але для того, щоб охопити різні методи, необхідна всебічна класифікація. UVAM еволюціонувала від одномірних до двомірних і тривимірних вібрацій і успішно застосовується в різних процесах, таких як точіння, шліфування та фрезерування. Поєднуючи схеми вібрації з процесом обробки, UVAM поділяється на 1D [3], 2D [1] і 3D [4] UVAM, кожна з яких характеризується різними конфігураціями кріплення інструменту або заготовки та рухами різання. Характер контакту між інструментом і заготовкою

змінюється в залежності від режиму обробки, і для опису цієї особливості та аналізу впливу параметрів обробки і вібрації на коефіцієнт контакту вводиться модель коефіцієнта контакту.

Одним з цікавих застосувань UVAM є виготовлення структурованих поверхонь зі складними мікро/наноструктурами, що забезпечують розширені функціональні можливості. Ці мікро/наноструктуровані поверхні демонструють унікальні властивості, такі як маніпулювання поширенням видимого світла, високі показники тертя та пристосовану змочуваність для різних механічних виробів.

Незважаючи на мізерну амплітуду коливань, що становить від 5 до 15 мкм, загальна продуктивність, що досягається за допомогою ультразвукових хвиль, є відносно високою завдяки високочастотним коливанням інструменту в діапазоні від 16 до 30 кГц. Унікальні мікроударі, індуковані ультразвуковими хвилями, глибоко впливають на поверхню матеріалу, що призводить до значного зміцнення поверхні. При цьому значно покращується утворення і видалення стружки в зоні різання.

Більш того, структура самого металу зазнає значних змін, поширюючись на глибину від 15 до 20 мм. Виникають нанорозмірні структури з розміром зерен від 5 до 10 нм, а залишкові напруги зазнають трансформації. В результаті такої обробки твердість поверхні, зазвичай, підвищується на 35%. Наприклад, мікротвердість обробленої сталі може збільшитися на 5-35%, втомна міцність покращується, а міцність опорної поверхні може зрости до 90%. Залишкові напруження перетворюються на стискаючі, а некругла геометрія деталі зменшується на 25-30% при суцільному токарному обробленні. UVAM також є переконливою альтернативою традиційним шліфувальним верстатам, усуваючи потребу в такому обладнанні в певних сферах обробки матеріалів.

Ця технологія революціонізує сферу обробки матеріалів, оскільки пропонує виняткові переваги над традиційними методами. Високочастотні вібрації, що застосовуються під час UVAM, призводять до унікальних мікроударів по поверхні матеріалу, що призводить до значного зміцнення поверхні. Процес значно покращує утворення та видалення стружки під час різання, підвищуючи загальну продуктивність.

Екологічність UVAM є ще однією похвальною особливістю, оскільки вона, здебільшого, не вимагає використання агресивних хімічних речовин, тим самим зменшуючи її вплив на навколишнє середовище.

У сучасних верстатах з числовим програмним управлінням (ЧПУ) можуть застосовуватися різні методи ультразвукової механічної обробки, що ще більше посилює переваги цієї технології. Деякі з основних методів включають:

- 1) ультразвукове заморожування: цей метод використовує ультразвукові хвилі для поліпшення заморожування надтвердих матеріалів, таких як кераміка, скло або кристалічний кварц. Ультразвукові коливання зменшують тертя між інструментом і матеріалом, покращуючи процес різання і приводячи до більш точної та ефективної обробки;

2) ультразвукове свердління: ультразвукові хвилі можуть бути використані для зменшення опору під час свердління надтвердих матеріалів, покращуючи якість отворів і потенційно збільшуючи швидкість свердління для більш ефективної обробки;

3) ультразвукове шліфування: ультразвукова технологія може бути застосована для поліпшення шліфування надтвердих матеріалів, забезпечуючи більшу однорідність і гладкість поверхні. Це особливо корисно для виготовлення високоточних компонентів;

4) ультразвукове тертя: цей метод використовує ультразвукові хвилі для зменшення тертя між інструментом і матеріалом під час процесів, заснованих на терті. Зменшуючи тиск і знос інструменту, цей метод підвищує ефективність обробки і продовжує термін служби інструменту;

5) ультразвукове твёрдосплавне покриття: у цьому методі ультразвукові хвилі використовуються для нанесення твёрдосплавних матеріалів на поверхню компонентів, підвищуючи їх міцність і зносостійкість.

Застосування UVAM змінює ландшафт обробки матеріалів, особливо в галузях, де надтверді матеріали мають важливе значення. Його здатність зменшувати твердість, покращувати якість поверхні та підвищувати загальну ефективність має величезне значення для різних секторів виробництва. Крім того, екологічність UVAM відповідає зростаючій увазі до сталих практик у промислових процесах. Очікується, що застосування UVAM у різних галузях промисловості дозволить оптимізувати виробничі процеси, підвищити якість продукції та сприятиме сталому та екологічно чистому виробництву.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. E. Shamoto et al. Study on elliptical vibration cutting CIRP Ann. - Manuf. Technol. ,Volume 43, Issue 1, 1994, pp.35-38
2. C. Nath et al. Effect of machining parameters in ultrasonic vibration cutting Int. J. Mach. Tool Manufact., Volume 48, Issue 9, 2008, pp.965-974
3. C. Ni et al. Analytical modeling of tool-workpiece contact rate and experimental study in ultrasonic vibration-assisted milling of Ti-6Al-4V Int. J. Mech. Sci., Volumes 142-143, July 2018, pp.97-111
4. G.D. Kim et al. An ultrasonic elliptical vibration cutting device for micro V-groove machining: kinematical analysis and micro V-groove machining characteristics J. Mater. Process. Technol. Volume 190, Issues 1-3, 2007, pp.181-188

ДАВИДОВСЬКИЙ Леонід Сергійович,
кандидат технічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник НУОУ

БІСИК Сергій Петрович,
доктор технічних наук, професор,
начальник науково-випробувального відділу НУОУ

СЄДОВ Святослав Геннадійович,
кандидат технічних наук, старший дослідник,
начальник науково-дослідного центру НУОУ

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗАСОБАМИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БРОНЕЗАХИСТУ

В умовах повномасштабної збройної агресії виникла нагальна потреба в забезпеченні військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗСУ) індивідуальними засобами захисту [1]. Нагальною ця потреба стала через так звану «справу мокрих бронежилетів», у зв'язку з чим, з 2019 року Міністерство оборони України (далі – МОУ) практично припинило закупівлю бронежилетів для потреб ЗСУ. Причиною такої паузи було небажання окремих виробників та лояльних до них чиновників у силовому відомстві зазначати в умовах договору на закупівлю вимоги військових стандартів та імплементованих стандартів НАТО (STANAG/ STANREC), а навпаки, висувати більш спрощені умови, під які підходить їх продукція. Така ж причина і у численних кримінальних провадженнях за ознаками кримінальних правопорушень, підслідних ДБР, СБУ, та НПУ за фактом закупівлі неякісних бронежилетів та балістичних шоломів МОУ для ЗСУ з початком повномасштабного вторгнення. Це так звана «справа турецьких бронежилетів» [2], різних постачальників за формальним запитом військових, волонтерів, та ін. Зрозуміло, що обставини вимагали швидких рішень та термінових закупівель, проте цих правопорушень та й дефіциту засобів індивідуального захисту на момент 24 лютого 2022 року можна було запобігти, користуючись наявною в системі МОУ нормативною документацією. Далі детальніше.

У МОУ та ЗСУ вимоги до системи розроблення військових бронежилетів та балістичних шоломів, яка передбачає процедури розроблення технічного завдання, розроблення технічного опису, виготовлення та випробування дослідної партії, розроблення технічної специфікації МОУ, виготовлення та затвердження зразка-еталона і прийняття предмета на забезпечення визначені в ВСТ 01.301.001:2018 (02) “Система розроблення предметів для речового забезпечення” [3]. Перевірка якості військових бронежилетів та балістичних шоломів, які закупляються (передаються) для ЗСУ здійснюється відповідно до умов договору та Наказу Міністерства оборони України від 19 липня 2017 року

№ 375 “Порядок здійснення контролю за якістю речового майна, що постачається для потреб Збройних Сил України” (зі змінами). Саме нівелювання вимогами військових стандартів в умовах договорів і стало причиною потрапляння неякісних засобів індивідуального захисту в ЗСУ. Зазвичай, для бронежилетів там зазначалось на відповідність ДСТУ 8782:2018 [4], а для балістичних шоломів ДСТУ 8835:2019 [5] відповідно. Проте сфера застосування цих ДСТУ “для індивідуального захисту людини”, а у військових стандартах “для захисту військовослужбовців ЗСУ”. Основною відмінністю між вищезазначеними державними стандартами та військовими стандартами є умови випробувань, режими кондиціонування, порядок оцінки балістичної стійкості, обов’язковість визначення протиосколкової стійкості за показником “V50” та величини заперешкодної деформації захисної оболонки балістичного шолому.

Загальні технічні вимоги та методи випробувань балістичної стійкості військових бронежилетів визначені у військовому стандарті ВСТ 01.301.010-2021(02) “Речове забезпечення. Військові бронежилети. Загальні технічні вимоги та методи випробувань балістичної стійкості” [6]. Інші вимоги та методи випробувань військових бронежилетів визначені в ВСТ 01.301.003-2020 (02) “Речове забезпечення. Визначення класу захисту та процедура оцінювання індивідуальних засобів бронезахисту. Протикульний та протиосколковий захист” [7] та ВСТ 01.301.020-2020 (01) “Речове забезпечення. Критерії дизайну бронежилета модульного”, які є імплементованими STANAG 2920 Ed.3/AEP-2920 Ed. A та STANREC 2911 Ed.3/AEP-2911 Ed. A [8] відповідно.

Загальні технічні вимоги та небалістичні методи випробувань балістичних шоломів визначені у військовому стандарті ВСТ 01.301.007-2021 (02) “Речове забезпечення. Небалістичні методи випробувань та критерії оцінювання бойових шоломів” [9], який є імплементованим STANAG 2902 Ed. 3/AEP 2902 Ed. A Ver. 1. Оцінка балістичної стійкості військових шоломів проводиться згідно з [5] та [7].

Військові бронежилети та балістичні шоломи, які закупляються (передаються) для ЗСУ повинні відповідати технічним специфікаціям МОУ, що розробляються на основі вищезгаданих військових стандартів. На сьогодні технічні специфікації МОУ на “Бронежилет модульний ТС А01ХJ.29423-420:2023 (01)” та “Шолом бойовий балістичний ТС А01ХJ.34494-419:2023 (01)”, в редакціях з врахуванням умов правового режиму воєнного стану, розміщені на офіційному сайті МОУ в розділі “Технічні специфікації Міністерства оборони” [10].

Отже, для використання засобів індивідуального бронезахисту військовослужбовців в ЗСУ вони повинні відповідати вимогам чинних військових стандартів в системі МОУ, а не перевірятись відповідно до ДСТУ, які є схожими за об’єктом стандартизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як Україна купувала бронежилети у п'ять років до війни: Наші гроші. URL: <https://nashigroshi.org/2022/03/09/yak-ukraina-kupuvala-bronezhylety-u-p-iat-rokiv-do-viyny> (дата звернення: 06.08.2023).
2. Мільйони ексчиновника, "відкати" та фейкові бронежилети. Історія шахрайства на закупках Міноборони. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/01/25/7386353> (дата звернення: 06.08.2023).
3. ВСТ 01.301.001:2018 (02). Система розроблення предметів для речового забезпечення. [Чинний від 2018-09-01]. Вид. офіц. Київ: Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації, 2018.
4. ДСТУ 8782:2018. Засоби індивідуального захисту. Бронежилети. Класифікація. Загальні технічні умови. [Чинний від 2018-07-17]. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018.
5. ДСТУ 8835:2019. Шоломи кулезахисні. Класифікація. Загальні технічні умови. [Чинний від 2019-03-04]. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018.
6. ВСТ 01.301.010-2021(02). Речове забезпечення. Військові бронежилети. Загальні технічні вимоги та методи випробувань балістичної стійкості. Вид. офіц. Київ: Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації, 2021.
7. ВСТ 01.301.003-2020 (02). Речове забезпечення. Визначення класу захисту та процедура оцінювання індивідуальних засобів бронезахисту. Протикульний та протиосколковий захист. Вид. офіц. Київ: Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації, 2020.
8. ВСТ 01.301.020-2020 (01). Речове забезпечення. Критерії дизайну бронежилета модульного. Вид. офіц. Київ: Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації, 2020.
9. ВСТ 01.301.007-2021 (02). Речове забезпечення. Небалістичні методи випробувань та критерії оцінювання бойових шоломів. Вид. офіц. Київ: Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації, 2021.
10. Технічні специфікації Міністерства оборони України на предмети для речового забезпечення. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/tenders-zakupivlia/tehnichni-specifikaczi-ministerstva-oboroni-ukraini-na-predmeti-dlya-rechovogo-zabezpechennya.html> (дата звернення: 06.08.2023).

ЕКОЦИД В УКРАЇНІ ЯК НОВЕ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

*Або людство покінчить з війною,
або війна покінчить з людством.
Джон Кеннеді*

Починаючи з 2014 року і особливо впродовж повномасштабного вторгнення, війська країни-агресора намагаються максимально завдати шкоди Україні. Це стосується не лише інфраструктури та економіки, загарбники цілеспрямовано погіршують стан довкілля та знищують українську природу. Такі дії є порушенням як українського так і міжнародного законодавства та підпадають під визначення «екоцид».

Поняття «екоцид» активно використовують з 70-х років ХХ століття, а самою руйнівною формою цього злочину вважається воєнний екоцид – коли шкода природі завдається із військовою чи політичною метою.

В законодавстві України, згідно із статтею 441 Кримінального кодексу України, екоцид – це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Такі дії, як атаки на нафтобази, удари по територіям установ, що містять ядерні установки, знищення лісів, степів, морів, а також тварин та рослин, які там живуть мають розслідуватися як екоцид.

Слід розуміти, що навіть якщо снаряди не нищать безпосередньо об'єкт атаки, вони все одно приносять значну шкоду навколишньому природному середовищу. Крім того, такі впливи мають довгостроковий ефект і не лише для території України, але й для інших держав: наслідком масштабних пожеж у лісах будуть зміни клімату, забруднення атмосфери, поглиблення процесів опустелювання і нарешті – глобальних втрат біорізноманіття; отруєна вода викличе загибель риби та рослинності водойм; масштабні руйнації сприятимуть розповсюдженню членистоногих та гризунів – переносників збудників інфекцій; під час вибуху в ґрунт потрапляють шкідливі сполуки, що перейдуть в ґрунтові води, які потім опиняться в криницях, і як наслідок акумулюються в рослинах і організмах тварин та людей – викликаючи відповідні захворювання. Світ вже знає такі випадки: в Японії внаслідок потрапляння отрути у воду, в населення, яке споживало рибу і крабів із забрудненої водойми, розвивалось хронічне захворювання центральної нервової системи – Мінамата (назва походить від місцевості, де зафіксована захворюваність); також в Японії внаслідок забруднення води токсичним металом кадмієм, в населення виникла хвороба названа Ітай-ітай – враження кісткового апарату людини; доведена роль води в розповсюдженні вірусних захворювань – гепатиту А, поліомієліту,

більшості кишкових інфекцій – холера, черевний тиф, паратифи, сальмонельоз, дизентерія та інші, амебіазу та великої групи гельмінтозів.

Президент України Володимир Зеленський, під час свого виступу на саміті G20, представив Українську формулу миру з десяти пунктів, одним з яких є потреба негайно захистити природу та зупинити екоцид. У відповідь, Парламентська асамблея Ради Європи зробила важливий крок до чіткого унормування злочину «екоцид», яким стало схвалення резолюції «Вплив збройних конфліктів на довкілля», що відбулося 25 січня 2023 року. В документі йдеться про необхідність кодифікувати поняття «екоцид» як у національному законодавстві, так і в міжнародному праві. Резолюція визнає необхідність внесення змін до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, щоб додати екоцид як окремий вид злочину. Держави-члени мають ужити необхідних заходів, щоб унеможливити використання забороненої зброї під час військових конфліктів, яка, серед іншого, непропорційно впливає на довкілля й робить неможливим життя людини в зоні ураження. Крім того, делегати підтримали правки щодо необхідності захисту територій, де розташовані атомні електростанції та об'єкти критичної інфраструктури. Після внесення зазначених змін, Україна зможе позиватись до Міжнародного кримінального Суду проти Російської Федерації за злочини проти довкілля – знищені екосистеми, забруднені ґрунти, спалені ліси тощо. Наразі в Римському статуті прописано лише 4 злочини: злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії; шкода довкіллю належить до воєнних злочинів, однак формулювання, не має чіткої правової визначеності та складне для доведення у суді, а серйозна шкода довкіллю, завдана у мирний час – не прописана взагалі.

На даний час внесенням змін до Римського статуту займаються фундація Stop Ecocide та парламент Швеції. Ця ініціатива була започаткована 2020 року з нагоди 75-річчя відкриття Нюрнберзького трибуналу щодо воєнних злочинів Німеччини під час Другої світової війни. Серед змін до Римського статуту пропонується: зазначення в преамбулі про можливість серйозного руйнування та погіршення стану навколишнього природного середовища, що створює загрозу для людства та світу в цілому; доповнення ст. 5 «Злочином екоцид» та додаванням статті, що визначає його склад; формулювання чітких визначень термінів, що застосовуються («необґрунтована шкода», «серйозна шкода», «масштабна шкода», «довготривала шкода», «навколишнє середовище»).

Водночас, вже зараз у Європейській комісії заявили, що Росія має виплатити Україні репарації за екоцид, і закликали продовжувати фіксувати російські злочини проти довкілля. Слід зазначити, що у світі вже існує прецедент покарання агресора за шкоду довкіллю. Так в 1991 році була створена Компенсаційна комісія ООН, яка розглядала всі претензії на компенсацію за втрати та збитки, завдані Кувейту внаслідок іракського військового вторгнення й окупації. Окремим напрямом у роботі Комісії став розгляд заяв щодо відшкодування збитків у 80 мільярдів доларів. В результаті своєї роботи Комісія задовольнила ці вимоги частково, виплативши понад

52 мільярди доларів компенсації за всі види збитків, із них понад 5 мільярдів – за збитки довкілля, адже для доведення екоциду потрібно не тільки практично встановити факт діяння, а й довести, що воно призвело до реальної небезпеки настання екологічної катастрофи.

Разом з тим, впродовж останнього року, низка країн запропонувала Україні допомогу у розслідуванні та доведенні випадків екоциду з боку Росії, а також у відшкодуванні збитків за такі дії. Однак, навіть після отримання репарацій, на відновлення довкілля Україні знадобиться багато часу. Подібна ситуація склалася в так званій «червоній зоні» у Франції. Ця територія, площа якої складає близько 100 км², досі закрита після Першої світової війни – землі все ще забруднені залишками боєприпасів та токсичними речовинами зі снарядів (миш'як, свинець); там заборонено селитися та займатися сільським господарством – на полях досі знаходять нерозірвані снаряди, залишки зброї, останки людей та тварин; дозволено лише лісництво, військова діяльність та меморіальний туризм.

Війна в Україні ще триває, однак згідно звіту аналітичної команди Київської Школи Економіки, спільно з Міністерством розвитку громад і територій України, Міністерством інфраструктури України, Міністерством охорони здоров'я України у співпраці з іншими профільними міністерствами та Національним банком про прями збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення, військова агресія Росії призвела до цілого ряду небезпечних впливів на всі складові довкілля – атмосферне повітря, ґрунти та ландшафти, поверхневі і підземні води, рослинність та тваринний світ.

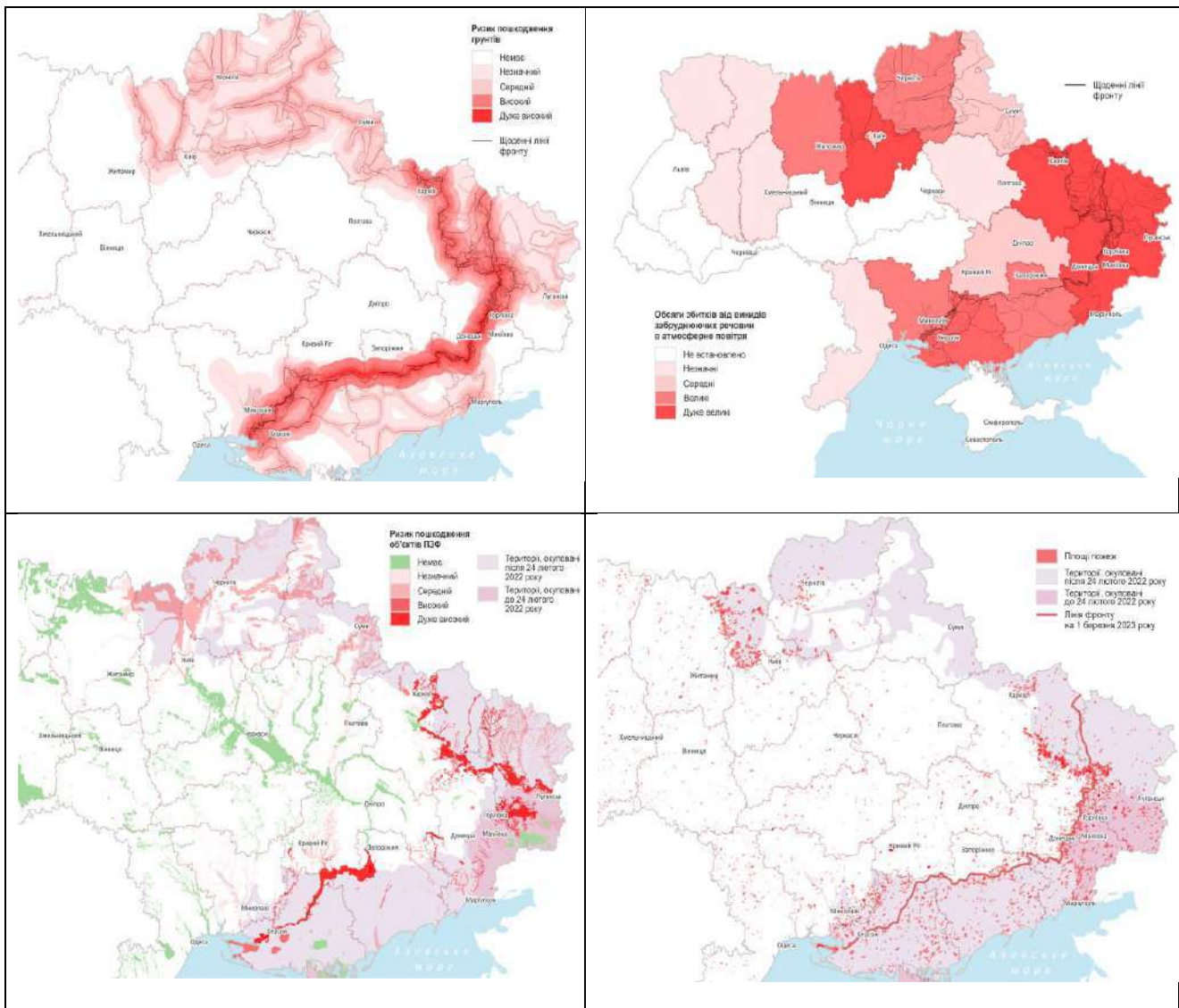
В ході війни неодноразово були зафіксовані випадки пошкодження інфраструктури та відключення від електропостачання вугледобувних підприємств, що призводило до зупинок систем водовідведення шахтних вод та в ряді випадків – до повного затоплення шахт, неминучим наслідком чого є забруднення поверхневих вод, підтоплення та забруднення навколишніх територій і просідання поверхні; відзначені неодноразові порушення роботи гідротехнічних споруд, систем і об'єктів водопостачання та водовідведення, в тому числі з аварійними скидами забруднюючих речовин у водні об'єкти.

Всього станом на 1.03.2023 через бойові дії зафіксовано 1220 випадків порушення роботи та пошкодження щонайменше на 629 промислових підприємствах та об'єктах критичної інфраструктури, які могли призвести до забруднення довкілля. Воєнні дії ускладнили поводження з твердими побутовими відходами, особливо в населених пунктах уздовж ліній фронту; під ризиком пошкодження та забруднення опинилось 188 тис. км² ґрунтів; у межах зони бойових дій опинились 393 природно-заповідних об'єктів; зафіксовано 298 тис. га лісових та 1438 тис. га трав'яних пожеж, що разом з горінням нафти та нафтопродуктів спричинило значне забруднення атмосферного повітря (через бойові дії в атмосферне повітря потрапило 5,5 млн. т викидів забруднюючих речовин: оксид азоту, оксид вуглецю, неметанові леткі органічні

сполуки, оксид сірки, пил, свинець, кадмій, ртуть, миш'як, хром, мідь, нікель, селен, цинк, діоксини, дибензофурани, бензпірен).

Шкода від викидів забруднюючих речовин в повітря становить майже 25,8 млрд доларів, з яких: 15 млрд доларів – шкода від лісових пожеж, 10 млрд доларів – шкода від трав'яних пожеж, 752 млн доларів – шкода від горіння нафти та нафтопродуктів [4, с.27-31].

На рисунках зображено (зліва на право):
ризик пошкодження ґрунтів; обсяги збитків від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря; ризик пошкодження об'єктів природно-заповідного фонду; наслідки пожеж. [4, с.27-31]

Військові дії в Україні ще тривають, завдаючи непоправної шкоди українському довкіллю. Тому, все частіше з трибун міжнародних майданчиків говорять про екоцид, а сьогоднішня війна в Україні може змінити міжнародне законодавство в сфері довкілля. Тож зараз головним для України є збір доказів екоциду по відношенню до нашої держави з документуванням всіх фактів

та проведенням необхідних лабораторних досліджень, результати яких ніхто не зможе потім оскаржити, а також оцінка збитків які будуть відшкодовуватись країною-агресором. Дуже важливо на даному етапі підтримувати увагу міжнародного суспільства до проблеми екологічних наслідків війни в Україні та вживати всіх можливих зусиль для їх усунення, адже екологічні катастрофи воєнного характеру мають негативні наслідки не тільки для країни, на яку напали, а також для країн, що не беруть участі в конфлікті і навіть для самого агресора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України: збірка тез доповідей науково-практичної конференції (сьомі марзєєвські читання, 2011 рік). Київ: ДУ «Інститут гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва НАМНУ, 2011.
2. Виноград Н.О., Козак Л.П., Василишин З.П. Біологічні загрози воєнного часу. Протиепідемічне забезпечення на територіях зі зруйнованою інфраструктурою: методичні рекомендації для слухачів факультету післядипломної освіти. Львів: Національний медичний університет ім. Данила Галицького МОЗ України, 2022. 25 с.
3. Захарченко М.П., Щербук Ю.А., Москаленко В.Ф., Яворовский А.П. Современные проблемы экогигиены: второе издание, дополненное и переработанное. Киев: Крисмас+, 2008. 472 с.
4. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Київська Школа Економіки, 2023. 49 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf>
5. Кримінальний кодекс України №2341-III (05.04.2001) / Електронна база «Законодавство України». URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua>
6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: офіційний переклад (17.07.1998). URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua>
7. Статут Організації Об'єднаних Націй (26.06.1945): Департамент громадської інформації ООН. Київ. Україна, 2008. URL: <https://www.unic.ud.org>

ЗАЯЦЬ Роман Ярославович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, академік УАН
директор Львівського НДЕКЦ МВС

ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасне українське законодавство означає поняття «національна безпека України» як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1].

Зрозуміло, що у формуванні національної безпеки України в умовах триваючої повномасштабної війни проти нашого народу виключне місце посідає продукція військового призначення. Невід'ємною складовою частиною цієї продукції, серед інших, є спорядження для військовиків, яке останнім часом означають сучасним комплексним поняттям «тактичний одяг» [2].

Навіть загальний аналіз ринку переконливо засвідчує, що асортимент сучасного тактичного одягу надзвичайно різноманітний, постійно розширюється і оновлюється. Наприклад, лише один новостворений вітчизняний виробник тактичного одягу – компанія «М·ТАС», успішно виготовляє кілька десятків груп товарної продукції, які, у свою чергу, містять сотні видів і різновидів виробів для військовиків: білизна, одяг, взуття, вироби для зберігання і перенесення майна військових, спорядження для відпочинку або ночівлі військовиків в польових умовах (рюкзаки, сумки, чохли тощо), розвантажувальні системи, ремені, рукавиці, шарфи, кобури, засоби маскування, головні убори, прилади для освітлення, захисне спорядження, наколінники і налокітники, тактичне спорядження, збройові аксесуари та ін. [2].

Очевидно, що значення і роль спорядження військовика загалом та кожного з перелічених виробів тактичного одягу й аналогічних за призначенням товарів у формуванні національної безпеки України на рівні забезпечення захисту, боєздатності та загального рівня комфорту конкретного воїна – неможливо переоцінити в цілому, а роль та значення таких виробів як каски, бронежилети, захисне спорядження, збройові аксесуари – зрозумілі та очевидні без пояснень.

Практично це означає, що наявний асортимент та рівень якості тактичного одягу безпосередньо впливає на формування національної безпеки України, оскільки має виключний вплив на захист життя, збереження здоров'я та самопочуття та низку інших параметрів стану захисників Вітчизни, які у підсумку позначаються на їх боєздатності та здатності до відновлення сил.

З іншого боку, на превеликий жаль, гострої актуальності та значних масштабів за час війни набула проблема постачання неякісної продукції

військового призначення (наприклад, недобросовісний підприємець здійснив поставку для ЗСУ бронезилетів неналежної якості та заволодів бюджетними коштами на суму майже 6 млн [3]).

Вище зазначене дозволяє категорично стверджувати, що сьогодні, як ніколи раніше, актуальною є проблема максимально об'єктивної перевірки рівня якості продукції військового призначення.

Основні положення про якість продукції на рівні товарів будь-якого призначення в Україні стандартизовані [4].

Зокрема, стосовно досліджуваного у цих тезах питання Державний стандарт чітко формулює ключові поняття: якість товару (сукупність характеристик продукції (процесу, послуги), які стосуються її здатності задовольняти встановлені і передбачені потреби); вимоги до якості товару (вираження певних потреб через переведення їх у набір кількісно або якісно встановлених норм щодо характеристик товару для забезпечення можливості його перевірки при використанні за призначенням); споживна властивість товару (властивість, яка обумовлює його корисність і здатність задовольняти потреби споживачів і проявляється в процесі споживання); споживчий показник якості товару (кількісна характеристика однієї або декількох споживних властивостей товару, яку розглядають відповідно до умов його споживання). Основне значення цих формулювань полягає в необхідності їх однозначного трактування усіма суб'єктами дослідження якості продукції.

Дослідження числових значень показників (характеристик) та рівня якості продукції – одна з найбільш фундаментальних складових частин системи спеціальних знань і одна з найбільш відповідальних функцій судових експертів експертної спеціальності 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів» [5].

Такі дослідження здійснюються інструментальними та органолептичними методами [4, 6].

Інструментальний (лабораторний) метод визначення показників товарів здійснюють за допомогою спеціальних приладів, устаткування, апаратів тощо, які дозволяють однозначно встановити числові значення показників (характеристик) та рівня якості продукції. Тому цей метод вважається найбільш об'єктивний.

У сучасній практиці судово-експертної діяльності саме лабораторні методи дослідження є виключно єдиними чи основними у діяльності фахівців практично усіх експертних спеціальностей. Тому у Львівському НДЕКЦ МВС в останні роки, серед іншого, значна увага приділяється теоретичному обґрунтуванню використання лабораторних методів досліджень у діяльності судових експертів експертної спеціальності 12.1 [7-8].

Зазначене обґрунтування здійснюється на прикладі взуттєвих товарів, які, з одного боку, є багаторічним об'єктом дослідження окремих авторів [9], а з іншого – невід'ємною складовою частиною тактичного одягу [2].

Зазначене вище переконливо доводить і дозволяє однозначно стверджувати про існування вкрай актуальної нагальної потреби і можливості

використання спеціальних знань судових експертів експертної спеціальності 12.1 для створення окремого напрямку формування державної безпеки України за рахунок використання спеціальних знань цими фахівцями у сфері лабораторних методів досліджень загального рівня якості конкретного виробу тактичного одягу та рівня основних його споживних властивостей (властивостей, які задовольняють потребу споживача – воїна Збройних сил України).

Для створення зазначеного напрямку діяльності стосовно дослідження взуття як складової частини тактичного одягу є усі об'єктивні та суб'єктивні підстави. Серед об'єктивних підстав для оптимізму щодо ефективного функціонування та перспектив розвитку новоствореного напрямку формування державної безпеки України особливо вагомі наступні.

Найперше, це багатий досвід експертної діяльності вітчизняних та закордонних суб'єктів судово-експертної діяльності, а також наявність досвідчених фахівців та потенційних можливостей підготовки потрібних фахівців у відомих в Україні й авторитетних за кордоном вітчизняних закладах вищої освіти, які вже десятки років мають плідну співпрацю з колегами у країнах Євросоюзу та успішно переймають практичний досвід використання відповідних сучасних методів лабораторних досліджень у світі [10, 11].

По-друге, стан та позитивні особливості розвитку нормативного забезпечення процесу лабораторних досліджень рівня якості взуття в Україні.

Фундаментальні теоретико-методологічні та базові практичні складові системи лабораторних методів дослідження взуття, а також відповідні методи дослідження ще понад півстоліття тому були створені саме в Україні, оскільки розробниками більшості чинних у ті часи і таких, що чинні й понині, були саме науковці Українського науково-дослідного інституту шкіряно-взуттєвої промисловості (УКРНДІШП) [12].

Але оскільки за останні десятиліття окремі положення та практичні аспекти даного напрямку дослідницької діяльності застаріли [7], то у нашій державі уже зроблені вагомі конкретні практичні кроки до усунення цього недоліку. Зокрема, відповідно до пункту 2 частини другої статті 11 Закону України «Про стандартизацію», розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 1163 «Про визначення державного підприємства, яке виконує функції національного органу стандартизації» та на виконання Програми робіт з національної стандартизації Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» лише у 2020 році прийняло 30 Державних стандартів України, які гармонізовані з відповідними міжнародними стандартами та стосуються методів дослідження основних показників споживних властивостей взуття – паропроникність і водопоглинання верху взуття та підкладки; стійкість до стирання верху взуття, підкладки та вкладних устілок; стійкість підошов до багаторазового вигину; стійкість устілок до розшарування, стійкість до поту основних устілок, підкладок та вкладних устілок та ін. [13].

Основними позитивними особливостями цих документів є гармонізація з відповідними міжнародними стандартами (ISO), які чинні в економічно розвинених країнах, та новизна (в Україні прийняті вперше). Практично це означає, що дослідження взуття, яке є складовою частиною продукції військового призначення, здійснюватиметься за цими ж методиками та на цьому ж лабораторному обладнанні, що і в країнах, наприклад, Євросоюзу, а результати такого дослідження будуть абсолютно порівняльні з аналогічними даними, отриманими в інших лабораторіях світу. У свою чергу, це дозволить, наприклад, об'єктивно (на підставі цифрових даних) порівнювати між собою будь-які зразки взуття, аналогічного за призначенням, умовами використання тощо.

Крім цього, застосування лабораторних методів дослідження сприятиме встановленню об'єктивних рейтингів виробників (постачальників) продукції військового призначення за рівнем споживних властивостей цієї продукції та поступальному їх розвиток в умовах конкуренції на внутрішньому чи зовнішньому ринку [14].

В зазначеному аспекті розглядувана проблема дотична до тендерної закупівлі тактичного одягу, оскільки єдиним критерієм закупівлі цієї продукції військового призначення повинна стати не найнижча ціна (вартість), а саме рівень якості, виражений у конкретних цифрових значеннях показників споживних властивостей.

Перспективи розвитку пропонованого нового напрямку досліджень стосуються продуктів харчування, зокрема, тривалого зберігання (у тому числі, продовольчих пайків для військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань, наборів продуктів польових, добових польових наборів продуктів тощо), оскільки правдивий фактичний рівень якості цієї складової продукції військового призначення можна встановити лише лабораторними методами досліджень [15].

Отже, вищевикладене обґрунтовує доцільність розширення сфер використання лабораторних методів дослідження об'єктів судової експертизи за рахунок дослідження рівня якості продукції військового призначення. На прикладі напрямів досліджень, які здійснюють судові експерти експертної спеціальності 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів» і аналізу завдань, які покликані виконувати зазначені фахівці, доведена необхідність використання лабораторних методів дослідження судової товарознавчої експертизи для дослідження рівня якості складової частини сучасного тактичного спорядження – взуття для військових. Отримані результати доцільно використати у плануванні розвитку напрямів практичної діяльності вітчизняних державних спеціалізованих установ судової експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про національну безпеку України: Закон України від 31.03.2023 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України / ВР України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 05.08.2023).
2. М ТАС. URL: <https://m-tac.pl/uk/about-us,10> (дата звернення 05.08.2023).
3. Стало відомо про постачання неякісних бронежилетів для українських військових: є затриманий. URL: <https://www.unian.ua/war/bronezhilet-dlya-viyskovih-stalo-vidomo-pro-postachannya-neyakisnih-bronezhiletiv-dlya-ukrajinskih-viyskovih-novini-kiyeva-12179973.html> (дата звернення 05.08.2023).
4. Товарознавство. Терміни та визначення. ДСТУ 3993-2000. Чинний від 2001-01-01. Київ, Держстандарт України, 2000. 24 с.
5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. Документ з0705-98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 05.08.2023).
6. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень. Харків: НТУ "ХП", 2009. 142 с.
7. Zayats, R. Laboratory methods of research and a modern forensic examinations in Ukraine. The 9th International scientific and practical conference "Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects" (February 20-22, 2022) MDPС Publishing, Berlin, Germany. 2022. P. 399-402.
8. Долинський С.М., Яровий О.Д., Беднарчук М.С. Особливості застосування спеціальних знань про товари під час проведення експертних досліджень. Сучасний стан та перспективи розвитку природничих дисциплін в медичній освіті : Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (Кропивницький, 18 березня 2022). Кропивницький : ПП «Ексклюзив-Систем», 2022 р. С.167-171.
9. Беднарчук М.С. Наукові основи формування асортименту і якості взуття спеціального призначення : монографія. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. 528 с.
8. Державний торговельно-економічний університет. Науково-дослідна робота. URL: <https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=16291> (дата звернення 05.08.2023).
9. Національний університет харчових технологій. Науковий репозиторій. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/> (дата звернення 05.08.2023).
10. Український науково-дослідний інститут шкіряно-взуттєвої промисловості. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/00302391/ (дата звернення 05.08.2023).
11. Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості». Наказ від 18 березня 2020 року N 71 «Про прийняття національних стандартів». URL: http://www.leonorm.lviv.ua/p/NL_DOC/2020/Nak_71.htm (дата звернення 04.08.2023)
12. Беднарчук М. С., Заяць Я. І., Долинський С. М, Яровий О. Д. Встановлення рейтингу виробників товарів за рівнем показників їх споживних властивостей. Актуальні питання експертної та оціночної діяльності : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Старобільськ-Полтава, 25-26 листопада 2021 року). Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2021. С.142-145.
13. Дубініна А. А., Овчиннікова І. Ф., Дубініна С. О. та ін. Методи визначення фальсифікації товарів. Київ: «Видавничий дім «Професіонал», 2010. 272 с.

ЗДОР Вілена Миколаївна,
завідуюча лабораторією почеркознавчих досліджень
та технічної експертизи документів
Дніпропетровського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні ми живемо і працюємо в умовах особливого правового режиму – режиму воєнного стану. Адаптація викликів сьогодення в експертній практиці дозволить і надалі забезпечувати правосуддя у боротьбі України за незалежність.

Одним із найактуальніших питань почеркознавчої експертизи в умовах воєнного стану – є можливість проведення досліджень за копіями документів у зв'язку із неможливістю надання їх оригіналів через злочинні дії країни-агресора.

Аналізуючи норми права, для проведення судової почеркознавчої експертизи надаються оригінали документів на паперових носіях, які містять безпосередні почеркові об'єкти та порівняльні зразки. Зокрема, пунктом 3.5. «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами) передбачено: «Коли об'єкт дослідження не може бути представлений експертові, експертиза може проводитись за фотознімками та іншими копіями об'єкта (крім об'єктів почеркознавчих досліджень)». Пунктом 1.1. Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5) передбачено, що для проведення почеркознавчих досліджень рукописних записів та підписів надаються оригінали документів.

Зазначений підхід застосовується і в судовій практиці при оцінці експертних висновків як джерела доказів, причому за відсутності оригіналу документа трапляються випадки, коли суди відмовляють у призначенні експертизи. У той же час, варто відзначити відсутність єдності у судовій практиці із зазначеного питання. В окремих випадках суди приймають висновки почеркознавчих експертиз за копіями документів як докази, з урахуванням ймовірнісних висновків та всіх доказів у сукупності.

Деякі сучасні науковці поділяють думку щодо можливості криміналістичного дослідження копій документів, що містять зображення реквізитів документів, у тому числі рукописних, з метою встановлення виконавців різних реквізитів. Вирішуючи питання про призначення почеркознавчої експертизи за копією документа, слід брати до уваги її якість

загалом або окремих реквізитів (чіткість зображення, його роздільна здатність, розрядність палітри кольорів та ін.)

У теперішній час, особливо в практиці розслідування шахрайств із нерухомістю, варто відзначити, що дуже часто фігурують почеркові об'єкти саме у вигляді копій, виготовлених свого часу з оригіналів документів. Більше того, як докази фігурують і копії, завірені нотаріально. І якщо в першому випадку ще можна посперечатися про юридичну природу документа, то в другому – цілком очевидно. На думку автора, засновану на опитуванні слідчих, окремих експертів, за наявності копії, яка задовольняє експерта своєю якістю, можна було б допустити вирішення ідентифікаційного завдання. Інша річ – якісно незадовільний почерковий матеріал, у якому не простежуються окремі ознаки тих чи інших записів та їх елементів. У цьому випадку, безумовно, варто обмежити виконання експертизи. Однак для подібної ситуації і існує специфічна форма експертного висновку – «не видається зробити висновок» (НПВ).

Даний вид досліджень є специфічним, оскільки досліджується не сам об'єкт (рукописний текст, підпис), а його зображення. Це створює додаткові складності під час проведення експертного дослідження, оскільки за зображеннями у копії документа найчастіше неможливо встановити спосіб (рукописний/нерукописний) та умови виконання короткого запису (підпису) в оригіналі документа; тип (вид) писального приладу; вирішити питання про можливе застосування технічних засобів під час виконання підпису-оригіналу; виключити факт виготовлення документа в цілому чи його частин шляхом монтажу тощо. Крім того, даний вид об'єктів не дозволяє провести дослідження в повному обсязі з урахуванням технологічних параметрів письма (напрямок та послідовність рухів, розташування початкових та заключних частин елементів, сила натиску писального приладу на поверхню паперу тощо).

На думку автора, проведення експертизи за копією документа повинен здійснювати експерт-почеркознавець: у разі встановлення монтажу досліджуваного реквізиту за аналогією з традиційною методикою слід відмовитися від подальшого вирішення завдання, обмежившись повідомленням про те, що об'єкт, який досліджується, змонтований тим чи іншим способом. Пробіл у знаннях експерта-почеркознавця в даному випадку може бути заповнений за рахунок розширення програми підготовки (стажування) судових експертів за експертною спеціальністю 1.1. «Дослідження почерку і підписів» шляхом внесення до неї додаткового курсу в галузі техніко-криміналістичної експертизи документів (переважно для дослідження копій документів, представлених на паперовому носії) та судової комп'ютерно-технічної експертизи (для дослідження копій/зображень документів, поданих у вигляді файлів). У разі виникнення найменших сумнівів у незмінності початкового змісту документа експерту-почеркознавцю слід залучити до проведення експертизи експерта в галузі техніко-криміналістичної експертизи документів та (або) судової комп'ютерно-технічної експертизи, оскільки ці особи мають весь спектр спеціальних знань у відповідних галузях.

На думку автора, почеркознавчу експертизу за копіями документів проводити можна, але тільки за прямими копіями, які, на жаль, практично не фігурують як докази за матеріалами кримінального провадження – у переважній більшості копій документів є ознаки цифрової обробки зображення. Даний вид експертних досліджень, з урахуванням своєї актуальності, потребує комплексного підходу і вимагає додаткового опрацювання теоретичних основ, пов'язаних із визначенням об'єкта, цілей та завдань даного виду досліджень, а також розробки нових рекомендацій щодо методів дослідження малооб'ємних почеркових об'єктів (коротких записів та підписів) за їхніми зображеннями у копіях документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, у редакції від 07.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>;
2. Меленевська З.С. Судово-почеркознавча експертиза: навчально-методичний посібник/ З.С. Меленевська, Є.Ю. Свобода, А.І. Шаботенко//К., 2007.
3. Судебно-почерковедческая экспертиза: общая часть / под ред. А.И. Манцетовой, В.Ф. Орловой, Е.Е. Доброславской. – М., 1971.
4. Почеркознавче дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів (р/код 1.1.19 в Реєстрі методик проведення судових експертиз) / В.В. Липовский. – К.: КНИИСЭ, 1975.
5. Бондар М.Є. Скановані підписи в судово-почеркознавчій експертизі / М.Є. Бондар // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Харків, 2003. – Вип. 3. – С. 202-206.
6. Дослідження рукописних записів та підписів у документах, представлених у вигляді електрофотокопій : звіт по НДР (заключний), наук. кер. Логвіна Г.В., відп. вик. Дроздова Т.О., Бондар М.Є., Сторож Н.О.; вик. Добриніна О.Д. та ін. – Одеса: ОНДІСЕ Мін'юсту України, 2004 (№ 23 в переліку науково-технічної та довідкової літератури, що використовується при проведенні почеркознавчої та авторознавчої експертиз, додаток 2 до наказу Міністерства юстиції України від 30.07.2010 № 1722/5).

ДО ПИТАНЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА СБ УКРАЇНИ

У важких умовах сьогодення, в яких знаходиться наша країна, набуває актуальності напрямок взаємодії СБ України з іноземними партнерами. Ця діяльність здійснюється у різних формах, сприяє підвищенню ефективності роботи Служби в цілому та на окремих її напрямках, зокрема в галузі судово-експертної діяльності.

Міжнародне співробітництво СБ України становить систему організаційних, правових, інформаційних, фінансових, матеріальних та інших заходів, що здійснюються підрозділами, органами, закладами СБУ із зарубіжними партнерами за координації Центру міжнародного співробітництва Апарату Голови СБУ з метою виконання покладених на СБУ завдань, визначених законодавством. Зарубіжними партнерами вважаються компетентні органи іноземної держави, до повноважень яких належить здійснення контррозвідувальної, розвідувальної та/або правоохоронної діяльності, а також міжнародні (регіональні) організації, недержавні інституції.

Правову основу міжнародного співробітництва СБ України складають: Конституція України; відповідні закони України, стратегії та положення, затверджені Указами Президента України, інструкції, затверджені Кабінетом Міністрів України, договори, відомчі нормативно-правові акти.

Реалізацію та координацію єдиної політики щодо міжнародної співпраці СБ України забезпечує Центр міжнародного співробітництва Апарату Голови СБУ.

Перелік форм міжнародного співробітництва не є вичерпним. Основні з них такі:

- обмін інформацією із зарубіжними партнерами відповідно до положень законодавства, нормативно-правових актів СБУ, у т.ч. виконавчих договорів;
- робочі зустрічі із представниками зарубіжних партнерів та інших суб'єктів міжнародного співробітництва;
- прийом делегацій зарубіжних партнерів в Україні, що забезпечується Центром міжнародного співробітництва Апарату Голови СБУ із задіянням відповідних підрозділів, органів, закладів СБУ;
- офіційні візити за кордон співробітників СБУ, що здійснюються для виконання службових завдань за розпорядженням керівництва СБУ;
- укладання міжнародних договорів, які укладає СБУ від свого імені з питань, що віднесені до її компетенції.

Так, наприклад, 6-7 липня 2023 року кіберфахівці СБУ та представники інших українських установ, які працюють над кібербезпекою нашої держави, взяли участь у робочій зустрічі у штаб-квартирі НАТО. Заходи проводили у

межах проєкту з обміну знаннями Трестового фонду Комплексного пакету допомоги НАТО-Україна.

Під час поїздки українська сторона також відвідала Командування НАТО з операцій та Агенцію НАТО зі зв'язку та інформації. У процесі заходів українські фахівці виступили з презентацією про систему кібербезпеки України в умовах російської збройної агресії. Крім того, делегація нашої держави представила нові пропозиції щодо посилення співпраці з НАТО у сфері кібербезпеки. За сприяння міжнародних партнерів українські фахівці ознайомилися зі структурами Альянсу, залученими до забезпечення кібербезпеки. Модерували обговорення Директор Центру кібероперацій НАТО та заступник помічника Генерального секретаря НАТО з питань нових викликів безпеки [1].

Загалом Службою безпеки України налагоджене партнерство та підтримуються контакти із понад 100 спеціальними службами та правоохоронними органами 60 країн світу та 63 профільними структурами у складі міжнародних організацій на підставі норм міжнародного права, відповідних договорів та угод. У процесі співробітництва здійснюється обмін оперативно важливою інформацією з питань обопільного інтересу, визначаються шляхи розширення співпраці з партнерськими спецслужбами, правоохоронними органами та міжнародними організаціями, у першу чергу НАТО, ЄС, ОБСЄ, ООН, РЄ тощо. На регулярній основі проводяться спільні операції та антитерористичні навчання. За визнанням партнерських спецслужб, успішне проведення спільних операцій дозволяє розглядати Україну як постійного і надійного партнера у галузі міжнародної безпеки. Службою безпеки України вивчаються кращі практики та політико-правові моделі спецслужб країн-членів ЄС і НАТО. У рамках розвитку та реформування Служби активно застосовується експертна консультативна допомога іноземних радників, зокрема через роботу Консультативної місії ЄС з реформування цивільних структур безпекового сектору України (КМЕС), радників НАТО в Україні тощо. У контексті курсу України на європейську інтеграцію Служба безпеки бере активну участь в імплементації відповідних національних планів. Вивчаються передові моделі функціонування секторів безпеки в країнах Європейського Союзу. Такий досвід активно застосовується у процесі приведення Служби безпеки України у відповідність до норм та практик передових західних демократій, зокрема, через розробку відповідної законодавчої бази [2, С.172-173].

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» міжнародне співробітництво у галузі судово-експертної діяльності здійснюється за такими напрямками:

- проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави;
- залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз;
- міжнародне наукове співробітництво, яке полягає у встановленні

міжнародних наукових зв'язків з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проведенні спільних наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, обміні стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійсненні спільних видань в галузі судової експертизи і криміналістики [3].

Міжнародне співробітництво у даній сфері сприяє досягненню таких цілей, як:

- гармонізація й удосконалення експертного національного законодавства і теоретичних основ експертизи;
- вироблення єдиних методичних рекомендацій з різних видів експертиз;
- отримання міжнародного визнання експертних висновків в цілому;
- удосконалення експертної діяльності;
- підвищення професійної майстерності працівників судово-експертних установ та ін.[5].

Зокрема, співробітники Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України нещодавно брали участь у роботі Щорічної зустрічі Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI), на якій були присутні представники з понад 40 організацій із 30 країн держав-членів Ради Європи. Під час зустрічі було обговорено як адміністративні питання, пов'язані з перспективами діяльності ENFSI, так і актуальні проблеми розвитку судово-експертної галузі. Учасники затвердили звітні, програмні та стратегічні акти діяльності ENFSI на найближчі роки, а також визначили перспективи цифровізації судово-експертної діяльності, заходи забезпечення надійності результатів судової експертизи та перспективи застосування під час її проведення новітніх технологій [5].

Разом з цим, зважаючи на вагомі досягнення та позитивний досвід співпраці з міжнародними партнерами за багатьма напрямками робити СБ України, потребу вдосконалення система нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва та організація взаємодії між підрозділами, органами, закладами СБУ із зарубіжними партнерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. СБУ посилює співпрацю з НАТО у питаннях глобальної кібербезпеки
URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-posyliuie-spivpratsiu-z-nato-u-pytanniakh-hlobalnoi-kiberbezpeky> (дата звернення 07.08.2023)
2. Дралюк І. М. Сучасні напрями міжнародного співробітництва служби безпеки України. Науковий вісник НА СБ України, 2019, № 73. С.170-177.
3. «Про судову експертизу»:Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-ХІІ. Відомості Верховної Ради. 1994. №28. ст. 232. (зі змінами).
4. Контимирова В.В.. Судово-експертні установи України у системі суб'єктів міжнародного співробітництва. Адміністративне право та процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення. Харків, 2020. С.66-68
5. Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз СБУ
URL: <https://www.facebook.com/ssu.iste> (дата звернення 07.08.2023)

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Одним із засобів новітнього сучасного озброєння, стали безпілотні літальні апарати (далі – БПЛА), які довели свою здатність значно ефективніше вести повітряну розвідку, аніж пілотовані літаки та виконувати інші завдання бойового забезпечення, завдаючи ударів по противнику.

Сучасну армію неможливо уявити без БПЛА, адже вони вказують на ціль, наводять артилерію, коригують вогонь, передають розвіддані прямо до штабу військової частини або підрозділу, який виконує бойове завдання, а головне – бережуть життя бійців.

В умовах ведення швидкоплинних бойових дій та різкої зміни обстановки, застосування безпілотних літальних апаратів являється одним з чинників забезпечення розвідувальною інформацією відповідних командирів (начальників) у реальному часі і можливості здійснити вогневий вплив на особовий склад та об'єкти противника.

Російсько-українська війна стала першим воєнним конфліктом, у якому обидві сторони масово використовують безпілотні літальні апарати різних видів – коптери, дрони-камікадзе і БПЛА літакового типу. Вони використовуються для розвідки, корегування вогню та завдання ударів.

На думку деяких вітчизняних воєнних експертів, на сьогодні поки не можна сказати, що БПЛА революційно вплинули на ведення бойових дій, але в найближчому майбутньому це має статися [1].

Для того, щоб кардинально вплинути на хід бойових дій, наявної кількості безпілотників недостатньо для отримання всебічної повної інформації щодо картини поля бою та завдання ураження супротивнику. На сьогодні кількість та можливості використання безпілотників обмежені як РЕБ, так і самою дальністю їхнього застосування.

Найбільш часто збройними силами обох сторін використовуються «побутові» безпілотники китайського, європейського, російського або українського виробництва. Деякі з них вже мають захищені канали управління, але вони не настільки досконалі та потужні, аби їх можна було б застосовувати в глибині фронту далі тактичного рівня.

Досвід бойових дій показав, що росіяни значно відстають у розвитку безпіотної авіації від Збройних Сил України (далі – ЗСУ), але намагаються використовувати тактику, що вже випробувана ЗСУ і є дуже ефективною.

Так, з корегуванням вогню артилерії у них не дуже добре. У ЗСУ є західна зброя, яка може чітко бити по координатах, у росіян із цим складно – радянська артилерія дуже неточна, до того ж слід враховувати зношеність артсистем. І дуже мало російських військових вміють користуватися сучасними методами визначення координат для завдання бойового ураження. Тому основна

стратегія дій зс рф – це вогонь по площах (у напрямку цілей), а не високоточні удари, і БПЛА, в такій ситуації, їм не зможе допомогти.

На сьогодні, за оцінками аналітиків, до 20% втрат противника у живій силі – це наслідок застосування дронів, що здатні виконувати скидання боєприпасів з повітря. Якщо додати їх розвідувально-корегувальну місію, яку виконують БПЛА в інтересах артилерії, постачання координат в режимі реального часу, то до результативності дії БПЛА можна віднести і до 50% втрат живої сили й техніки противника, це суттєво впливає на ефективність бойових дій [1].

З російських розвідувальних БПЛА для нас найнебезпечнішими є «Орлани», а з ударних – «Ланцети» і «Шахеда», або як їх називають росіяни, «Герань».

З початку війни наші науковці й інженери постійно займаються удосконаленням засобів РЕБ, які здійснюють безпосередній вплив на сигнал, можуть перехоплювати керуючий сигнал дронів – на їхню долю припадає приблизно 30% перехоплень і 70% – це допомога західних партнерів у протидії дронам. Ну і плюс розвідка, виявлення та знищення розрахунків російських БПЛА та розвиток механічних засобів протидії. На сьогодні дуже ефективно проти «Ланцетів» себе показала проста сітка-рабиця, бо входячи у цю сітку, в «Ланцета» не спрацює підричник, вони не досягають цілі й лишаяються на цій сітці [1].

Також ефективні антидронові рушніці завдяки своїй мобільності. Ці засоби дозволяють змістити безпосередній вплив до передової. Засоби, розроблені нашою промисловістю і надані західними партнерами, дають радіус близько 20 км. Але є проблема у розміщенні. Якщо цей засіб протидії дронам стаціонарний і він буде розміщений у безпосередній близькості до передової, він може бути швидко знищений противником. Однак антидронові рушніці й інші засоби протидії, що переміщуються, майже неможливо відстежити. Солдат з рушницею відпрацював в одному місці, через 5 хвилин – вже в іншому, і це найефективніший засіб протидії дронам на сьогодні.

Російські дрони системно дошкуляють нашим військовим на передовій, ті ж «Орлани-10» можуть виявляти, наприклад, місцезнаходження мобільних телефонів, скупчення засобів РЕБ. Такі дрони, як «Орлан-10», «Форпост» та інші здатні виявляти радіолокаційне випромінення засобів ППО й, відповідно, наводити на них ракети чи ствольну артилерію.

Ударні БПЛА типу «Ланцет» росіяни намагаються використовувати для знищення нашої ППО і тому це створює певні проблеми.

Для ефективної протидії БПЛА противника нам необхідно більше мобільних протидронових систем, які можна застосовувати в безпосередній близькості до передової. Також необхідне обладнання для захисту інфраструктурних об'єктів.

Виходячи з цього, боротьба з безпілотними літальними апаратами являється одним із пріоритетних завдань протидії системам розвідки, управління і бойового застосування противника.

На сьогоднішній день жодна держава не спроможна у повному обсязі протистояти спланованим діям безпілотних літальних апаратів.

Досвід останніх локальних конфліктів і війн, серед яких, зокрема, російсько-українська війна, бойові дії США в Іраку і Афганістані та друга Карабахська війна, показав, що БПЛА різних типів та класів стали важливою складовою ведення бойових дій. Безпілотники у формі автономних розвідувально-ударних комплексів чи БПЛА-камікадзе підвищують загальну ситуаційну обізнаність і покращують точність роботи класичної ствольної та реактивної артилерії.

Shahed-136, які Росія, беручи всі комплектуючі з Ірану, видає за нібито власні БПЛА «Герань» – дуже небезпечні. Розроблені для терористів та партизанів, Shahed-136 насправді не просто дешева зброя. «Мопеди» летять на висотах до 200 метрів і є малопомітними для українських ППО. «Робоча» висота Shahed-136 нижча за висоти, які здатні відстежувати радары традиційної ППО.

Щоб боротися з безпілотниками-камікадзе, використовують стрілецьку зброю і переносні зенітні ракетні комплекси «Ігла» та FIM-92 Stinger. Ці ПЗРК працюють як на прикритті зенітних ракетних комплексів «Оса» та «Бук», так і самостійно – у складі мобільних вогневих груп. Використовувати більшу зброю та полювати на дрони-камікадзе з бойового літака неможливо через ту ж низьку їх висоту і швидкість та небезпеку у житловій забудові.

Також ворог активно використовує «Орлани-10» – російські розвідувальні БПЛА, здатні долати до 600 км. Такі безпілотники небезпечні, адже, на відміну від «мопедів» не просто є баражуючими боєприпасами, вони коригують вогонь ворожої артилерії і збирають для росіян розвідувальну інформацію про переміщення українських військ та місця їхнього базування.

Виготовлення безпілотників, навчання керування ними, захист БПЛА від РЕБ та ППО – довготривала задача, яку неможливо виконати на 100%. Власне, саме це, а також розвиток технічних засобів – це те, що залишає місце для маневру, у тому числі, під час російсько-української війни.

Безпілотники також вирішують й інші проблеми – вони, наприклад, можуть ретранслювати зв'язок та прибирати «туман війни», даючи командуванню розуміння, що відбувається на певній ділянці фронту, артилеристам – можливість бачити результати своєї роботи та коригуватися, піхоті – попередження про ворожу активність.

Досі в Україні, на жаль, найширша сфера застосування БПЛА – це військові операції. Використання безпілотника обходиться в кілька десятків разів дешевше, ніж утримання військового винищувача, а небезпеку для життя військових пілотів і військових операторів БПЛА не можна порівняти.

В умовах сучасної війни, чи не кожен взвод снайперів ЗСУ має свій власний малий квадрокоптер, який під час позиційної війни дає ситуаційну обізнаність, дозволяє подивитися зверху на рельєф місцевості щоб спростити прив'язку до орієнтирів, а під час більш активних бойових дій – допомагає коригувати ледь не все піхотне озброєння сусідніх підрозділів.

Так само дрони використовують сапери, щоб продивлятися найкращі ділянки для прокладання стежок. Для швидкого огляду поля бою, знаходження поранених та прокладання шляху евакуації, коптери також використовують медики.

Безпілотники використовують авіаційні навідники та авіаційні рятувальники, які допомагають евакуйовуватися катапультованим пілотам. А ще коптери використовують зв'язківці, щоб обрати оптимальні місця для розташування ретрансляторів. По суті, БПЛА – це те, що працює ледь не у всіх родах військ, і те, без чого війна не закінчиться, але сильно ускладниться. Адже безпілотники – це така суперсила, яка багатократно підвищує ефективність кожної окремої бойової одиниці [2].

У липні 2022 року Мінцифри спільно з Міноборони, Генштабом ЗСУ, Держспецзв'язку, в межах фандрейзингової платформи UNITED24, оголосили перший збір на Армію дронів. Протягом року збори на безпілотники для України підтримували донори зі 100 країн, десятки компаній і навіть зірка «Зоряних війн» актор Марк Гемілл. Завдяки потужній підтримці вдалося придбати тисячі дронів та забезпечити ними понад 200 підрозділів. Це Збройні Сили України, Національна гвардія, Головне управління розвідки, Державна прикордонна служба, Служба безпеки України та Сили спеціальних операцій.

За рік Армія дронів з проекту, що реалізується в межах UNITED24, перетворилася на системну державну програму. Її результати та плани обговорили на зустрічі урядовців, виробників БПЛА, представників бізнесу та волонтерів. «Проект Армія дронів трансформувалася від фандрейзингового проекту до системної програми, яка змінює доктрину використання дронів на фронті, стимулює розвиток масового виробництва вітчизняних БПЛА, створює умови, за яких виробництво та постачання дронів є максимально простими. Українські компанії змогли масштабувати виробництво безпілотників у десятки разів, а деякі – у сотні.

Зараз у межах Армії дронів 40 безпілотників українського виробництва мають допуск до експлуатації та вже отримують державні контракти. Це тільки початок. Оборонні технології та інновації – наш головний пріоритет», – сказав Віце-прем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій – Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров [3].

«Українська промисловість нарощує не тільки кількість, а і якість дронів власного виробництва, які ми активно закупаємо й передаємо військовим. Якщо на початку війни найпоширенішими були побутові коптери, то зараз ми виробляємо бомбери, розвідники та важкі ударні коптери, що за потреби дістають до Москви. Рік тому ми не мали жодної моделі ударних коптерів, на сьогодні вже 7 виробників отримали контракти на їх постачання – це понад 10 тисяч таких БПЛА протягом 2023 року. У планах Армії дронів ще багато різної техніки, яка обов'язково сподобається українським військовим і точно засмутить ворогів. У майбутньому українська армія неодмінно стане однією з найбільш технологічних», – зазначив голова Держспецзв'язку Юрій Щиголь [3].

Інтерес до дронів, що здатні виконувати різноманітні завдання у світі завжди був високим. «Знищені ворожі склади», «спалена техніка» або навіть ціла колона. Подібні заголовки ми читаємо регулярно. «Демілітаризують» ворога часто за допомогою безпілотників і більшість з них – українського виробництва. В уряді кажуть – для виготовлення БПЛА в Україні склалися унікальні умови, адже будь-яку розробку можна одразу ж протестувати на фронті.

Зараз в Україні близько 100 виробників безпілотних літальних апаратів. Більшість із них працюють у стелс-режимі та надають ці безпілотники безпосередньо військовим для тестування з миттєвим відгуком. Тому зараз Україна має найкраще, найбільш інноваційне середовище для розробки військових безпілотників. І саме тому ми хочемо показати цю можливість усім гравцям галузі: прийти, інвестувати, виробляти свої безпілотники в Україні [4].

Найвідоміший дрон на озброєнні ЗСУ – турецький Bayraktar TB2. З перших днів великої війни він нищив ворожі ППО та командні пункти під Києвом, відіграв одну з головних ролей під час звільнення острова Зміїний та коригував легендарні обстріли Чорнобаївки. І це лише невеликий перелік його здобутків.

Проте на полі бою українські військові використовують сотні дронів різних моделей, як іноземного, так і вітчизняного виробництва. Найвідоміші з них: «DJI Mavic 3 Fly More Combo», дрони компанії Autel Robotics «Autel EVO II 640T Dual», «Spectator-M1», A1-СМ «Фурія», «Лелека-100», «Fly Eye», «Raybird-3», «PD-2», Сокіл-300, «Горлиця-2», «SHARK», «СКІФ», «Рубака», «Сич», «Гор», «Бобер», «UJ-23 TOPAZ», «UJ-22 Airborne», «QBOND888», МП-1 «Spectator» та інші [5].

Для стимулювання виробництва дронів, Україна скасувала мито та ПДВ на ввезення деталей та комплектування, а також максимально спростила допуск БПЛА до експлуатації, закупівлі та постачання на фронт. Потреба ЗСУ в них величезна, адже у середньому на передовій такі прилади переживають лише два десятки вильотів.

Події останнього року засвідчили, що дрони є досить ефективною зброєю для оборони, наступу, контрнаступу й розвідки. З огляду на вагому роль безпілотників у результативності контрнаступу українських сил оборони на східному й південному напрямках, на вищому державному рівні вживають комплексні заходи, спрямовані на виробництво вітчизняних та закупівлю новітніх ударних і розвідувальних безпілотних літальних апаратів, а також створення сприятливого правового поля для розвитку технологій протидії незаконному їх використанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шульман О.А. До 20% втрат противника у живій силі – наслідок застосування дронів, що скидають боєприпаси. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/05/02/do-20-vtrat-protyvnyka-u-zhyvij-syli-naslidok-zastosuvannya-droniv-shho-skydayut-bojeprypasy/> (дата звернення: 17.08.2023).
2. Омелянчук О.В. Від дронів-камікадзе до порятунку пілотів. Як БПЛА впливають на хід війни. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/drony-kamikadze-front/32093025.html> (дата звернення: 17.08.2023).
3. Урядовий портал. Армії дронів — рік. Масове виробництво дронів в Україні, ударні роти БПЛА, навчання операторів дронів – головні досягнення проекту. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/armii-droniv-rik-masove-vyrobnytstvo-droniv-v-ukraini-udarni-roti-bpla-navchannia-operatoriv-droniv-holovni-dosiahnennia-proektu> (дата звернення: 17.08.2023).
4. Жидецька О.О. Для виготовлення БПЛА в Україні склалися унікальні умови: як створюють вітчизняні дрони. URL: <https://podrobnosti.ua/2476106-dlja-vigotvlennja-bpla-v-ukran-sklalisja-unkaln-umovi-jak-stvorjuyut-vtchiznjan-droni.html> (дата звернення: 17.08.2023).
5. Chas News. Які безпілотники використовують ЗСУ та як вони працюють. URL: <https://chas.news/current/bezpilotniki-na-ozbroenni-zsu-leleka-100-furiya-dji-mavic-autel-evo-pd-2-ta-inshi> (дата звернення: 17.08.2023).

СПОСОБИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ЧЕРЕЗ БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ

Банківська система відіграє одну з найважливіших ролей у функціонуванні фінансової системи та економіки країни. Сучасна практика свідчить, що банківська система активно долучається до заходів з протидії відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Протидія відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом з кожним роком набуває особливої актуальності в Україні і світі. Для побудови ефективної системи протидії, необхідно передусім розуміти яким інструментарієм послуговуються злочинні угруповання для «відбілювання» коштів, оскільки вони постійно удосконалюють свій хист у сфері легалізації тіньових доходів. За своєю суттю *відмивання коштів* – це дії, спрямовані на приховування чи маскування незаконного походження коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, розташування, переміщення, а також набуття, володіння або використання коштів або іншого майна за умови усвідомлення особою, що вони були доходами [1].

Для відмивання грошей через банківську систему застосовують такі найбільш розповсюджені способи як:

- структуринг;
- смарфінг;
- контрабанда готівки;
- депонування грошей на банківських рахунках;
- використання кореспондентських відносин між банками.

Структуринг (техніка дроблення внесків) – здійснення платежів невеликими сумами на один банківський рахунок. У значній частині країн законодавством передбачене обов'язкове інформування фінансовими установами центрального Уповноваженого органу щодо операцій на суму, яка перевищує встановлену межу операцій з готівкою. За використання цього методу значна сума «брудних» грошей розбивається на дрібні суми, які безпосередньо депонують у банку на суму, трохи меншу за встановлений законом поріг. Це знімає обов'язок суб'єкта із первинного фінансового моніторингу щодо необхідності заповнювати й повідомляти Уповноважений орган про операції, що є об'єктом обов'язкового моніторингу. Потім гроші переводять на інший рахунок, часто в іншій країні. Отже, регулярна поява переказів на круглу суму може бути ознакою структурованих валютних операцій із підставними особами [2, с. 312].

Окрім того ця схема успішно перенесена на цифрові активи. Спершу на «брудні» гроші купується криптовалюта. Потім, використовуючи спеціалізовані сервіси-маркери, що можна визначити як цифровий аналог пралень Аль Капоне, придбана криптовалюта розділяється на безліч частин, які конвертуються в інші доступні токени. Таким чином, великий криптовалютний

потік розбивається на величезну кількість «струмочків», які проходять сотні і тисячі адрес. Зрозуміло, що визначити реального власника в такому разі більш ніж проблематично [3, с. 61].

Смарфінг (від англ. «smurf» – гном, гремлін) – перетворення готівкових грошей на фінансові інструменти. Відмивання відбувається шляхом уникнення «документарного сліду» через перекази, перетворення грошей на банківські чеки та інші платіжні документи, облігації, цінні папери на пред'явника тощо. Для відмивання грошей залучають значну кількість людей («смарфів»), які й здійснюють таке розміщення. Ще одним різновидом «смарфінгу» є купівля товару за досить високими цінами в одному місці та перепродаж в іншому, але за значно нижчими цінами. Навіть попри очевидні збитки, саме в такий спосіб можна швидко відмити значні суми грошей. Наголосимо, що відмивання грошей взагалі доволі дорога послуга. Останнім часом використання грошей для закупівлі товарів із подальшим продажем за низькою ціною стає одним із найпоширеніших способів «відмивання» грошей.

Контрабанда готівки як і раніше залишається поширеним інструментом у разі розміщення грошей. Незважаючи на ризик, привабливим аспектом цього методу є те, що в разі успішної його реалізації відбувається повний розрив зв'язків між грошима та їхнім походженням.

Депонування грошей на банківських рахунках. Упродовж стислого часу електронні перекази грошей провадять із різних місць, переважно в одній країні, на один банківський рахунок. Після накопичення на ньому відповідної суми, гроші переводять до «фінансової гавані».

Використання кореспондентських відносин між банками пов'язане з переказом незаконних сум у банки-кореспонденти і створення видимості міжбанківського переказу. Такий метод дає змогу злочинцям переміщати особливо великі суми шляхом створення документів, що вуалюють істинну сутність операцій [2, с. 314-315].

Таким чином, ми змогли переконатись в тому, що у зловмисників існує доволі різноманітний інструментарій легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, завдяки використанню банківської системи. Тому лише за умови повного розуміння всіх процесів можна розробити правильний набір контрзаходів з метою викорінення такого явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX (2019) / Електронна база «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення: 11.08.2023).
2. Валютне регулювання та контроль: навч. посіб. / О.В. Боришкевич та ін. Київ: КНЕУ, 2008. 400с.
3. Бухтіарова А.Г., Відменко Ю.В., Гавриш Ю.С. Сучасні тенденції розширення схем відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Проблеми системного підходу в економіці. 2020. Вип. 3(77). С.8-64.

КОСТИНА Олег Миколайович,
кандидат технічних наук, доцент,
науковий співробітник ЦНДІ ОВТ ЗС України,
КОВАЛЬКО Олександр Єгорович,
науковий співробітник ЦНДІ ОВТ ЗС України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ СИСТЕМ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Під час створення інформаційно-комунікаційних систем (ІКС) військового призначення існує два шляхи виконання ДКР: згідно ДСТУ В.15 та ГОСТ 34 серії або отримання послуги оборонного призначення з розробки та впровадження інформаційних, інформаційно-аналітичних та інших телекомунікаційних систем, систем кібербезпеки та кіберзахисту згідно п. 24 ст.1 Закону України “Про оборонні закупівлі” (зі змінами).

Саме шляхи створення військових ІКС показують наскільки об’ємною на перспективу має бути робота щодо реалізації функціоналу системи (а особливо, розробки спеціального програмного забезпечення), захисту інформації та інформаційної взаємодії, як на відомчому (наприклад, система обліку особового складу та реєстр військовозобов’язаних) так і на міжвідомчому рівні (наприклад, реєстр військовозобов’язаних та інші державні реєстри). В цілому, програмне забезпечення є складовою частиною інформаційної технології та ІКС, відповідно воно повинно бути пристосованим до конкретної системи, відповідати визначеним вимогам, які є взаємопов’язаними та взаємозалежними із вимогами до системи. Крім цього, на рівні програмного забезпечення можуть бути реалізовані послуги безпеки та інтерфейс прикладного програмування (Application Programming Interface) щодо електронної інформаційної взаємодії.

Слід зауважити, що для забезпечення захисту інформації та інформаційної безпеки (кібербезпеки) в Україні використовуються дві організаційні парадигми: створення комплексної системи захисту інформації (КСЗІ) або системи управління інформаційною безпекою (СУІБ). КСЗІ була обов’язковою для всіх систем, в яких висувалися вимоги до захисту інформації (незалежно від грифу обмеження доступу), тоді як СУІБ з 2010 року використовувалася в банківській сфері.

Після внесення змін до ст. 8 Закону України “Про захист інформації в ІКС” з 04.07.2020 року СУІБ може бути альтернативною КСЗІ (окрім систем, в яких обробляється державна таємниця). Крім цього, слід зазначити, що КСЗІ є організаційно-технічною складовою в межах функціонуючої системи, тоді як СУІБ має більш організаційний характер. Рішення щодо вибору варіанту системи захисту в ІКС доцільно приймати при формуванні вимог до захисту інформації. З метою захисту інформації та керування об’єктами захисту у військових ІКС, наразі повністю достатньо саме інструментарію КСЗІ.

Доповідаються пропозиції щодо удосконалення заходів захисту інформації та інформаційної безпеки під час збройної агресії росії проти України.

КРИВОНОЖКО Галина Євгенівна,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
заступник завідувача відділом судово-експертної діяльності
Київського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО МЕТОДУ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТА (СПЕЦІАЛІСТА)

Станом на сьогодні ситуація в Україні потребує активізації процесів щодо уніфікації, приведення до єдиного алгоритму виконання експертиз (експертних досліджень) з урахуванням умов воєнного стану.

До проведення експертиз (експертних досліджень) залучають експертів, які є працівниками державних спеціалізованих установ або спеціалістів, експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ і мають намір самостійно здійснювати (здійснюють) судово-експертну діяльність за певними експертними спеціальностями.

Під час підготовки, стажування й атестації експертів важливо підготувати професійного, обізнаного фахівця (спеціаліста).

Поняття *competence* давно відоме у практиці післядипломного навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів [1].

Досвід утілення компетентісного підходу в систему освіти, а також у сферу експертної діяльності свідчить про складність оцінювання процесу й результатів професійної діяльності спеціалістів. Питання впровадження цього методу в царині судової експертизи на рівні інформаційних технологій потребує подальшого опрацювання.

Розроблення критеріїв, за якими можна оцінити компетентність експерта, визначення процедури визнання результатів неформального й інформального навчання дасть змогу з'ясувати, які професійні компетентності має опанувати особа, яку залучено до проведення судових експертиз, і забезпечити якісний професійний і високий науковий рівень та обґрунтованість висновків експерта.

Сутність методу: група експертів складає інформаційну модель (професіограму) робітника — переліки (тезаурус і абетковий покажчик) оцінюваних ознак — кола повноважень (компетенції), а також знань, умінь та особистісних ознак (компетентності); кожен об'єкт оцінювання (далі — ОО) експерти порівнюють за кожною із ознак і приписують бал за чотирибальною шкалою порядку, що характеризує ступінь відповідності ОО конкретній ознаці; отримані сукупності оцінок (персонограми) обробляють за обумовленою методикою; результат оброблення (ранжований перелік) подають особі, яка ухвалює рішення. В Україні наведений метод запроваджено для оцінювання деяких силових структур.

Також є доцільним проводити відбір з питань профпридатності на етапі залучення експерта та періодично перевіряти експерта (спеціаліста) на детекторі брехні в процесі роботи у цій сфері.

Міністерство юстиції України наказом від 19.04.2012 р. № 611/5 затвердило «Довідник кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України» [2], який погодило з Міністерством соціальної політики України та Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. Довідник містить типові кваліфікаційні характеристики посад працівників НДУСЕ та встановлює вимоги до змісту професійної діяльності і кваліфікації працівників НДУСЕ. Зокрема, у його основу покладено посадову ознаку, оскільки кваліфікаційні вимоги до працівників НДУСЕ передбачено посадовими обов'язками, які, своєю чергою, зумовлюють назву посади.

Водночас до сьогодні не сформовано кваліфікаційних вимог до осіб, яких суд, слідство або інші учасники справи можуть залучати до проведення судових експертиз, зокрема вимог, які висувають до їхніх професійних знань, умінь, навичок, здобутих компетентностей за результатами професійної підготовки, формального й неформального навчання, практичного досвіду роботи, а також інших складників компетентностей (участь у наукових розробках, підготовці експертів тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кобзєв В. Г., Козлов В. Є., Козлов Ю. В., Мощенко І. О., Новикова О. О. Інформаційна технологія реалізації компетентнісного методу оцінювання професійної діяльності спеціаліста. *Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил охорони правопорядку* : Міжнар. наук.-практ. конф. (17.03.2020, Харків). 2020. С. 23.
2. Довідник кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України : затв. наказом Мін'юсту України від 19.04.2012 р. № 611/5 (зі змін. та допов.) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0611323-12#Text> (дата звернення: 02.08.2023).

КУЗНЄЦОВА Тетяна Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
доцент ККПК ННГІ НА СБ України

ДО ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У РІЗНИХ ВИДАХ СУДОЧИНСТВА

Сьогодні, в умовах стрімкого розвитку наукових технологій, все складніше стає винайти сліди суспільно небезпечного діяння, правильно зафіксувати їх, щоб у подальшому використати у якості доказів у суді. Для допомоги вирішення ситуаційних завдань, встановлення механізму події в цілому або окремих її частин, для з'ясування обставин, що мають значення для провадження чи справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо. Саме для цього можуть бути ініційовані проведення експертизи/експертного дослідження.

Досконалість процесуального порядку призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень забезпечить права як сторони захисту, так і сторони обвинувачення, дію принципів верховенства права, змагальності сторін тощо. Саме тому актуальність дослідження проблемних питань, що виникають при призначенні експертизи під час розслідування кримінальних проваджень, збору доказів у цивільних, господарських, адміністративних справах, не викликає сумніву.

Підстави проведення експертизи на теперішній час подібним способом виписані у Цивільному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України та Кодексі адміністративного судочинства України. Так, висновок експерта може бути наданий на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи. Про це зазначається у п.3.ст.102 ЦПК України, п.3.ст.98 ГПК України, п.3.ст.101 КАС України [1, 2, 3].

Позитивною рисою таких можливостей є те, що кожна сторона має право надати суду висновок експерта, яким:

- здобуто нові та/або перевірено вже наявні факти та докази;
- діагностовано механізм події, розширено знання про етапи розвитку конкретної події, що є предметом спору;
- ідентифіковано об'єкти за залишеними слідами, в тому числі, ототожнено осіб за матеріальними відображеннями.

Але далеко не в кожному процесі, де розглядаються справи із наданням в якості доказу висновків експертів, складених за запитом учасника справи, вдається мирно і швидко вирішити справу. Немало випадків коли у справі розглядається по декілька експертиз наданих кожним учасником справи, а після дослідження висновків та викликів всіх експертів для надання роз'яснень та доповнень, експертизи призначаються судом [4, с.149].

Крім цього, виникає питання чи буде визнано доказом у суді висновок експертного дослідження, отриманого до початку розгляду спору у суді? За відповіддю звернемось до норм діючого законодавства. Так, порядок проведення експертизи та складення висновків експерта за результатами проведеної експертизи визначається відповідно до чинного законодавства України про проведення судових експертиз (відповідно до п.2 ст. 106 ЦПК України, п.2. ст.101 ГПК України, п.2.ст.104 КАС України). А саме, у Законі України «Про судову експертизу» визначається, що судова експертиза – це дослідження... об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Тобто можуть бути проведені до початку судового розгляду. Але у п.1.8 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень зазначається, що підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи у випадках, передбачених законом, в якому обов'язково зазначаються її реквізити, номер справи або кримінального провадження або посилання на статтю закону, якою передбачено надання висновку експерта, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, що підлягають дослідженню. В інших випадках проводиться експертне дослідження, підставою для якого є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються [5].

У свою чергу, у цивільному, господарському, адміністративному судочинстві одним із засобів встановлення даних, які є доказами у суді, вважається висновок експерта, а не експертного дослідження (п.2.ст.76 ЦПК України, п.2.ст.73 ГПК України, п. 2. ст.72 КАС України).

Не сприятиме розплутанню цього «гордієва вузла» у цивільному, господарському, адміністративному судочинстві також стаття 7-1 Закону України «Про судову експертизу», де підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

Можна було б отримувати висновок експерта вже під час судового розгляду справи, але у деяких випадках її навіть відкрити неможливо тому, що без експертизи стороні нічим буде довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Так, наприклад, без почеркознавчої експертизи не довести належність підпису особі або підробку підпису у документі.

Зважаючи на ідентичність у цивільному, господарському, адміністративному судочинстві норм, які регулюють призначення експертизи, виникає питання доцільності такого дублювання. Можливо, у відповідних

кодексах слід зазначити лише особливості галузевого процесу, якщо вони є, а спільне конкретизувати у повному обсязі та однозначному змісті в Законі України «Про судову експертизу».

Дещо відмінну ситуацію знаходимо у нормах Кримінального процесуального кодексу України [6]. Після початку кримінального провадження експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження. Сторона захисту має право самостійно залучити експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК України, а саме: 1) якщо для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок; 2) якщо сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин. Відповідно до п.1.8 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи у випадках, передбачених законом, в якому обов'язково зазначаються її реквізити, номер справи або кримінального провадження або посилання на статтю закону, якою передбачено надання висновку експерта, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, що підлягають дослідженню. Результати проведення експертизи викладаються у письмовому документі – висновку експерта [5].

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що призначення та проведення експертиз у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному судочинстві є одним із найбільш інформативних та вагомих джерел доказів, хоча й не має переваги над іншими. Проте часто неналежний рівень нормативно-правового регулювання, недосконалість правозастосовчого механізму, організаційного та ін. забезпечення цього процесу призводить до того, що результативність використання спеціальних знань знижується. Ось чому у складних умовах сьогодення перспективними напрямками здійснення наукових досліджень є наукові розробки саме у цій сфері. Щоб не тільки виокремлювати проблемні питання призначення експертиз та експертних досліджень, а й знаходити ефективні шляхи їх вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. ст.492.
2. Господарсько-процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. ст.56.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36. № 37. ст.446.
4. Кісіль Н.В. Практика призначення та проведення експертиз при доказуванні порушень прав інтелектуальної власності після змін у процесуальному законодавстві. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики : матеріали III-ої Всеукр. наук.-практ. конф. м. Київ, 27 лют. 2020 р. Київ, 2020. С. 147-150.
5. Наказ Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Офіційний вісник України. 1998. № 46. стор. 172. стаття 1715.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, 11-12, 13. ст. 88.

КУПРІЯНОВА Анастасія Олександрівна,
кандидатка юридичних наук,
заступниця директора — завідувачка Київського
відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Наша держава вже дев'ятий рік стикається з безпрецедентними викликами та загрозами. В умовах російської агресії та проблем, пов'язаних із залучанням міжнародної допомоги (значна частина яких є кредитами), завдання державної безпеки України — ефективний захист суверенітету та територіальної цілісності країни — набуло особливого значення та потребує угоджених дій усіх органів влади. Тому завданням інститутів судових експертиз є проведення досліджень на новому професійному рівні вмотивованими експертами, які не тільки мають бути обізнаними в поставлених перед ними питаннях, а й працювати з методологічним зиском, завзяттям та хірургічною точністю, наближаючи перемогу.

Важливим питанням також є забезпечення експертів науково-технічними засобами, систематичне опрацювання нових прийомів, обмін досвідом, отримання експертного-криміналістичного досвіду в інших країнах, адже це формує ключові умови забезпечення національної безпеки.

Актуальними питаннями також є підвищення ролі криміналістики у формуванні доказової бази розслідування порушень, фіксування воєнних злочинів за міжнародними стандартами, збирання доказової бази для спрямування до Міжнародного кримінального суду. Питання запозичення окремих положень законодавства інших країн щодо адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичних досліджень актуальним було завжди, але тепер, коли постійно вдосконалюються методи роботи, воно стає перед сучасним українським суспільством особливо гостро [1].

На сьогодні в умовах війни особливого значення набуває тенденція посилення практичної спрямованості криміналістичних розробок. До Кримінального процесуального кодексу було внесено низку змін і доповнень, де визначено особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану, а також передбачено зміни щодо підслідності та діяльності суду. Внесені зміни мають несистемний характер, не спрямовані у повній мірі на вирішення проблем, що існують, у кримінальних провадженнях [2].

Трансформація видів злочинності в Україні під час війни значно вплинула на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування та застосування криміналістичних знань. Важливим і проблемним є питання виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, особливо в умовах воєнних дій.

Одним із найважливіших завдань криміналістики є запровадження механізмів збирання та збереження доказів, проведення процесуальних дій, опрацювання цифрових доказів і доказів із залучанням аналітичних алгоритмів, зважаючи на загальний прогрес цифрового середовища. Так, на підставі відомостей, зафіксованих під час проведення огляду місця події, отримують інформацію щодо обставин скоєння кримінального правопорушення, яка впливає на рішення стосовно внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) законодавства України про кримінальну відповідальність, та встановлює інші обставини, необхідні для здійснення досудового розслідування [3].

Під час стрімкого поширення інформаційних технологій важливим є питання алгоритмізації процесу розслідувань кримінальних правопорушень і забезпечення ефективності судового розгляду.

У зв'язку з появою нових завдань під час розслідування військових злочинів, вчинених країною-агресоркою, гостро постає питання належного рівня експертного забезпечення правосуддя в умовах війни, що безпосередньо пов'язано як із підвищенням ефективності огляду місця події, так і з подальшим проведенням судових експертиз. Серед експертних завдань змінилися напрями більшої завантаженості експертів за комп'ютерно-технічними, будівельно-технічними, почеркознавчими дослідженнями тощо [4].

Важливим та актуальним питанням стає захист свідків, потерпілих і експертів.

У сучасних умовах важливо розробляти та своєчасно оновлювати алгоритми та методики (методичні рекомендації) для органів досудового розслідування та експертних установ щодо призначення та проведення судових експертиз, зважаючи на рекомендації проведення досліджень в умовах війни. Експерт повинен бачити не тільки загальну картину, а й конкретне завдання, пов'язане з поставленим питанням.

Для підвищення продуктивності та ефективності роботи експертів обов'язковим є матеріально-технічне забезпечення експертів. Одним із гострих питань є використання спеціалістами в роботі ліцензійного програмного забезпечення у складі автоматизованих робочих місць.

Важливо проводити якісну підготовку (стажування) фахівців (теоретичні, організаційні та процесуальні питання судової експертизи, методичні положення, практика їх застосування за відповідною експертною спеціальністю), які не є працівниками державних спеціалізованих установ та мають намір самостійно здійснювати/здійснюють судово-експертну діяльність за певними експертними спеціальностями, для отримання і/або підтвердження кваліфікації судового експерта, що значною мірою покращить ситуацію в галузі експертної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романенко Л. М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн / Правознавець.com.ua. Електронна бібліотека юридичної літератури. 30 січня 2015. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/2241/%D0> (дата звернення: 02.08.2023).
2. Шевчук В. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2022. Вип. 3 (28). С. 11—27.
3. Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації : тези наук.-практ. конф. (Харків, 22.06.2022). Харків, 2022. 184 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/Tezi_konf_22_06_2022.pdf (дата звернення: 02.08.2023).
4. Білоус В. В. Актуальні криміналістичні рекомендації із застосування технічних засобів для фіксування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії російської федерації. Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації : тези наук.-практ. конф. (Харків, 22.06.2022). Харків, 2022. С. 47–54. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/Tezi_konf_22_06_2022.pdf (дата звернення: 02.08.2023).

КУЧИНСЬКА Ірина Вікторівна,
кандидат фармацевтичних наук
головний науковий співробітник (наукової установи)
наукової лабораторії (наукової установи) ІСТЕ СБУ

ВІДБІР ЗРАЗКІВ НА МІСЦЯХ ЗЛОЧИНУ: ДОСВІД СУДОВО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЛАБОРАТОРІЙ ЄС

Значний попит на проведення судової експертизи матеріалів речовин та виробів в рамках дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, сильнодіючих речовин, яка використовується в якості доказів у суді, призводить до надмірного навантаження на лабораторії по дослідженню цих речовин. Аналіз існуючих наукових підходів і сучасних розробок показали можливість, а досвід роботи судово-криміналістичних лабораторій країн ЄС – тенденцію до децентралізації лабораторій з метою обмеження загострення вищевказаної проблеми: замість навантаження лабораторії проведенням досліджень великої кількості зразків або речовин у слідових кількостях, судово-криміналістичні служби оснащуються портативними пристроями, що дозволяють проводити дослідження на місцях скоєння злочину [1, 2].

Такі дослідження є надзвичайно важливими для прискорення та ефективності проведення досудового розслідування, запобігають затримкам, пов'язаним з відправкою матеріалів в судово-експертні лабораторії, дозволяють знайти злочинця, поки той не знищив докази або не покинув місце злочину. Також проведення досліджень у лабораторних умовах в експертних установах, на жаль, пов'язані з відомими логістичними проблемами та бюрократією, здолаття яких нерідко забирають більше часу, аніж проведення самого лабораторного аналізу.

Слід зауважити, що проведення досліджень в умовах лабораторії з використанням лабораторного обладнання потребує проведення низки етапів з підготовки зразків [3, 4, 5]. Такі кроки можуть зайняти багато часу, особливо коли необхідно дослідити значну кількість зразків, або вони надані у вигляді невеликих за своїм об'ємом об'єктів і потребують видалення упаковки, гомогенізації вмісту тощо. Перспективним є використання портативних аналітичних пристроїв для розвідки та прийняття рішень з можливістю пропуску цих етапів підготовки. Серед іншого, багатообіцяючі результати показали пристрої ближнього інфрачервоного діапазону [6, 7]. Наприклад, незважаючи на те, що полімерна упаковка є перешкодою для спектрів ближнього інфрачервоного випромінювання, зразок наркотичної речовини все одно можна проаналізувати через полімерний пакет розумної товщини за допомогою портативних раманівських пристроїв. Така можливість високо цінується користувачами та контролюючими органами, оскільки обмежує ризики професійного впливу потенційно шкідливих речовин під час цих перевірок.

Значна кількість досягнень в області інструментальних засобів присвячені розробці портативних мас-спектрометричних систем (компанії Agilent Technologies, Griffin Analytical Technologies, Bruker Corporation, Torion Technologies, Perkin Elmer тощо), що надають можливість проведення досліджень на місці скоєння злочину та отримувати швидкий результат поряд з високою чутливістю, специфічністю, можливістю проведення якісного та кількісного аналізу.

Використання таких підходів робить процедуру підготовки проб менш виснажливою та пришвидшує відбір проб. Спеціаліст на місці злочину може швидко проаналізувати значну частину вилучених речовин та оцінити чи містить кожен із зразків заборонені речовини, а якщо у вилученій партії є кілька видів заборонених речовин – вибрати які зразки є найбільш репрезентативними з усієї партії та/або мають найкращий розвідувальний потенціал.

Необхідно зауважити, що відбір зразків (проб) є важливим моментом, оскільки має вплив на результати, що будуть надані в якості доказів у суді. Під час відбору зразків заборонених речовин на місцях проведення злочину спеціалістам необхідно насамперед визначити мету аналізу, тому що якісний, кількісний аналіз або профілювання вимагають різних підходів до вибірки [3, 8]; у такій ситуації судово-криміналістичні та статистичні міркування визначатимуть скільки зразків необхідно проаналізувати, щоб ця кількість була репрезентативною для всього вилучення. Окрім криміналістичних та статистичних аспектів, вартість і час аналізу також відіграють важливу роль, коли йдеться про вибірку.

Рекомендації щодо відбору зразків зазвичай вимагають аналізу послідовної кількості зразків, щоб взята популяція вважалася репрезентативною [9, 10]. З досвіду судово-криміналістичних лабораторій країн ЄС, існує «але», коли судово-криміналістичні служби не завжди можуть дозволити собі витратити стільки ресурсів на кожну справу, і тому необхідно знаходити баланс між вартістю, часом проведення досліджень та рекомендованою кількістю зразків з огляду на обставини справи [2, 11]. В такій ситуації портативні аналітичні пристрої також пропонують вагомі підказки для сортування і оптимізації вибірки, можливість приймати рішення на основі розвідувальних даних.

Використовуючи додаткові дані, отримані за допомогою портативного обладнання, спеціалісти можуть вирішувати можливості згрупування, перегрупування або відокремлення вилучених речовин. Дані схожості між об'єктами отримують, наприклад, зі спектральних характеристик, показників чистоти речовини, доданих ріжучих речовин. Відповідно до обставин справи визначають пріоритетність проведення аналізу окремих об'єктів. Прийняття таких рішень повинно чітко прописуватись у протоколі.

Таким чином, можливість проведення аналізу речовини без пробопідготовки дозволяє легко збирати аналітичні дані з більшої кількості зразків, ніж це можливо при проведенні досліджень в умовах лабораторії, отримуючи таким чином більше інформації щодо вилучень. Правильна

розстановка пріоритетів зменшує навантаження на аналітичну лабораторію та зберігає її ресурси для оптимальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Coppey F., Becue A., Scare P.-S., Ziemons E.M., Hubert P., Esseiva P. Providing illicit drugs results in five seconds using ultra-portable NIR technology: an opportunity for forensic laboratories to cope with the trend toward the decentralization of forensic capabilities. *Forensic Science International*. 2020. № 317. P. 490-496.
2. Wermelinger M., Coppey F., Gaste L., Esseiva P. Expioring the added value of portable devices such as near infrared spectrometer in the field of illicit drugs analyses. *Forensic Science International*. 2023. № 348. P. 598-605.
3. Dujourdy L., Csesztregi T., Bovens M., Franc A., Nagy J. Sampling of illicit drugs for quantitative analysis. Part I: heterogeneity study of illicit drugs in Europe. *Forensic Science International*. 2013. № 231. P.249-256.
4. Bovens M., Csesztregi T., Bovens M., Franc A., Nagy J., Dujourdy L. Sampling of illicit drugs for quantitative analysis. Part II. Study of particle size and its influence on mass reduction. *Forensic Science International*. 2014. № 234. P.174-180.
5. Csesztregi T., Bovens M., Dujourdy L., Franc A., Nagy J. Sampling of illicit drugs for quantitative analysis. Part III: sampling plans and sample preparations. *Forensic Science International*. 2014. № 241. P. 212-219.
6. Kranenburg R.F., Weesepoei Y., Alewijn M., Sap S., Frisz P.W.F., Esch A., Keizers P.H.J., Asten A.C. The importance of wavelength selection in on-scene identification of drugs of abuse with portable near-infrared spectroscopy. *Forensic Chemistry*. 2022. № 30. P. 431-437.
7. Kranenburg R.F., Ramaker H., Sap S., Asten A. A calibration friendly approach to identify drugs of abuse mixtures with a portable near-infrared analyzer. *Drug Testing and Analysis*. 2022. № 14 (6). P. 1089-1101.
8. Zamengo L., Frison G., Gregio M., Orru G., Sciarrone R. Determination of illicit drugs in seized materials: role of sampling and analysis in estimation of measurement uncertainty. *Forensic Science International*. 2011. № 208 (1-3). P. 108-123.
9. European Network of Forensic Science Institutes, Guidelines on Sampling of Illicit Drug for Qualitative Analysis. 2016: New York.
10. European Network of Forensic Science Institutes, Guidelines on Sampling of Illicit Drug for Quantitative Analysis. 2014: New York.
11. Baechler S., Morelato M., Gittelsohn S., Walsh S., Margot P., Ribaux O., Roux C. Breaking the barriers between intelligence, investigation and evaluation: a continuous approach to define the contribution and scope of forensic science, *Forensic Science International*. 2020. № 309. P. 210-213.

МЕЛЬНИК Вадим Олександрович,
начальник 3 відділу 3 центру ІСТЕ СБУ

ПРОКОПЧЕНКО Сергій Вікторович,
головний науковий співробітник
3 центру ІСТЕ СБУ

ПИТАННЯ ЩОДО МОЖЛИВОСТІ СПРОЩЕННЯ ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ПЕРЕДАЧАМИ ТОВАРІВ ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

В рамках обговорення на круглих столах (в робочих групах) з представниками Мінекономіки, Мінінфраструктури, громадськості, за участі представників державних органів піднімаються питання щодо перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності, які знаходяться у сфері формування державної політики стосовно розроблення, виготовлення, постачання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (далі – СТЗ).

Одною зі складових цього питання є оцінка можливості спрощення Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 №86 [1], шляхом вилучення третьої частини розділу 5 “Спеціальні технічні засоби” з Єдиного списку товарів подвійного використання, який додається до Порядку.

Однак вирішення цього питання неможливе без комплексного прийняття рішення щодо:

- скасування адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконне зберігання, придбання, збут СТЗ;

- заміни ліцензійної діяльності з розроблення, виготовлення, постачання СТЗ на спрощену процедуру державного регулювання.

Згідно з положеннями статей 31, 32 Конституції України [2] кожному громадянину гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігання злочинів чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Аналіз приписів Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), законів України “Про оперативно-розшукову діяльність” [3], “Про контррозвідувальну діяльність” [4] свідчить, що будь-яке обмеження прав та свобод громадян під час кримінального провадження, ведення оперативно-розшукової контррозвідувальної справи здійснюється уповноваженими на те державними органами (статті 40, 41, 246 КПК України, стаття 5 [3], стаття 11

[4]) лише на підставі судового рішення. При цьому таке обмеження має винятковий і тимчасовий характер і застосовується з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства (частина п'ята статті 9 [3]).

Так, за рішенням суду проводяться такі заходи, що тимчасово обмежують права та свободи громадян, як: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України), установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України). Проведення таких заходів в основному здійснюється з використанням СТЗ.

Відповідно до пунктів 2, 3 Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27.10.2001 № 1450 [5]) державними замовниками СТЗ є: СБУ, розвідувальні органи, Національна поліція, Національне антикорупційне бюро, Державна податкова служба, Держприкордонслужба, Управління державної охорони, Мін'юст, а також Міноборони в межах, визначених законодавством, у зв'язку з чим господарська діяльність щодо розробки, виготовлення, постачання СТЗ була віднесена до такої, що підлягає ліцензуванню (ст. 7, п. 23 закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [6] від 02.03.2015 № 222-VIII).

Зазначені приписи свідчать, що придбання, збут, зберігання та використання СТЗ є виключною монополією держави. На сьогодні законодавством передбачено дієвий механізм судового контролю за тимчасовим обмеженням прав та свобод громадян, визначено вичерпний перелік випадків для використання СТЗ, а також державних органів, уповноважених на таке використання.

Додаткові гарантії захисту прав та свобод громадян від використання СТЗ полягають в тому, що отримані за їх допомогою відомості, речі та документи, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення (частина перша ст. 255 КПК України), відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, не підлягають передачі або розголошенню (частина десята ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», частина четверта ст. 10 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»).

Зважаючи на зазначені особливості правового регулювання в сфері СТЗ, їх технічну придатність втручання у приватне спілкування та фіксації відповідної інформації, що в результаті призводить до тимчасового обмеження прав та свобод громадян, на сьогодні законодавством передбачено можливість притягнення до:

- адміністративної відповідальності за незаконне зберігання СТЗ (стаття 195-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення);
- кримінальної відповідальності за контрабанду СТЗ, їх незаконне придбання, збут, а також незаконне використання (статті 201, 359 Кримінального кодексу України).

При цьому санкції за вчинення визначених протиправних дій цілком відповідають заподіюваній шкоді, яка полягає в безпідставному порушенні конституційних прав громадян на таємницю листування, телефонних розмов, невтручання в особисте та сімейне життя.

Разом з цим, з метою унеможливлення безконтрольного переміщення СТЗ через митний кордон України при експорті/імпорті, такі засоби внесені до третьої частини розділу 5 “Спеціальні технічні засоби” Єдиного списку товарів подвійного використання, який додається до Порядку [1]. Зазначені міжнародні передачі засобів здійснюються за дозволом Держекспортконтролю при погодженні СБУ. Скасування державного контролю за міжнародними передачами СТЗ збільшить кількість адміністративних та кримінальних правопорушень за вищезазначеними статтями Кримінального кодексу України та збільшить навантаження на правоохоронну систему України.

Зазначимо, що згідно з національними стандартами України СТЗ – це технічні, апаратно-програмні або програмні засоби, що відповідають певним критеріям належності та призначені для негласного отримання інформації у скритний спосіб, характерний для оперативно-розшукової, контррозвідувальної або розвідувальної діяльності.

У законодавстві ЄС (див. Регламент ЄС 2021/821 від 20 травня 2021 року [7]) використовується термін «предмети кіберспостереження», аналогічний терміну СТЗ в Україні, який означає предмети подвійного використання, спеціально розроблені для забезпечення прихованого спостереження за фізичними особами шляхом моніторингу, вилучення, збору або аналізу даних з інформаційних і телекомунікаційних систем.

Згідно з Регламентом ЄС 2021/821:

1) для експорту предметів кіберспостереження, потрібен дозвіл, якщо компетентний орган поінформував експортера про те, що відповідні предмети призначені або можуть бути повністю або частково призначені для використання у зв'язку з внутрішніми репресіями та/або вчиненням серйозних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права (стаття 5.1 [7]);

2) якщо експортеру відомо, відповідно до висновків належної обачності, що предмети кіберспостереження, які експортер пропонує експортувати, призначені, повністю або частково, для будь-якого із зазначених видів використання у пункті 1 цієї статті, експортер повідомляє компетентний орган. Цей компетентний орган вирішує, чи підлягати дозволу на відповідний експорт.

3) держава-член може прийняти або залишити в силі національне законодавство, яке встановлює вимогу щодо отримання дозволу на експорт предметів кіберспостереження, якщо експортер має підстави підозрювати, що

ці предмети призначені або можуть бути призначені, повністю або частково, для будь-якого із видів використання, зазначених у статті 5.1(стаття 5.3 [7]).

Підсумовуючи викладене та беручи до уваги вимоги Регламенту ЄС 2021/821 щодо можливості залишити в силі національне законодавство стосовно державного контролю, а також нинішню безпекову ситуацію, пов'язану з активізацією розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав і військові дії на території України, вважається необхідним залишити контроль за міжнародною передачею товарів подвійного використання у рамках чинного державного експортного контролю без змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання: постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 №86. Офіційний Вісник України. 2004. № 4 Ст. 22.
2. Конституція України № 254к/96-ВР / Електронна база «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України № 2135-XII (1992) / Електронна база «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/>
4. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України № 374-IV (2002) / Електронна база «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/374-15/>
5. Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації: постанова Кабінету Міністрів України від 27.10.2001 №1450. Офіційний Вісник України. 2004. № 28 Ст. 76.
6. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України № 222-VIII (2015) / Електронна база «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/222-19/>
7. РЕГЛАМЕНТ (ЄС) 2021/821 ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ від 20 травня 2021 року встановлення режиму Союзу для контролю за експортом, посередництвом, технічною допомогою, транзитом і передачею товарів подвійного використання. <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/821/oj>

НАСТОПИРОВ Ігор Валерійович,
головний судовий експерт відділу
Центру судових і спеціальних експертиз ІСТЕ СБУ
ХМУРКОВСЬКИЙ Ярослав Вікторович,
провідний судовий експерт відділу
Центру судових і спеціальних експертиз ІСТЕ СБУ
ЛИСОХМАРА Максим Володимирович,
старший судовий експерт відділу
Центру судових і спеціальних експертиз ІСТЕ СБУ

МОДЕЛІ ЗАГРОЗ ПРОНИКНЕННЯ В ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕЛЕКТРОНИХ ПРИСТРОЇВ

Під час збройної агресії російської федерації можуть виникати загрози негласного проникнення в транспортні засоби з метою викрадення матеріальних носіїв інформації з обмеженим доступом, розміщення спеціального обладнання для збору розвідувальної інформації, використання транспортного засобу для підготовки розвідувально-диверсійних дій (наприклад, для скритного пересування ворожого особового складу у важливій локації, транспортування вибухівки до цільових об'єктів з метою виконання диверсійних акцій тощо).

Способи негласного проникнення у транспортний засіб можуть включати різноманітні сценарії і техніки, які спрямовані на отримання доступу до його систем охорони [1, с. 45; 2, с. 10]. Моделі загроз негласного доступу транспортного засобу включає наступні складові:

- використання фізичних методів. Ця загроза включає силове проникнення у транспортний засіб: злам замків, розбиття вікон або використання інших інструментів для отримання доступу до нього;

- несанкціоноване використання фізичного ключа транспортного засобу. Ця загроза включає викрадення та використання оригінального ключа або використання технічних методів його дублювання;

- використання спеціальних електронних пристроїв, які дозволяють подолати безключові системи контролю доступу (автомобільні сигналізації) до транспортного засобу.

В контексті вищенаведених останніх двох загроз при негласному проникненні в транспортний засіб пріоритетними складовими відповідних дій є скритність та швидкість при одночасному виключенні його механічного пошкодження та будь-яких ознак проникнення. Враховуючи зазначене, найбільш ймовірною є загроза використання спеціальних електронних пристроїв дистанційного подолання систем контролю доступу до транспортного засобу.

Спеціальні електронні пристрої, які дозволяють подолати безключові системи контролю доступу до транспортного засобу функціонують у наступних діапазонах частот:

- в інфрачервоному діапазоні. Особливості функціонування: малий радіус дії (десятки сантиметрів – одиниці метрів), вузька діаграма направленості передавача, залежність передачі сигналу від погодних умов тощо;

- у радіочастотному діапазоні: значення робочих частот співпадають з робочими частотами автомобільних сигналізацій: 224,5 МГц, 300,1 МГц, 418 МГц, 433,92 МГц, 858 МГц та 2,4 ГГц. Для передавання сигналів використовується амплітудна або частотна модуляція. Найбільш поширеними в Україні є кодграбери які використовують робочу частоту 433,92 МГц та амплітудну модуляцію.

На даний час найбільш розповсюджені засоби, що працюють у радіочастотному діапазоні, зокрема [2, с. 52; 3, Додаток 3]:

- кодграбери («code grabber», «перехоплювач коду»);

- подовжувачі штатного ключа («вудка») систем безключового доступу типу Smart Key, KeyLessGo тощо.

Кодграбери призначені для перехоплення сигналу передавача системи контролю доступу, обробки його та передачі емульованого сигналу до приймача системи. Розрізняють два типи кодграберів: з використанням статичного (фіксованого) коду та кодграбери із використанням динамічного (плаваючого) коду.

Кодграбери з використанням статичного коду призначені для подолання систем контролю доступу до транспортних засобів, в яких кожній команді керування відповідає окрема кодова посилка, яка при повторенні команди залишається незмінною. Принцип дії зазначених кодграберів заснований на перехопленні та запам'ятванні кодованого сигналу з подальшим його передаванням або на формуванні та передачі різних варіантів кодованого сигналу (перебір кодів).

Кодграбери із використанням динамічного (плаваючого) коду призначені для подолання систем контролю доступу до транспортних засобів, в яких кожній команді керування відповідає унікальна кодова посилка, яка при повторенні команди змінюється, що ускладнює перехоплення та емуляцію коду команди. До кодграберів зазначеного виду відносяться: кодграбери «код-підміна» (інша назва – кодграбер «заміщення») та «алгоритмічний» кодграбер (інша назва – «мануфактурний» кодграбер).

Кодграбери «код-підміна» призначені для подолання систем контролю доступу, у яких кодова послідовність сигналу керування містить як зашифрований код команди так і кількість сформованих команд. Принцип дії зазначених кодграберів заснований на використанні перехопленого сигналу керування, який раніше був отриманий під час придушення (за допомогою кодграбера зазначеного типу або спеціальних радіоелектронних засобів придушення) командної радіолінії зв'язку штатної системи контролю доступу.

«Алгоритмічний» кодграбер – пристрій, який дозволяє розпізнавати по перехопленому сигналу тип системи контролю доступу до транспортного засобу, тобто його виробника та здатні використовуючи апріорно відомий так званий «мануфактурний» код формувати команди керування системою контролю доступу. Таким чином «алгоритмічний» кодграбер може стати повним дублікатом блока керування системи контролю доступу транспортного засобу [4, с. 111]. Для збільшення ймовірності радіоперехоплення кодової

посилки від штатного блока дистанційного керування, з метою придушення приймача системи контролю доступу може використовуватися постановник радіозавад (випромінюючий прицільну по частоті заваду та обладнаний антеною з вузькою діаграмою спрямованості).

Подовжувач штатного ключа («вудка») систем безключового доступу типу Smart Key призначений для подолання системи контролю доступу зазначеного типу. Принцип дії заснований на збільшенні дальності дії радіолінії системи контролю доступу та негласному використанні сигналів від картки-ключа власника транспортного засобу. Збільшення дальності дії радіолінії здійснюється зазвичай за допомогою двох ретрансляторів, через які передається як запитуваний сигнал, так і сигнал у відповідь.

За результатами розгляду вищенаведених моделей загроз, з метою зниження ризиків негласного проникнення у транспортні засоби необхідно дотримуватись політики безпеки, відповідно до якої доцільно реалізувати наступні заходи:

- обладнувати транспортні засоби системи контролю доступу, які використовують діалоговий код;
- обладнувати транспортні засоби як різними за принципом дії системами контролю доступу (наприклад, системи із використанням різних кодів – KeeLoq та MagicCode та різними видами модуляцій – амплітудної та частотної), так і механічними системами обмеження доступу;
- здійснювати модернізацію штатних безключових систем контролю доступу шляхом заміни та встановлення складових частин, які використовують кодові сигнали із більш великою розрядністю електронного ключа (від 128-біт) та дозволяють функціонувати системам як у високочастотному, так і низькочастотному діапазонах робочих частот;
- здійснити мінімізацію можливості безконтрольного доступу як до пристроїв керування системами контролю доступу, так і безпосередньо до транспортних засобів;
- здійснювати періодичну перевірку кількості ключів доступу, запрограмованих у бортовому комп'ютері транспортних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Христов О.Л. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект: монографія. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 148 с.
2. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами: метод. рек. / [О. М. Брисковська, О. В. Богатиков, С. В. Бондар, О. С. Старенький, Ю. Є. Філіпов]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. – 60 с.
3. Дослідження технічних засобів щодо їх віднесення до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, призначених для негласного проникнення до транспортних засобів, обладнаних електронними засобами охорони (автомобільною сигналізацією): окрема методика / Г.В. Рендаренко, В.С. Серьогін, І.В. Мустяце. – К.: Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, 2017. – 45 с.
4. Електронне та мікропроцесорне обладнання автомобілів: навч. посіб. / Ю.І. Пиндус, Р.Р. Заверуха. – Тернопіль: ТНТУ, 2016. – 209 с.

ОНИКІЄНКО Людмила Сергіївна,
науковий співробітник науково-дослідного відділу
ЦНДІ ОВТ ЗС України,
ДОМАНОВ Ігор Олександрович,
старший науковий співробітник – старший
інженер-випробувач ДНДІ ВС ОВТ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОУЗГОДЖЕНОСТІ РОБІТ ПРИ СТВОРЕННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

На сьогодні вимоги щодо написання тактико-технічних (технічних) завдань на створення інформаційних систем (ІС) практично не містять суттєвих системних вимог до функціоналу системи, розробки спеціального програмного забезпечення, захисту інформації, інформаційної взаємодії та ін., які було б потрібно перевірити на різних етапах випробувань. Також на практиці має місце відсутність взаємоузгодженості за стадіями, етапами і проектними рішеннями при створенні ІС та комплексної системи захисту інформації (КСЗІ). Інколи створюється ситуація, коли КСЗІ має бути створена пізніше, ніж технічний комплекс, в якому інформація мала б бути захищена або взаємодія із розробниками КСЗІ починається після виконання деяких робіт з розробки системи та програмного забезпечення без врахування вимог до захисту.

Тому для взаємоузгодженості робіт зі створення ІС та КСЗІ інформаційна технологія повинна обиратися з врахуванням вимог щодо інформаційного обміну, взаємодії систем (відповідно, і їх взаємосумісності), захисту інформації та кібербезпеки. Для взаємосумісності систем в обов'язковому порядку мають визначатись вимоги до форматів даних, а в разі необхідності, і криптографічних перетворень, протоколів обміну, засобів, систем та організації інформаційної взаємодії з урахуванням особливостей систем, які «взаємодіють».

В якості пропозиції, – повинні бути затверджені «обов'язкові» для використання національні стандарти щодо створення ІС та програмного забезпечення, які були б взаємоузгодженими із нормативними документами із захисту інформації та кібербезпеки (як було на прикладі ГОСТ 34 та 19 серії). Крім цього, доцільно розробити Порядок створення військових ІС та запровадити його військовим стандартом, при його розробці врахувати ДСТУ ISO/IEC/IEEE 15288:2015, ДСТУ ISO/IEC 16350:2015, ДСТУ ISO/IEC TR 24774:2016, ДСТУ ISO/IEC 26514:2015 та подібні. Щодо КСЗІ, то у Військовому інституті телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут розроблені та проходять погодження із зацікавленими організаціями низка військових стандартів щодо зіставлення функціональних компонентів безпеки, визначених ISO/IEC 15408, з вимогами НД ТЗІ 2.5-004-99 (а саме, зіставлення вимог до рівнів функцій захисту із забезпечення автентичності та цілісності інформації, ідентифікації користувачів військових ІС, вимоги до складових частин єдиної системи розмежування доступу, вимоги до форматів електронних даних). Дані військові стандарти наслідують гармонізовані міжнародні стандарти ДСТУ ISO/IEC 15408 та призначені для узгодження термінології і завдань у сфері інформаційних технологій та захисту інформації при виконанні відповідних робіт.

ПАРФИЛО Олег Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
начальник відділу ІСТЕ СБУ

КІБЕРАТАКИ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Повномасштабна російська збройна агресія проти України розпочалася 24 лютого 2022 року, але російські кібератаки проти України почалися ще з моменту незаконної анексії Криму у 2014 році, посилившись безпосередньо перед повномасштабним вторгненням. За цей період найбільше постраждали державний, енергетичний, медійний, фінансовий, бізнесовий та некомерційний сектори України. Починаючи з 24 лютого окремі російські кібератаки ускладнили розподіл медикаментів, харчових продуктів та гуманітарної допомоги. Ці атаки мали різні наслідки – від перешкоджання доступу до державних цифрових ресурсів і послуг до крадіжки даних та поширення дезінформації, у тому числі за допомогою технології «дїпфейк». Іншими поширеними видами зловмисної кібердіяльності стали: розсилка фішингових електронних листів, розподілені атаки на «відмову в обслуговуванні», використання шкідливих програмних засобів для знищення даних, бекдорів, програмного забезпечення для стеження та викрадення інформації.

Як зазначають експерти Ради економічної безпеки України та Держспецзв'язку у спільному дослідженні «Кібератаки, артилерія, пропаганда. Загальний аналіз вимірів російської військової агресії»: кібератаки повною мірою відповідають загальній військовій стратегії Росії. Кібератаки часто узгоджуються з іншими атаками: конвенційними на полі бою, а також з інформаційно-психологічними та пропагандистськими операціями. Найбільш яскраво це проявилось восени і взимку 2022 року, коли після серії кібератак на енергетику, РФ запустила декілька хвиль ракетних атак на енергетичну інфраструктуру та одночасно розпочала пропагандистську кампанію з метою перекласти відповідальність за наслідки (відключення електроенергії) на українські органи державної влади, місцеве самоврядування чи великий український бізнес [1, с.4].

Хоча країна-агресор для досягнення своїх цілей в Україні більше покладається на ракетні удари, ніж на кіберзброю, удари по енергетичним, урядовим, транспортним та телекомунікаційним об'єктам показують, що кібератаки залишаються важливою складовою російської агресії, спрямованої на те, щоб зламати волю українських громадян. Зокрема на початку війни зарубіжні кіберспеціалісти відзначали координованість дій російських військових та хакерів. Наприклад, 1 березня 2022 року збройні сили рф обстріляли ракетами Київську телевежу, що призвело до загибелі п'ятих мирних людей, зокрема телеоператора одного з каналів, та зупинки

телевізійного мовлення. Одночасно росіяни здійснили кібератаку по Концерну радіомовлення, радіозв'язку та телебачення, що належить до сфери управління Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Як показують статистичні дані, оприлюднені CERT-UA [2], напередодні вторгнення та у перші місяці війни російські хакери атакували комунікації, щоб обмежити функціональність військових і влади в Україні. Але після перших невдач на фронті росія намагається завдати максимальної шкоди цивільному населенню. Ця зміна стратегії простежується у всіх вимірах агресії. Наприклад, атака на енергетичну інфраструктуру з 10 жовтня 2022 року була добре продуманою і щодо часу, і щодо вибору об'єктів. Адже саме під час похолодання сталися перші масовані удари, щоб завдати додаткового тиску саме на цивільне населення, яке адаптується до незручностей набагато гірше, ніж військові.

Також це пояснює обраний ними терористичний шлях ведення боротьби. Оскільки після численних втрат на полі бою в Україні росіяни посилили кібератаки проти постачальників електроенергії та інтернет-провайдерів. Саме ці атаки, за задумом російських кібертерористів, покликані зломити волю українців і переломити хід війни, а також є своєрідною помстою за успіхи ЗСУ.

Особливо є небезпечними кібератаки, які сплановані та здійснені ворожими спецслужбами проти об'єктів критичної інфраструктури України. Йдеться про кібердиверсії та кібертеракти, які, до речі, не чітко криміналізовані у КК України, водночас можуть спричинити дестабілізацію ситуації в державі та посіяти паніку й недовіру до влади серед населення.

Ще у січні 2018 року Комітетом зовнішніх відносин Сенату США підготовлено звіт, в якому зазначено, що з 2014 року РФ невпинно й різноманітно використовує кіберпростір України в якості театру кібердій та полігону для випробовування російської кіберзброї, а кібератаки, як головний інструмент гібридної війни в російській операції в Україні, спрямовані на всі сектори суспільства та економіки, зокрема такі, як медіа, фінанси, транспорт, політика, енергетика та сфера безпеки і оборони [3].

Якщо пригадати події півторарічної давнини, то 23 лютого 2023 року відбулася велика DDoS-атака, під час якої російські хакери націлилися на сайти українських міністерств, Верховної Ради, СБУ та інших державних структур і банківських установ. І дещо згодом, за годину до повномасштабного вторгнення, цілцю ворожих кібератак стала супутникова мережа Viasat, зокрема резервні супутникові канали зв'язку. Атака спричинила чимало проблем, передусім у Європі, де було відключено десятки тисяч супутникових терміналів, які використовувалися бізнесом та різноманітними організаціями, у тому числі й військовими. Паралельно із цими атаками відбувалися спроби зламу українських державних реєстрів, зокрема – Державного реєстру речових прав на нерухоме майно і Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Вже протягом 2022 року змінилися сама мета та цілі російських хакерів – від великої кількості DDoS-атак на веб-ресурси державних органів та шпигунства і викрадення даних до руйнівних кібератак на критично важливу інфраструктуру. Російські кібератаки тепер координуються з наземними та повітряними ударами по, насамперед, цивільній інфраструктурі.

Як зазначається в матеріалі Politico, тисячі атак відбуваються щомісяця, що робить Україну «ідеальною пісочницею для тих, хто хоче випробувати нову кіберзброю, тактику та інструменти» [4, с.2].

Станом на сьогодні кібератак з боку РФ стає щоразу більше. «Найбільше атакують органи місцевої та урядової влади», розповів голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації Юрій Щиголь під час брифінгу в Media Center Ukraine. За його словами: «головною метою кібератак є шпionаж, отримання даних про громадян, системи, логістику переміщення всередині країни, в тому числі засобів ураження, знищення критичної інфраструктури, а також інформаційно-психологічні заходи впливу». У 2022 Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA зареєструвала та дослідила 2194 кібератаки, з 24 лютого — 1655. Ю. Щиголь зазначив, що хакери, які співпрацюють з РФ, не приховують свою приналежність і не надто використовують проксі сервери та відповідне обладнання, водночас вони фінансуються коштом їхньої держави. Голова Держспецзв'язку наголосив, «що всі вони військові злочинці, оскільки вони використовують вміння, засоби і навички проти України під час війни. Вони воюють з Україною [5].

На наш погляд, кіберпростір сьогодні є одним з важливих театрів воєнних дій, а РФ є основним джерелом загроз національній та міжнародній кібербезпеці, що шляхом повномасштабного вторгнення в Україну активно реалізує концепцію кібервійни, яка поєднує деструктивні дії у кіберпросторі та інформаційно-психологічні операції. Зазначене безумовно створює реальну загрозу вчинення актів кібертероризму та кібердиверсій стосовно національної інформаційної інфраструктури та об'єктів критичної інфраструктури. Варто зазначити, що російські хакери загрожують не лише Україні, але й усьому цивілізованому людству. У той же час, наша держава має на своєму боці досить впливових союзників і партнерів в країнах Заходу. Тому дії, які відбуваються на світовій кіберарені сьогодні можна без перебільшення назвати першою світовою кібервійною в якій російському агресору та його сателітам у кіберпросторі протистоїть весь цивілізований світ.

Для організації ефективної протидії кібератакам зі сторони російського агресора та нейтралізації цих загроз під час перших днів повномасштабного російського вторгнення у Мінцифри оголосили про створення ІТ-армії України. Заступник міністра цифрової трансформації України з питань розвитку ІТ-сфери Олександр Борняков у коментарі DW розповів, що ІТ-армія України складається з українських та міжнародних ІТ-фахівців та дестабілізує роботу ключових російських та білоруських інтернет-порталів. Він зауважив, що участь ІТ-фахівців відбувається виключно на громадських засадах. За словами

О. Борнякова, лише за тиждень з 9 по 15 травня 2022 року українська ІТ-армія атакувала понад 240 онлайн-ресурсів, пов'язаних з російськими ЗМІ, авіасектором та сервісами для бізнесу. Крім того, українські хакери взяли на себе відповідальність за масштабні DDoS-атаки, які 5 травня спричинили збої в роботі Єдиної державної автоматизованої інформаційної системи рф, що, за даними російських ЗМІ, почало призводити до зупинки окремих підприємств [6].

Слід відзначити також ефективність заходів Мінцифри з партнерами щодо «цифрової блокади» росії. Зокрема, переважна більшість західних технологічних компаній залишили російський ринок, а саме: закрили офіси, припинили підтримку сервісів і продуктів та запровадили санкції до представників російського ІТ-бізнесу.

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що стійкість і здатність України в умовах сьогодення протистояти російським кібер- та інформаційним атакам зросла завдяки вчасним інвестиціям у кіберзахист, підготовці до гібридної війни, наданню високого пріоритету кібербезпеці та вихованню у суспільстві культури кібергігієни на всіх рівнях. Водночас досі залишається низка проблемних питань щодо забезпечення взаємодії та партнерства між державними органами, волонтерами і комерційним сектором, а також союзниками у кіберпросторі. Щоб мати кращі шанси протистояти ворожим атакам у кіберпросторі потрібно нарощувати потенціал не лише сильного кіберзахисту але і отримувати повний набір інструментів потужного та успішного кібернападу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хмельова І. Кібератаки, артилерія, пропаганда. Загальний аналіз вимірів російської військової агресії. Звіт Держспецзв'язку та Ради економічної безпеки України. 2022. 47 с. URL: <https://cip.gov.ua/services/cm/api/attachment/download?id=50692> (дата звернення: 27.07.2023).
2. CERT-UA. Кібератака групи Sandworm (UAC-0082) на об'єкти енергетики України з використанням шкідливих програм INDUSTROYER2 та CADDYWIPER (CERT-UA#4435) URL: <https://cert.gov.ua/article/39518> (дата звернення: 27.07.2023).
3. Putin's asymmetric assault on democracy in Russia and Europe: implications for U.S. National security a minority staff report prepared for the use of the committee on foreign relations United States Senate one hundred fifteenth congress second session January 10. 2018. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CPRT-115SPRT28110/pdf/CPRT-115SPRT28110.pdf>
4. Пшетачник Я., Тарпова С. Війна Росії проти України: хронологія кібератак: огляд Дослідницької служби Європейського парламенту. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733549/EPRS_BRI\(2022\)733549_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733549/EPRS_BRI(2022)733549_XL.pdf) (дата звернення: 28.07.2023).
5. Войтюк Т. За рік РФ здійснила понад дві тисячі кібератак на держоргани України — Держспецзв'язку. URL: <https://susplne.media/360848-v-ukraini-zrostatime-kilkist-kiberatak-z-boku-rf-derzspeczvazku> (дата звернення: 27.07.2023).
6. Гончаров К. Війна РФ проти України: що нового на кіберфронті. URL: <https://www.dw.com/uk/viina-ry-proty-ukrainy-shcho-vidbuvaietsia-na-kiberfronti/a-61839765> (дата звернення: 28.07.2023).

ПИРИГ Ігор Володимирович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

З початком повномасштабної агресії російської федерації проти України кількість воєнних злочинів із зрозумілих причин значно збільшилась. За даними Офісу Генерального прокурора України станом на 10.08.2023 року зареєстровано 16706 злочинів проти основ національної безпеки (державна зрада, колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, диверсія тощо) та 102660 злочинів агресії та інших воєнних злочинів (проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: порушення законів та звичаїв війни; планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни; пропаганда війни, геноцид; найманство тощо) [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку» під терміном «національна безпека України» розуміють захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2]. Цілком зрозуміло, що воєнні дії на території України, які проводяться регулярними військами РФ, направлені на повалення конституційного ладу та захоплення території нашої країни, є на сьогодні основною загрозою її національній безпеці. Суб'єктами протидії цій загрозі є органи та підрозділи сектору безпеки та оборони, що безпосередньо приймають участь у бойових діях, зокрема: Збройні Сили України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, окремі підрозділи Служби безпеки України. Також всі розуміють, що після нашої перемоги та усунення зазначеної загрози виникне питання притягнення до відповідальності всіх причетних до воєнних злочинів осіб. Тому проведення якісного розслідування є також одним із завдань правоохоронних органів у системі заходів щодо забезпечення національної безпеки України.

Одним із завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів, у тому числі й воєнних. Невиконання цього завдання може спричинити певні загрози національній безпеці України, оскільки безкарність може спонукати до вчинення протиправних дій у подальшому. Злочини проти основ національної безпеки України (розділ I КК України) та кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

(розділ XX КК України) підслідні органам досудового розслідування Служби безпеки України. Однак, зважаючи на статистичні дані щодо кількості таких кримінальних правопорушень, слідчі органів безпеки не в змозі самостійно у повному обсязі здійснювати розслідування. Тому вони залучають до його проведення органи та підрозділи інших служб, перш за все, Національної поліції України.

Використання сучасних науково-технічних та техніко-криміналістичних засобів, а також спеціальних знань на сьогодні є одним з пріоритетних напрямків підвищення ефективності розслідування кримінальних проваджень. Під спеціальними знаннями розуміють сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів [3, с. 14]. Процесуальними формами використання спеціальних знань є залучення спеціаліста до проведення слідчих дій (ст. 71 КПК України) та проведення судової експертизи (ст. 69 КПК України) із залученням відповідних суб'єктів: спеціаліста та експерта. Судова експертиза є дослідженням на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [4]. Висновки експертизи є вагомим засобом доказування при розслідуванні будь-якого кримінального правопорушення.

Під експертним забезпеченням досудового розслідування ми розуміємо систему наукових положень та рекомендацій щодо оптимального комплексу дій з постачання суб'єктам судово-експертної діяльності необхідних науково-методичних, правових, матеріально-технічних, інформаційних, організаційних, кадрових та інших ресурсів для вирішення покладених на них завдань [5, с. 43]. Тобто, експертне забезпечення як вид діяльності розглядається нами у більш широкому розумінні, ніж проведення експертизи. Відповідно, якщо суб'єктом проведення експертизи є процесуальна фігура судового експерта, то суб'єктами експертного забезпечення є широке коло осіб в залежності від характеру діяльності (науково-методична, організаційна, матеріально-технічне, кадрове забезпечення тощо).

Розглянемо інформаційну та тісно пов'язану з цим технічну складову експертного забезпечення, а саме діяльність з постачання для експертного дослідження об'єктів, що містять певну інформацію про подію злочину. Повнота інформації, що міститься в експертному висновку, залежить, перш за все, від досліджуваних об'єктів, які вилучаються при проведенні слідчих (розшукових) дій. При розслідуванні злочинів, учинених в умовах воєнного стану призначаються найчастіше такі види експертиз: зброї та слідів і обставин її використання; вибухотехнічна (вибухових пристроїв, вибухових речовин і продуктів вибуху); інженерно-технічна, зокрема будівельно-технічна, оціночно-будівельна; товарознавча (машин, обладнання); військового майна, техніки та озброєння; екологічна; військова; судово-медична; молекулярно-генетична та ін.

Об'єкти, що досліджуються зазначеними видами експертиз вилучаються майже завжди під час проведення огляду місця події.

Оглядом місця події при розслідуванні воєнних злочинів можуть бути: ділянки місцевості, на яких залишилися сліди від бомбардування, ракетного чи іншого ураження; окремі будівлі, гаражі, сараї зі слідами влучання боєприпасів; воронки від снарядів, ракет; будівлі, що зазнали пожежі внаслідок воєнних дій; ділянки місцевості на яких розміщена військова техніка (вантажні машини, танки, бронетранспортери, бойові машини піхоти, зенітно-ракетні установки тощо), як боєздатна, так і зі слідами влучання боєприпасів, зламана, пошкоджена, обвуглена; ділянки місцевості на якій знаходяться нерозірвані міни, боєприпаси, ракети чи їх частини, вогнепальна зброя; місця поховань, можливо масових; трупи та частини тіл на місці їх виявлення. Також окремо можуть бути оглянуті предмети, вилучені з місця події: військова техніка, автомобілі, зброя, боєприпаси тощо [6, с. 349]. Аналіз практики проведення оглядів місць події свідчить, що їх, в основному проводять спеціалісти підрозділів з техніко-криміналістичного забезпечення поліції. В окремих випадках на місце події виїжджають фахівці НДЕКЦ та НДІСЕ. Основні види зазначених нами вище експертиз виконуються експертними підрозділами МВС та МЮ України, а також Українським науково-дослідним інститутом спеціальної техніки та судових експертиз СБУ.

Незважаючи на означену нами вище підслідність воєнних злочинів слідчим СБУ, вважаємо таку співпрацю між правоохоронними органами цілком можливою та допустимою в сучасних умовах. Якщо раніше ми зазначали про недостатню кваліфікацію фахівців підрозділів з техніко-криміналістичного забезпечення поліції, що було обумовлено реформуванням у 2015 році [7, с. 137], то на сьогодні цього стверджувати не можна, оскільки зросло матеріально-технічне забезпечення цих підрозділів, сформувались фахові колективи та спеціалісти-криміналісти набули певного досвіду. Крім того, позитивним є залучення до розслідування воєнних злочинів фахівців експертних установ МЮ України, зокрема Київського НДІСЕ та ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» як спеціалістів при оглядах місць події, так і як експертів, перш за все, у галузі дослідження зброї, зокрема гранатометів та ствольної артилерійської зброї. Об'єктами такого дослідження є гранатомети, реактивні та нереактивні, зенітно-ракетні комплекси, артилерійські гармати, міномети, протитанкові ракетні комплекси, реактивні системи залпового вогню тощо. Завданнями дослідження є встановлення їх належності до вогнепальної або ракетної чи реактивної зброї, визначення їх типу, марки, моделі, способу виготовлення та придатності для використання за призначенням [8]. Окремі проблемні питання, на які потрібно звернути увагу при залучення фахівців різних відомств, є налагодження їх взаємодії як безпосередньо на місці події, так і при призначенні експертизи. Основною організаційною ланкою на місці події є слідчий. Аналіз практики свідчить, що на місце події виїжджають у більшості випадків слідчі поліції, що цілком пояснюється недостатньою кількістю слідчих в органах СБУ. До речі, кадрове забезпечення експертної

діяльності є також проблемою на сьогодні, оскільки не у всіх обласних НДЕКЦ є достатня кількість експертів з проведення вибухотехнічних експертиз та досліджень зброї.

Актуальним на сьогодні є також питання забезпечення проведення молекулярно-генетичних досліджень з метою ідентифікації загиблих військових та цивільних осіб, у тому числі з місць масових поховань на деокупованій території. Зважаючи на значну кількість таких досліджень, стаціонарні лабораторії експертних установ на сьогодні не в змозі в повному обсязі забезпечити їх проведення. На практиці позитивних результатів у цьому напрямку набув пристрій «ANDE Rapid DNA», призначений для створення ДНК-ідентифікатора для швидкої (протягом 100 хвилин) ідентифікації людини. Нещодавно такими пристроями було забезпечено всі обласні підрозділи поліції з техніко-криміналістичного забезпечення розслідування.

Вивчення досвіду практики застосування цього приладу свідчить про окремі проблеми, що потребують вирішення. Перш за все, це якість відібрання матеріалу для дослідження. На сьогодні вже існує достатня кількість наукової та методичної літератури, що містить рекомендації з вилучення слідової інформації при розслідуванні воєнних злочинів [9; 10]. На жаль, спеціалісти-криміналісти при огляді місця події та трупів іноді ігнорують вказані рекомендації, зокрема щодо чистоти вилучення біологічного матеріалу. Іншою, на наш погляд, є проблема формування бази даних ДНК профілів. Кожний пристрій «ANDE» має власну базу даних. Поряд з цим в Україні функціонує Центральний облік генетичних ознак людини (ЦОГОЛ), до якого вносяться дані ДНК-профілів, отриманих після проведення досліджень у стаціонарних лабораторіях експертних установ. Поєднання цих баз даних, на наш погляд, буде значно сприяти встановленню та ідентифікації осіб та трупів у межах розслідування воєнних злочинів.

Ще однією проблемою, яка, до речі, не є новою, це використання інформації, отриманої під час проведення досліджень на пристрої «ANDE». У даному випадку результати дослідження оформлюються висновком спеціаліста, який, згідно КПК України, є процесуальним джерелом доказів при розслідуванні кримінальних проступків (ст. 298¹ КПК України), але не злочинів (ст. 84 КПК України). На наш погляд, це положення не є досконалим і ми пропонуємо включити у КПК України відповідну норму щодо визнання висновку спеціаліста джерелом доказів при розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень, тим більше, що висновок спеціаліста має відповідати вимогам до висновку експерта (ст. 300 КПК України). У сучасних умовах на практиці після дослідження ДНК з використанням приладу «ANDE» слідчі змушені призначати молекулярно-генетичну експертизу для приєднання її висновку до матеріалів кримінального провадження. До речі, це можливо лише при достатній кількості біологічного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіс Генерального прокурора України. Злочини, вчинені у період повномасштабного вторгнення рф. URL: <https://www.gp.gov.ua>.
2. Про національну безпеку : Закону України від 21.06.2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
3. Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: монографія. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 165 с.
4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
5. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
6. Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, учинених в умовах воєнного стану. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2022. Спеціальний випуск № 2 (121). С. 348-353.
7. Пиріг І.В. Шляхи вдосконалення криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. К., 2018. Вип. 63. С. 134-143.
8. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
9. Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 876 p.
10. Пам'ятка для курсантів закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією рф проти України : практ. посіб. Кол. авт.-уклад.: О.А. Моргунов, О.М. Музичук, В.В. Романюк та ін. ; упоряд.: В. О. Невядовський ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 44 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТЕХНОЛОГІЇ КАМУФЛЯЖУ ПРИ СТВОРЕННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Камуфляж, життєво важливе поняття, яке охоплює різні заходи та пристосування, що зменшують шанси об'єктів чи засобів (пристроїв) бути виявленими або ідентифікованими. Маючи столітню історію вивчення, камуфляж, включаючи таємниче забарвлення, привернув увагу значної кількості дослідників. Ними розроблено та закладено основу сучасних концепцій, таких як відповідність фону, деструктивне забарвлення, маскарад, приховування власної тіні, відволікаючі мітки і засліплення рухом, які зараз слугують ключовими принципами в дослідженнях камуфляжу [1].

В останні десятиліття цілеспрямована робота була зосереджена на наданні доказів і вдосконаленні цих принципів. Один з підходів – аналіз фізичних властивостей кольорових візерунків з точки зору матеріалів і відбиття світла – виявився перспективним, але йому не вистачило розуміння справжньої суті камуфляжу. Складність полягає у взаємодії між оптичними факторами, стимуляцією фоторецепторів і когнітивною обробкою візуальної інформації глядачем.

Захисне забарвлення, схоже, використовує притаманні цим когнітивним процесам недоліки для ефективного маніпулювання спостерігачем. Обмеженість цих процесів проявляється у значній втраті інформації під час обробки візуальної сцени. Сітківка отримує безперервний розподіл світла за довжиною хвилі, часом і простором, але вона стискає цю величезну кількість даних у кілька дискретних хвильових діапазонів з обмеженою частотою дискретизації.

Наприклад, у людини сітківка ока обробляє приблизно 10^9 біт на секунду, але лише 1% цієї інформації передається через зоровий нерв [2]. Фокус зорової уваги звужує детальну послідовну обробку до всього лише 100 біт на секунду, що призводить до вражаючого коефіцієнту втрати інформації близько $10^7:1$ і навіть вище у «вузькому місці уваги» з коефіцієнтом $10^5:1$ [3].

Таке стиснення даних і втрата інформації створюють можливість для приховування об'єктів – саме цього і досягає камуфляж. Застосовуючи розумні стратегії, камуфляж використовує ці короткі шляхи в обробці інформації, щоб залишатися непоміченим.

У сфері розробки спеціальних технічних засобів пошук безпрецедентних можливостей невидимості призвів до розробки передових технологій маскування. Одним з найважливіших аспектів, що вивчається, є співвідношення сигнал/шум (SNR), яке порівнює кількість релевантної інформації з нерелевантними або помилковими даними. У цьому сенсі увагу слід

зосереджувати на розумінні того, як камуфляж функціонує для мінімізації SNR на різних етапах візуальної обробки.

Суть цієї революційної технології полягає в її здатності маніпулювати SNR. Розглядаючи як сигнал, предмет або його діагностичні ознаки є ключовими елементами, які потребують виділення та ідентифікації, тоді як будь-які фактори, що перешкоджають цьому процесу, вважаються шумом.

Для досягнення цієї мети використовуються різні стратегії маскування. Камуфляж, що відповідає фону, спрямований на мінімізацію сигналу, забезпечуючи плавне злиття предмету з навколишнім середовищем. З іншого боку, деструктивне забарвлення зменшує істинні сигнали краю, але також вносить шум, створюючи хибні краї.

При роботі з рухомими об'єктами зменшення SNR можна досягти різними способами. Один підхід передбачає, що об'єкт асоціюється з великою кількістю схожих об'єктів, що збільшує шум через ефект плутанини. Крім того, об'єкт може мінімізувати свій власний сигнал руху, застосовуючи тактику скритності, наприклад, усунення руху в полі зору спостерігача.

Для об'єктів з характерними діагностичними ознаками в сигнал може бути введений додатковий шум. Такі прийоми, як випадкове порушення сигналу, фальшиві ознаки (наприклад, плями), смужки і відволікаючі мітки, додають складності зовнішньому вигляду об'єкта, що ускладнює розпізнавання істинного сигналу [4].

Нарешті, у випадку маскування первинний сигнал залишається незмінним, але шум збільшується за рахунок введення помітного, але помилкового сигналу, що виходить від об'єкта.

Слід зазначити, що у технологіях маскування використовуються складнощі бачення і сприйняття. На відміну від простої послідовності етапів обробки інформації, зір передбачає динамічну взаємодію між процесами «знизу-вгору» і «зверху-вниз». Фактори "зверху-вниз", зумовлені очікуваннями та цілями, відіграють вирішальну роль в упередженні всього зорового шляху, впливаючи на все – від рухів очей до збережених спогадів.

У цьому інноваційному підході бачення розглядається як ітеративний процес, що постійно оцінює конкуруючі гіпотези про зміст візуальної сцени. Ця оцінка враховує як поточний вхід рецепторів, так і попередні знання, які можуть бути глибоко вкоріненими завдяки еволюції чи ранньому життєвому досвіду, або ж адаптивно оновленими завдяки нещодавнім зустрічам.

Передова камуфляжна технологія використовує це складне розуміння бачення та сприйняття. Маніпулюючи візуальною інформацією, доступною глядачеві, вона враховує не лише поточну візуальну сцену (фон), але й попередні переконання та судження глядача. Така інтеграція контекстної інформації та попередніх переконань гарантує, що камуфляж ефективно змінює те, як глядач інтерпретує сцену, впливаючи на прийняття критично важливих рішень, таких як виявлення присутності чи відсутності об'єкта, або оцінка того, чи становить він загрозу, чи його можна проігнорувати.

Інші технології маскування користуються тонкощами обробки візуальної інформації. Ранній зір передбачає виявлення відмінностей у нейронній активності на основі просторової або часової шкали, що призводить до кодування примітивних об'єктів, таких як точки або лінії, з певними атрибутами. Ці об'єкти слугують будівельними блоками для складання контурів, поверхонь, складних об'єктів та об'єктів у наступних ділянках мозку. Крім того, вони діють як карта помітності, спрямовуючи сфокусовану перевірку на об'єкти з високою помітністю у візуальній сцені.

Камуфляж, що відповідає фону, відіграє ключову роль у цій передовій технології. Імітуючи зовнішній вигляд навколишнього середовища, поверхня об'єкту не виділяє жодних особливостей, що перешкоджає детальному огляду і зменшує співвідношення сигнал/шум (SNR). Мета полягає в тому, щоб відповідати загальній картині навколишнього середовища, яка сприймається глядачем на відповідних відстанях і під відповідними кутами, щоб ефективно протистояти виявленню. Однак досягнення оптимальної відповідності фону є складним завданням, особливо в складних середовищах з різними просторовими масштабами і неоднорідним фоном. Дослідники повинні враховувати мінливість фону та ймовірність того, що об'єкт буде розглядатися з різних місць. Кількісна оцінка відповідності фону не менш складна, оскільки вимагає врахування особливостей зорової системи відповідних глядачів за певних умов освітлення та перегляду.

Незважаючи на існуючі дані та моделі сприйняття кольору для багатьох спостерігачів, кількісна оцінка відповідності текстури залишається складним завданням. Наразі не існує загальноприйнятої теорії того, як люди сприймають і розрізняють текстури. Існуючі алгоритми машинного зору пропонують потенційні можливості, але їхня достовірність непевна. Крім того, на вибір за забарвленням впливають інші фактори, окрім відповідності фону, що ускладнює розробку ефективної технології маскування.

У сфері камуфляжу різноманітних засобів новітні технології маскування черпають натхнення з ключової ролі, яку відіграють краї у візуальному сприйнятті та виявленні об'єктів. Визначаючи межі між поверхнями, краї слугують первинними сигналами для розпізнавання об'єктів та їхньої ідентичності. Ідеальна відповідність між об'єктом та фоном стирає видимі краї, забезпечуючи бездоганне приховування. Однак ледь помітні розбіжності між об'єктом та фоном, такі як різниця у фазі або орієнтації текстур, можуть ненавмисно створювати інформацію про краї. Вченими запропоновано революційну концепцію під назвою «розривне забарвлення», яка виходить за рамки простого узгодження з фоном. Серед її механізмів "розривне забарвлення" набуло широкого визнання.

Цей стратегічний підхід передбачає стратегічне розміщення контрастних кольорів, щоб розірвати форму та обриси об'єкта. Завдяки створенню фальшивих країв за допомогою диференційованого змішування, певні кольорові плями по краях об'єкта наближаються до фону, тоді як інші різко контрастують з ним. В результаті створюється сильний сигнал між плямами, що

ефективно послаблює когерентність справжнього контуру об'єкта. Тут справжній край стає сигналом, тоді як хибні краї утворюють шум.

Максимізація внутрішнього контрасту, навіть якщо це означає відхилення від узгодження з фоном, була запропонована як ефективна стратегія. Дослідження свідчать про те, що розміщення помітних плям на краю об'єкта обходиться дешевше, ніж в інших місцях, що вказує на перевагу деструктивного забарвлення для маскуванню.

Слід зазначити, що висококонтрастне маркування може перешкоджати справжньому виявленню краю через латеральне гальмування. Нейрони з рецептивними полями, що включають такі позначки, демонструють знижену чутливість до слабких стимулів поблизу, що призводить до маскуванню слабких справжніх країв сильними хибними краями. Це явище може значно зменшити виявлення об'єкта, навіть якщо мітки не перекривають контур об'єкта.

Однак механізм латерального гальмування потребує подальшого дослідження, оскільки інші потенційні пояснення також можуть впливати на цей деструктивний вплив щодо уваги та виявлення.

Використання деструктивного забарвлення, як наріжного каменю новітніх технологій маскуванню надає спеціальним засобам безпрецедентні стелс-можливості.

У навколишньому світі більшість об'єктів складаються з декількох поверхонь, що призводить до центральної проблеми «зв'язування ознак», збирання дискретних об'єктів і реконструкції тривимірних форм з двовимірних проєкцій сітківки ока.

Деструктивне забарвлення заважає зв'язуванню ознак, виділяючи кольорові плями з різними поверхнями на об'єкті, замість того, щоб групувати їх як впізнавані об'єкти. Маскуючи справжні краї та створюючи фальшиві, деструктивний камуфляж кидає виклик принципам безперервності та замкненості.

Маскарад, чудова форма камуфляжу, надає можливість спеціальному засобу імітувати несуттєвий об'єкт, потенційно уникаючи виявлення, не будучи розпізнаним. Ця тактика залежить від того, що спостерігач заздалегідь знає, що імітований об'єкт є несуттєвим. Поєднання маскуванню та відповідності фону посилює приховування, ефективно утримуючи об'єкт на видноті.

Важливим елементом камуфляжу є сприйняття глибини та виділення форми за допомогою затінення. «Контрзатінювання» – темніша пігментація на боці, зверненому до світла, був розроблений для мінімізації сигналів, що визначають форму затінення, шляхом зведення до нуля градієнта освітлення, що забезпечує значну адаптивну перевагу.

Зазвичай новітні технології маскуванню запозичені зі світу природи, де приховані тварини зливаються з навколишнім середовищем, щоб зменшити ризик бути виявленими. Дослідники провели психологічні експерименти, які показали, що не лише схожість між цілями та нецілями впливає на ефективність пошуку, але й властивості самих нецілей, такі як їхня несхожість, відіграють певну роль у впливі на процеси сприйняття.

Відношення сигнал/шум (SNR) відіграє вирішальну роль у цьому контексті, вказуючи на рівень різних типів шуму, які заважають різним процесам сприйняття. Експерименти показали, що коли ступінь відповідності фону постійний, збільшення геометричної різноманітності, щільності, складності форми і діапазону яскравості візуального фону негативно впливає на швидкість виявлення об'єкта. Аналогічно, нещодавні польові дослідження продемонстрували, що збільшення текстурної складності фону в межах природного діапазону може зменшити ризик виявлення об'єкта.

У цій передовій галузі маскувальних технологій дослідники вивчають взаємодію між забарвленням, рухом та ефектом заплутування, щоб розробити інноваційні рішення. Поєднання природних систем, лабораторних експериментів, комп'ютерного моделювання та маніпуляцій людини-спостерігача має великі перспективи для поглиблення нашого розуміння маскувальних технологій.

Підсумовуючи, щоб повністю зрозуміти тонкощі камуфляжу і його застосування для створення спеціальних технічних засобів, необхідно вийти за рамки простого вивчення фотонного потоку і заглибитися в механізми сприйняття. Тільки завдяки всебічному розумінню як оптичних явищ, так і когнітивних процесів, можливо по-справжньому розкрити секрети того, як камуфляж ефективно працює в природному світі і підвищує скритність об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Osorio D, Cuthill IC. Camouflage and perceptual organization in the animal kingdom. In *The Oxford handbook of perceptual organisation* (ed. J. Wagemans). Oxford, UK: Oxford University Press, 2015, pp.143
2. Kelly DH. Information capacity of a single retinal channel. *IEEE Trans. Inf. Theory* 8, 1962, pp.221–226.
3. Zhaoping L. *Understanding vision. Theory, models and data*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2014, p.214
4. Findlay JM, Gilchrist ID. *Active vision. The psychology of looking and seeing*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2003, p.257.

ПОЛОВКО Альона Євгеніївна,
судовий експерт
Центру судових і спеціальних експертиз
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В СПРАВАХ ПРО КОРУПЦІЮ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Протягом останніх років Україна зіткнулася з новими викликами та загрозами, пов'язаними з карантинними заходами, запровадженими як в Україні, так і в усьому світі внаслідок поширення коронавірусної хвороби COVID-19. Зараз наша держава піддається повномасштабній збройній агресії з боку російської федерації, тимчасово окуповано частину території України, запроваджено воєнний стан, тривають бойові дії, що, безперечно, матиме тяжкі наслідки для економіки України. Проте водночас на економічну безпеку України також здійснюють значний негативний вплив давно існуючі внутрішні проблеми, однією з яких є корупція.

Тема корупції є досить актуальною в реаліях сьогодення і вже досить довго обговорюється провідними зарубіжними та вітчизняними науковцями. Незважаючи на те, що в Україні вже давно проголошено курс на боротьбу з корупцією, ця проблема досі залишається актуальною та гострою.

Згідно з Указом Президента України № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» поточною загрозою національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов є непослідовність та незавершеність реформ і корупція, які перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її сталі і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище. З метою реалізації конституційних принципів індивідуальної юридичної відповідальності та невідворотності покарання держава буде утверджувати принцип нульової толерантності до корупції, забезпечувати ефективну діяльність органів, які запобігають корупції та протидіють корупційним правопорушенням [1].

Слід продовжувати боротьбу з корупцією в Україні, одним із напрямів якої є підвищення ефективності виявлення та розслідування корупційних злочинів органами, які протидіють корупційним правопорушенням. При розслідуванні корупційних правопорушень судово-економічна експертиза є важливим інструментом боротьби, оскільки вона дозволяє виявляти та аналізувати фінансові маніпуляції та незаконні схеми. Судово-економічна експертиза проводиться спеціалізованими експертами, які мають знання та досвід у галузі

економіки, фінансів, бухгалтерії. Вони виконують ретельний аналіз фінансових документів, досліджують потоки коштів, здійснюють оцінку активів, щоб довести наявність корупційних діянь, з'ясувати їхні наслідки та вплив на економічну ситуацію.

За допомогою судово-економічної експертизи вирішуються такі завдання: встановлення суми нестач або надлишків матеріальних цінностей і грошових коштів; підтвердження розміру матеріальної шкоди, що була завдана посадовими особами; перевірка правильності списання сировини та матеріалів, цільового використання коштів, виявлення складних корупційних схем, які включають в себе розкрадання державних коштів, відмивання грошей. Судово-економічна експертиза вважається однією з основних при розслідуванні багатьох корупційних злочинів. Корупційними злочинами, для розслідування яких зазвичай необхідним є здійснення судової економічної експертизи, є злочини, передбачені: ст. 191 Кримінального кодексу України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); ст. 210 Кримінального кодексу України (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням); ст. 364 Кримінального кодексу України (зловживання владою або службовим становищем); ст. 369 Кримінального кодексу України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) [2].

Одним із викликів, пов'язаних з використанням судово-економічної експертизи в справах про корупцію, є складність збору та аналізу фінансових доказів, оскільки корупційні схеми часто є заплутаними і прихованими.

Корупція є проблемою, яка існує в багатьох країнах світу, а не лише в Україні. Багато країн ведуть активну боротьбу з корупцією, впроваджуючи законодавчі заходи, створюючи спеціалізовані антикорупційні органи, підвищуючи свідомість громадян та змінюючи культуру влади. Важливо зазначити, що кожна країна має свої особливості та рівень поширеності корупції, і ступінь її боротьби може різнитись. Однак міжнародні організації такі, як ООН та Всесвітній банк, підтримують боротьбу з корупцією і сприяють обміну найкращими практиками між країнами з метою забезпечення прозорості та ефективності управління.

Міжнародні організації займаються багатьма аспектами боротьби з корупцією, включаючи використання судово-економічної експертизи в справах про корупцію. Деякі приклади досвіду використання судово-економічної експертизи міжнародними організаціями в справах про корупцію розглянемо нижче. Європейський союз активно працює над зміцненням боротьби з корупцією у своїх членських країнах. Через програми та ініціативи такі, як Європейська організація з боротьби з шахрайством та Європейська служба фінансової поліції, ЄС підтримує використання судово-економічної експертизи в розслідуванні та судових процесах, пов'язаних з корупцією.

Зокрема, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України у 2021 році був акредитований як

член European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). ENFSI – це мережа європейських інститутів судової експертизи, яка спеціалізується на розробці та застосуванні наукових методів та технологій для судово-експертного дослідження. Хоча ENFSI не має функцій з протидії корупції, водночас ця міжнародна організація грає важливу роль у підтримці судових служб та правопорядку, включаючи антикорупційні програми, через надання судових експертних послуг. Вони допомагають виявляти та розслідувати злочини, пов'язані з корупцією за допомогою сучасних методів аналізу, дослідження документів, доказів і матеріалів. ENFSI сприяє підвищенню ефективності судової системи та її прозорості, що може сприяти боротьбі з корупцією в Європі [3].

Використання можливостей судово-економічної експертизи є необхідним інструментом у боротьбі з корупцією. Вона допомагає виявити фінансові схеми, з'ясувати походження незаконно набутих активів та підтвердити факти корупційних діянь. Розвиток судово-економічної експертизи має великі перспективи. Застосування новітніх технологій, покращення співпраці між правоохоронними органами та експертами, а також зміцнення міжнародного співробітництва можуть покращити ефективність боротьби з корупцією.

Підвищення рівня та можливостей судово-економічної експертизи є важливим для забезпечення прозорості, справедливості та законності в судовій системі. Використання спеціальних знань експертів у сфері бухгалтерського обліку, економічного аналізу та фінансово-господарського контролю сприятимуть зміцненню правової держави та зменшенню рівня корупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента України №392/2020 від 14.09.2020 «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 17.07.2023).
2. Кримінальний кодекс України. Редакція від 28.04.2023 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.07.2023)
3. The European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). URL: <https://enfsi.eu/about-enfsi/members/> (дата звернення: 17.07.2023).

ШЛЯХИ УНІФІКУВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В КРАЇНАХ ІЗ РІЗНИМИ ПРАВОВИМИ СИСТЕМАМИ

Останнім часом у зв'язку зі збройною агресією багато уваги приділяється уніфікуванню нормативного забезпечення діяльності із закріплення доказової бази вчинення військових злочинів Російською Федерацією на території України. Нами було проаналізовано ряд інформаційних джерел із зазначеного питання [1-35] та зроблено наступні висновки.

1. На сьогоднішній день на правовій карті світу є дві основні правові системи, які склалися історично протягом століть: романо-германська (континентальна) й англо-американська правові системи. Вони є класичними правовими системами, та тільки вони мають вплив на інші правові явища (змішані, релігійні, звичаєві, північні, далеко-східні тощо) окремих держав світу.

В основі романо-германської (континентальної) системи права – рецепція римського права та його гармонізація з урахуванням національної специфіки; основним джерелом континентальної системи права є нормативно-правовий акт, який за своєю сутністю є виробленим доктриною загальнообов'язковим правилом поведінки, тобто певною конструкцією, що покликана регулювати певні суспільні відносини.

В основі англо-американської системи права – звичайне право, що було результатом діяльності королівських судів феодальної Англії, та право справедливості, що було результатом діяльності суду канцлера (суду справедливості), які в своїй сукупності й становили прецедентне право.

За період незалежності в Україні закладено правовий фундамент, який дозволяє стверджувати, що вона входить до романо-германського типу правової системи на правах особливого європейського різновиду. Процеси зближення правових систем України та Заходу передбачають розвинення законодавства України та гармонізування законодавства Заходу в українське законодавство з урахуванням національної специфіки України.

Розвинення правових систем характеризується, у т.ч., їх (систем) уніфікуванням, яке йде шляхом зближення та гармонізування правових систем різних держав внаслідок запозичення відповідних правових конструкцій та згладжування принципових відмінностей між закономірностями правового регулювання в них (державах).

Уніфікування правових систем можливе шляхом укладання міжнародних та регіональних міждержавних договорів, прийняття модельних рекомендаційних законодавчих актів, використання міжнародних звичаїв тощо. Так, різні за своїм підходом країни класичних романо-германської та англо-американської систем розпочали процес уніфікування власних правових

систем. У країнах англо-американської системи права все більшого значення надають нормативно-правовому акту, та навпаки, в країнах континентальної системи (до яких відноситься й Україна) все більшу роль починає відігравати прецедент й інші правотворчі акти судів.

Окрім того, до переліку джерел із уніфікування правових систем необхідно включити стандарти – міжнародні, регіональні, зокрема європейські (для України), та національні стандарти, що приймаються відповідними організаціями зі стандартизації.

2. Результати аналізування правового статусу експертів, відомчої підпорядкованості судово-експертних установ та служб, а також загальна характеристика їх функціонування в різних державах вказує на те, що судово-експертна діяльність, як один із сегментів правових систем, навіть в одній чи іншій групі, чи підгрупі (правових систем) суттєво різняться (хоча й мають певні риси схожості), перш за все, за причини національної специфіки, що сформувалася під час становлення та уніфікування правового поля кожної конкретної держави. Окрім того, фактично на даний час йде формування та уніфікування наднаціональної правової системи Європейського Союзу шляхом зближення правових систем країн-учасниць (Європейського Союзу) з урахуванням їх (країн-учасниць) національної специфіки, до чого прагне й Україна.

Правове регулювання участі експерта у кримінальному провадженні на міжнародному рівні забезпечується різноманітними нормативними актами від Конвенцій ООН та Європейського Союзу щодо протидії різним видам злочинів, надання взаємодопомоги у кримінальних справах, Уставів військових та кримінальних трибуналів, спеціальних судів тощо (останні створюються Радою Безпеки ООН), якими закріплюються загальні засади та форми надання правової допомоги у ході міжнародного співробітництва в галузі кримінального судочинства та протидії конкретним видам злочинів, проведення судових експертиз, а також процесуального положення експерта, як учасника кримінального провадження. При цьому, в літературі недостатньо уваги приділяється нормативному регулюванню безпосередньої діяльності експерта з питань порядку застосування ним спеціальних знань під час проведення експертних досліджень на рівні таких нормативних документів як міжнародні, регіональні (європейські для України) та національні стандарти з питань забезпечення криміналістичного процесу – набору взаємопов'язаної або взаємодійної криміналістичної діяльності, які (стандарти) розроблюються та приймаються спеціально уповноваженими органами зі стандартизації. У свою чергу, термін «криміналістичний» має відношення до методів, методик та технологій, застосовуваних для встановлення фактів, формування суджень та висновків, що можуть бути використані для судового розгляду. Саме впровадження зазначених стандартів, на наш погляд, є основним видом уніфікування діяльності експертів у криміналістичному процесі на міжнародному, регіональному та національному рівнях під час збирання (виявлення, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання) об'єктів,

що мають або можуть мати криміналістичну значущість, із подальшим їх експертуванням (аналізуванням, інтерпретуванням, звітуванням) та представленням їх результатів (збирання та експертування) у судовому розгляді.

3. Систематизація та застосування спеціальних (не юридичних) знань в країнах світу знаходили свій розвиток, насамперед, в рамках кримінальної юстиції, що виникла із появою держави, розвитку науки та техніки, удосконалювання форм і методів виробництва тощо, та, в значній мірі, на початковому етапі стосувалася розшуку й ідентифікації злочинців. Так, зокрема, у 2025 році до Різдва Христового в Китаї були прийняті кримінальні закони, якими були визначені приписи щодо нанесення тавра на тіло злочинців, що на сучасному етапі визначалося б не тільки як їх покарання, а й спосіб обліку, за своєю суттю, будучи прототипом системи криміналістичної реєстрації (криміналістичних обліків). Є свідчення й про давнє застосування спеціальних знань при виконанні експертиз. Так, наприклад, у VII-VI століттях до н. е. в Лідії карбували монети, у зв'язку із чим мали місце непоодинокі факти фальшивомонетництва. На запити уповноважених осіб держави проводилися матеріалознавчі дослідження шляхом порівнювання змісту металевого сплаву за кольором ліній, що залишала монета-еталон на чорному сланці, обробленому оливковим маслом.

Початком історії міжнародної стандартизації в області кримінальної юстиції можна вважати обмін інформацією на міждержавному рівні за результатами застосування так званого «бертильонажу» – методу криміналістичної реєстрації злочинців, розробленому у 1881 році титулярним писарем поліції Парижа А. Бертильоном та заснованому на вимірюванні певної кількості незмінюваних частин тіла злочинців, за допомогою чого (метод) надавав можливість проводити їх (злочинців) ідентифікацію. Наступним кроком в стандартизації спеціальних знань слід вважати розроблення генеральним інспектором індійсько-британської поліції Е. Генрі нового методу ідентифікації за відбитками папілярних узорів рук – системи дактилоскопічної реєстрації, що на початку минулого століття була впроваджена, фактично, на всіх континентах і згодом замінила «бертильонаж».

І, нарешті, початком саме міжнародної стандартизації у галузі кримінальної юстиції слід вважати дату проведення Першого міжнародного конгресу (представників) кримінальної поліції держав світу, що відбувся у квітні 1914 року в Монако, де обговорювалося питання щодо створення відділу міжнародної кримінальної реєстрації із розшукування злочинців-гастролерів, що вчиняють злочини в різних державах світу, з використанням дактилоскопічної (одного із видів криміналістичної) реєстрації як головного методу. У 1923 році було створено Міжнародну комісію кримінальної поліції, яка згодом була переформатована у Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол, якою проводиться діяльність у галузі міжнародної стандартизації із застосування спеціальних знань щодо обміну інформацією, зокрема: про стать, зовнішність, особливі прикмети; фотозображеннями, ДНК-

профілями, відбитками (відтисками) рук й іншими відомостями, що можуть сприяти ідентифікації підозрюваних, звинувачених у вчиненні злочинів, осіб, що становлять реальну загрозу суспільній безпеці та порядку й можуть завдати істотної шкоди майну чи громадянам.

З 90-х років минулого століття у світі починається акредитація криміналістичних (експертних) лабораторій на відповідність міжнародним стандартам з якості.

У 2012 році Технічним комітетом «Інформаційні технології» Міжнародної організації зі стандартизації оприлюднюється перший міжнародний стандарт, що стосується оглядання місць інцидентів, пов'язаних із вчиненням комп'ютерних злочинів, із вилученням цифрових (електронних) доказів. У подальшому цим же комітетом видається понад 10 стандартів щодо їх (доказів) експертного дослідження.

У 2016 році створюється Технічний комітет Міжнародної організації зі стандартизації «Криміналістика», яким видано:

– стандарт ISO 18385:2016 щодо вимог до виробників із мінімізування ризику забруднення об'єктів, що використовуються для збирання та аналізування біологічного матеріалу для цілей судової ДНК-експертизи;

– дві частини серійного стандарту – ISO 21043-1 та ISO 21043-2 – щодо термінів та визначення понять, а також збирання (виявлення, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання) об'єктів, що мають або можуть мати криміналістичну значущість. На даний час продовжуються роботи із розроблення ще трьох частин стандарту, що регламентуватимуть експертування (проведення експертиз) зазначених об'єктів.

Уповноваженими інституціями розробляються міжнародні стандарти щодо вимог до інструментарію, що застосовується при збиранні та експертуванні об'єктів, що мають або можуть мати криміналістичну значущість.

Таким чином, із початком ХХІ століття інтенсивно відбувається уніфікування діяльності установ, що здійснюють судово-експертне забезпечення правосуддя, її (діяльності) через їх стандартизацію на міжнародному рівні.

4. Історія акредитування державних спеціалізованих установ судової експертизи в Україні розпочалася на початку поточного століття. Перше Свідоцтво про акредитацію на відповідність вимогам міжнародному стандарту ISO/IEC 17025 було отримано у 2010 році НДЕКЦ при ГУМВС України в Запорізькій області. На сьогодні за зазначеним стандартом акредитовані всі підрозділи Експертної служби МВС України, дві установи Міністерства юстиції України, центральний експертний підрозділ СБУ. Першим підрозділом, що був акредитований у 2018 році на відповідність вимогам міжнародному стандарту ISO/IEC 17020, став центральний підрозділ Експертної служби МВС України за напрямками збирання та ведення банків даних слідів дактилоскопічного та біологічного походження.

До зазначеного процесу (акредитування) за зазначеними стандартами на даний час долучилися усі міністерства та інші центральні органи виконавчої

влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи судової експертизи.

Починаючи із 2014 року Національним органом зі стандартизації України, яким в Україні є Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості», в якості національних приймається ряд міжнародних стандартів щодо збирання та дослідження цифрових (електронних) доказів, зокрема:

– ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів (ISO/IEC 27037:2012, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 27000:2019 Інформаційні технології. Методи захисту. Системи керування інформаційною безпекою. Огляд і словник термінів (ISO/IEC 27000:2018, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 27035:

– ДСТУ ISO/IEC 27035-1:2018 Інформаційні технології. Методи захисту. Керування інцидентами інформаційної безпеки. Частина 1. Принципи керування інцидентами (ISO/IEC 27035-1:2016, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 27035-2:2018 Інформаційні технології. Методи захисту. Керування інцидентами інформаційної безпеки. Частина 2. Настанова щодо планування та підготовки до реагування на інциденти (ISO/IEC 27035-2:2016, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 27038:2018 Інформаційні технології. Методи захисту. Специфікація для цифрового редагування (ISO/IEC 27038:2014, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 27040:2016 Інформаційні технології. Методи захисту. Безпека зберігання (ISO/IEC 27040:2015, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 27041:2016 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанова щодо забезпечення прийнятності та адекватності методів розслідування (ISO/IEC 27041:2015, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 27043:2016 Інформаційні технології. Методи захисту. Принципи та процеси розслідування інцидентів (ISO/IEC 27043:2015, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 27050:

– ДСТУ ISO/IEC 27050-1:2018 Інформаційні технології. Методи захисту. Електронне виявлення. Частина 1. Огляд та поняття (ISO/IEC 27050-1:2016, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 27050-3:2018 Інформаційні технології. Методи захисту. Електронне виявлення. Частина 3. Звід правил для електронного виявлення (ISO/IEC 27050-3:2017, IDT);

– ДСТУ ISO/IEC 30121:2016 Інформаційні технології. Керування структурою цифрових судово-експертних ризиків (ISO/IEC 30121:2015, IDT) тощо.

У 2017 році в Україні ініціюється створення технічного комітету (ТК) «Судова експертиза» Національного органу стандартизації України. Наказом останнього (від 07.05.2018 № 125) для вдосконалення національної системи стандартизації у сфері криміналістики та судової експертизи створено ТК

«Судова експертиза» з присвоєнням йому реєстраційного номеру 192. Слід зазначити й те, що ініціювання створення зазначеного ТК дало підстави для внесення нового коду та класифікаційного угруповання до державного класифікатора ДК 004:2008 (наразі – національний класифікатор України НК 004:2020) «Український класифікатор нормативних документів» – 07.140 «Судова експертиза» (наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 23.02.2018 № 249), що відповідає аналогічному коду та класифікаційному угрупованню, внесеному у 2015 році до Міжнародного класифікатора стандартів (ICS). Об'єктами стандартизації ТК 192 є стандарти щодо вимог до створення експертних методик, проведення судових експертиз та експертних досліджень, роботи зі слідовою інформацією, що може бути визнаною доказами, тощо.

З липня 2019 року представник секретаріату ТК 192 «Судова експертиза» увійшов до складу ТК 272 «Криміналістика» Міжнародної організації зі стандартизації як представник Національного органу стандартизації України для участі у роботі комітету в якості спостерігача.

Зазначеним комітетом гармонізовано один та дві частини інших міжнародних стандартів:

- ДСТУ ISO 18385:2019 Мінімізація ризику забруднення продукції, використовуваної для збирання, зберігання, аналізування біологічного матеріалу в криміналістичних цілях, ДНК людини;

- ДСТУ ISO 21043-1:2021 Криміналістика. Частина 1. Терміни та визначення (ISO 21043-1:2018, IDT);

- ДСТУ ISO 21043-2:2021 Криміналістика. Частина 2. Виявлення, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання об'єктів (ISO 21043-2:2018, IDT).

Крім того, ТК 192 розроблено наступні національні стандарти:

- ДСТУ 9122:2021 Судова почеркознавча експертиза. Терміни та визначення понять;

- ДСТУ 9135:2021 Судова біологічна експертиза. Молекулярно-генетичні дослідження. Терміни та визначення понять;

- ДСТУ 9168:2021 Судова експертиза зброї. Балістичні дослідження. Терміни та визначення понять.

Наразі триває робота над розробленням ще понад 20 національних стандартів України.

Таким чином, основними нормативними документами, що уніфікують судово-експертну діяльність із застосування спеціальних знань під час криміналістичного процесу є міжнародні, регіональні та національні стандарти із криміналістики та судової експертизи, гармонізування яких для України є вкрай важливим процесом із огляду на міжнародний стандартизований порядок збирання та експертування об'єктів, що мають або можуть мати криміналістичну значущість, під час вчинення військових злочинів російським агресором та подальшому представленню їх результатів у міжнародних судах (трибуналах).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Правова система. Вікіпедія [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0 (дата звернення: 02.08.2023).
2. Правові системи. Світовий досвід. Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2694#:~:text=%D0%9D%D0%B0%20%D1%81%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B9,%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%85%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2 (дата звернення: 02.08.2023).
3. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. М. : 1999.
4. К. Цвейгерт, Х. Кётц. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. М. : 1995.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Х. : Консум. 2000. 704 с.
6. Основні правові системи світу: навчальний посібник / В. Д. Гапотій, О. Л. Жильцов, Г. І. Воржевітіна. Мелітополь : ФОП «Однорог Т.В.», 2019. 279 с.
7. Стефанчук Р. О. Цивільне право України: навчальний посібник [Електронний ресурс]. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part15/1502.htm (дата звернення: 02.08.2023).
8. Оніщенко Н. М. Правова система і держава в Україні. К., 2002. С. 87.
9. Невмержицька М. Місце модельної творчості при уніфікації законодавства [Електронний ресурс]. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/4/part_2/4.pdf (дата звернення: 02.08.2023).
10. Стратегічний бізнес-план Технічного комітету 272 «Криміналістика» Офіційний сайт Міжнародної організації зі стандартизації [Електронний ресурс]. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A4%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%93%D1%83%D0%B3%D0%BB/ISO-TC%20272%20-Forensic%20Sciences-%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A4%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%93%D1%83%D0%B3%D0%BB/ISO-TC%20272%20-Forensic%20Sciences-%20(1).pdf) (дата звернення: 02.08.2023).
11. Теорія держави та права : навч. посіб. [Є. В. Білозоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України. 2017. 320 с.
12. Сорока С. О., Шпак Ю. В. Європейській досвід організації судово-експертної діяльності [Електронний ресурс]. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/3_2018.pdf#page=288 (дата звернення: 02.08.2023).
13. Скрипник М. Світовий досвід у судово-експертній діяльності. Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. URL: <https://ua-expert.com.ua/news/svitoviy-dosvid-u-sudovo-ekspertnij-diyalnosti/> (дата звернення: 02.08.2023).
14. Завидняк І. О. Позитивний досвід розвинених країн європейського союзу у використанні спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс]. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/15828/1/%D0%A2%D0%95%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%AF%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%95%D0%9A%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0>

- %87%20%D0%94%D0%86%D0%AF%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86_p159-163.pdf (дата звернення: 03.08.2023).
15. Іванович А. Організаційна підпорядкованість судово-експертних установ у Європі – сучасний стан. Ароцкерівські читання : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 90-річчю від дня народження видатного вченого-криміналіста, д-ра юрид. наук, проф. Л. Ю. Ароцкера (Полтава, 25 трав. 2017 р.) / Міністерство юстиції України; ХНДІСЕ. Харків, 2017. С. 37–40.
 16. Лопата О. Міжнародне співробітництво Експертної служби МВС України: дис на здоб. наук. ступ. докт. філос. [Електронний ресурс]. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/1945> (дата звернення: 03.08.2023).
 17. Чумак В. В. Зарубіжний досвід організації діяльності судово-експертних установ [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/21dc3d67-20c9-496d-ab63-6318eef74d29/content> (дата звернення: 03.08.2023).
 18. Федоренко В. Л., Коваленко В. В., Кравчук В. М. Генезис і розвиток судової експертизи в Україні : від Руської Правди – до військової агресії РФ [Електронний ресурс]. URL: https://maup.com.ua/assets/files/expert/21/expert_3_21_2022.pdf (дата звернення: 03.08.2023).
 19. Гузела М., Канцір В. Зарубіжний досвід організації судово-експертної діяльності в процесі здійснення кримінального переслідування [Електронний ресурс]. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18385/21.pdf> (дата звернення: 03.08.2023).
 20. Дудич А. В. Експерт як учасник кримінального провадження: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7807/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f%20%d0%94%d1%83%d0%b4%d0%b8%d1%87%20%d0%90.%d0%92..pdf?sequence=2&isAllowed=y> (дата звернення: 03.08.2023).
 21. ДСТУ ISO 21043-1:2021 (ISO 21043-1:2018) Криміналістика. Частина 1. Терміни та визначення понять. Чинний від 10.12.2021. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2022. 16 с.
 22. Історичне коріння міжнародної стандартизації. [Електронний ресурс]. URL: https://pidruchniki.com/13481222/tovarovnavstvo/istorichne_korinnya_mizhnarodnoyi_standartizatsiyi (дата звернення: 03.08.2023).
 23. Єгипетські піраміди. [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B3%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%96%D0%B4%D0%B8 (дата звернення: 03.08.2023).
 24. Міжнародна організація зі стандартизації [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%B7%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97 (дата звернення: 03.08.2023).
 25. Іщенко А. В. Методологічні проблеми наукових досліджень: Монографія / За ред. І. П. Красюка. К. : НАВС України. 2003. 359 с.
 26. Торвальд Ю. Сто лет криминалистики. Пер. с нем. Колдаевой М. Б. М. : изд. «Прогрес», 1974. 441 с.
 27. Вікіпедія. Історія створення Інтерполу [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%BE%D0%BB#%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F> (дата звернення: (дата звернення: 03.08.2023)).
 28. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : наказ МВС України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного

бюро України, СБУ, ДБР, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17.08.2020 № 613/380/93/228/414/510/2801/5 [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text> (дата звернення (дата звернення: 03.08.2023)).

29. ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT). Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2020. 30 с.
30. ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT; ISO/IEC 17020:2012, IDT). Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2019. 20 с.
31. ILAC G19:08/2022 Modules in a Forensic Science Process [Електронний ресурс]. URL: https://ilac-org.translate.goog/publications-and-resources/ilac-guidance-series/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 03.08.2023).
32. Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf> (дата звернення: 03.08.2023).
33. ANSI/NIST-CSL 1-1993 INT-I For Information Systems – Data Format for the Interchange of Fingerprint Information [Електронний ресурс]. URL: https://www.nist.gov/system/files/documents/2021/02/03/ansi-nist-csl_1-1993.pdf (дата звернення: 03.08.2023).
34. McCabe M. Fingerprint Interoperability Standards R. [Електронний ресурс]. URL: https://link-springer-com.translate.goog/chapter/10.1007/0-387-21685-5_21?error=cookies_not_supported&code=ede7a3ec-31ce-4399-8426-faf9bcc6e924&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 03.08.2023).
35. Загадка «фантома із Хайльбронна» розгадана [Електронний ресурс]. URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%B7%D0%B0%D0%B3% D0%B0%D0%B4%D0%BA%D0%B0-%D1%84%D0%B0%D0%BD% D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0-%D0%B8%D0%B7-%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D1%8C%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B0/a-4135413> (дата звернення: 03.08.2023).

ПРИМІРЕНКО Володимир Миколайович,
кандидат військових наук,
професор кафедри ракетних військ і артилерії
Національного університету оборони України

ДЕМ'ЯНЮК Андрій Володимирович,
ад'юнкту кафедри ракетних військ і артилерії
Національного університету оборони України

ПРОГРАМНИЙ ЗАСІБ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ РЕСУРСУ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОГО ПРОЦЕСУ

На сьогодні у провідних країнах світу склалася стійка тенденція щодо оптимізації витрат ресурсів для досягнення успіху під час виконання поставлених завдань. Зазначене призвело до розвитку та удосконалення програмних засобів підтримки прийняття рішень посадовими особами. Особливо такі програмні засоби актуальні в органах військового управління, де здійснюється збір, узагальнення, аналіз різноманітної інформації та прийняття багатоваріантних складних управлінських рішень, від оптимальності яких залежить результат бойових дій [1].

Якщо у другій половині ХХ ст. за допомогою таких систем опрацьовувалися найбільш важливі елементи управлінських рішень з апроксимацією до наявних формалізованих алгоритмів, то під час ведення сучасних операцій майже кожна складова таких рішень моделюється за допомогою програмних засобів. Це обумовлено рядом факторів, основними з яких є: застосування штучного інтелекту, швидкодія програмних засобів, адаптація інтерфейсів до вхідних даних, виведення варіантів вирішення завдань у пріоритетній послідовності [2].

Така тенденція призвела до реалізації у провідних країнах світу програм розвитку програмних засобів підтримки рішень з управління військами та прийняття таких засобів для використання [2].

Сучасні операції характеризуються швидкою зміною ситуацій, що обумовлює високоманеврений характер дій. У таких умовах рішення щодо вогневого впливу на об'єкти ураження повинні прийматися у достатньо короткі строки, а їх реалізація повинна здійснюватися найбільш придатним із готових засобів ураження. Адже втрата часу на очікування поповнення потрібних норм ресурсів може зірвати виконання вогневого завдання.

За таких умов у практиці використання підрозділами програмних засобів виникає актуальне завдання, зміст якого полягає у підтримці рішення щодо розподілу наявного ресурсу засобів ураження між об'єктами ураження. Реалізація означеного завдання дасть змогу забезпечити максимум цільової функції цілеспрямованого процесу вогневого впливу на об'єкти ураження. Як відомо, вогневий вплив здійснюється з метою завдання втрат або створення таких умов, за яких об'єкт ураження на певний час втрачає боєздатність

(можливість функціонувати за призначенням). Досвід російсько-української війни підтверджує доцільність використання, при прийнятті рішення на виконання вогневого завдання, показника втрати боєздатності. У багатьох випадках втрата боєздатності характеризується не лише прямими збитками, а також потребою противогневого маневру, відновлення наведення, спостереження та інших тимчасово втрачених внаслідок вогневого впливу функцій [3].

Аналіз робіт з даного напрямку свідчить, що завершених формалізованих алгоритмів прийняття рішення щодо розподілу засобів ураження між об'єктами, за основний показник у яких прийнято втрату функції боєздатності на даному етапі автоматизації процесу підтримки рішень з вогневого ураження немає. Разом з тим у своїй більшості вказані алгоритми оптимізації рішень містять наукові роботи присвячені розподілу ресурсів для оптимізації діяльності підприємств та інших складових галузей економіки [4-7]. Отже, питання оптимального розподілу ресурсу з метою досягнення максимуму цільової функції цілеспрямованого процесу вогневого впливу на об'єкти ураження є актуальною і на даний час не вирішеною задачею.

Звідси виникає необхідність удосконалення методики оптимального розподілу ресурсу за допомогою перспективних програмних засобів, використання якої дасть змогу досягати максимуму цільової функції цілеспрямованого процесу вогневого впливу на об'єкти ураження та забезпечить обґрунтування відповідних рекомендацій.

Відповідно до основ теорії стрільби артилерії та пусків ракет ефективність ураження цілей залежить від багатьох факторів, серед яких визначальним є кількість снарядів призначених для ураження цілі, яка обумовлює імовірність влучень снарядів у ціль (окремі елементи групової цілі). Ефективність ураження одиночних та групових цілей залежно від поставленого завдання ураження може характеризуватися різними показниками. Проте, як було зазначено, під час ведення високоманеврених дій визначальним чинником є час, протягом якого об'єкт ураження не буде спроможний функціонувати відповідно до свого функціонального призначення. Тому за основний показник ефективності ураження цілей можна прийняти час повної небоєздатності після здійснення по цілям вогневого впливу [8].

Аналіз наукової літератури [9-14] показує, що зазначений клас задач може бути вирішений за допомогою методу динамічного програмування. Адже процес розподілу засобів ураження між об'єктами ураження дає змогу розглядати його як процес з декількома кроками.

Зазначене дасть змогу адаптувати існуючий науково-методичний апарат теорії динамічного програмування для вирішення задачі оптимального розподілу засобів ураження між об'єктами ураження з метою досягнення максимуму цільової функції цілеспрямованого процесу. Наявність конкретного практичного прикладу покаже адекватність зазначеного апарату та спроможність використовувати його на практиці. Процес оптимального розподілу засобів ураження з використанням підходів динамічного

програмування є гнучким і зручним для пристосування до зміни вихідних даних без перебудови всіх раніше зроблених розрахунків.

У сучасних умовах розроблений математичний апарат може бути використаний як основа для програмного продукту підтримки рішень під час планування об'єднаної вогневої підтримки і застосований у органах управління об'єднаної вогневої підтримки різних рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизація за наказом. Defense Express. URL: https://defence-ua.com/weapon_and_tech/avtomatizatsija_za_nakazom-239.html (дата звернення 13.08.2023).
2. New Technologies and Decision-Making for the Military. Gérard de Boisboissel Submitted: May 7th, 2021 Reviewed: June 11th, 2021 Published: July 16th, 2021. DOI: 10.5772/intechopen.98849 (дата звернення 13.08.2023).
3. Досвід та напрямки розвитку можливостей ракетних військ і артилерії за поглядами фахівців НАТО. Ріман О.О. Матеріали науково-практичного семінару “Перспективні напрямки розвитку ракетних військ і артилерії за досвідом російсько-української війни та збройних конфліктів останніх десятиріч”, 26 листопада 2022 року. – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2022.
4. Лавров Є. А., Перхун Л. П., Шендрик В. В. та ін. Математичні методи дослідження операцій : підр. Суми, 2017.
5. Dynamic programming approach for fuzzy linear programming problems FLPs and its application to optimal resource allocation problems in education system. Izaz Ullah Khan, Muhammad Aftab. Published: March 2022. Journal of Intelligent & Fuzzy Systems 42(4):3517-3535. DOI:10.3233/JIFS-211577 (дата звернення 13.08.2023).
6. Optimal allocation of irrigation water in a single-reservoir-and-single-pumping-station system under deficit irrigation conditions. doi.org/10.2166/ws.2022.424 (дата звернення 13.08.2023).
7. Application of Dynamic Programming in Resources Optimization Allocation of Factory Production Line. DOI : 10.4028/www.scientific.net/KEM.474-476.1632 (дата звернення 13.08.2023).
8. Артамощенко В.С., Репіло Ю.Є., Салкуцян С.М. та ін. Основи теорії стрільби артилерії і пусків ракет: навч. посіб. Київ 2015.
9. Окулов С. М., Пестов О. А. Динамическое программирование: учебник. Москва : БИНОМ. 2015. 296 с.
10. Калихман И.Л., Войтенко М.А.. Динамическое программирование в примерах и задачах : учеб. пособ. Москва : изд Высш. школа. 1979. 125 с.
11. Беллман Р., Дрейфус С. Прикладные задачи динамического программирования. изд Наука. 1965. 458 с. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=222588> (дата звернення: 13.08.2023).
12. Арис Р. Дискретное динамическое программирование. Введение в оптимизацию многошаговых процессов. изд. Мир. 1969. 171 с.
13. Modeling and solving resource allocation problems via a dynamic programming approach. A. Forootani, M. Tipaldi, M. Ghaniee, L. Glielmo Published: August, 2019. DOI: 10.1080/00207179.2019.1661521. (дата звернення 13.08.2023).
14. Dynamic programming approach to testing resource allocation problem for modular software. P.K. Kapur, P. C. Jha, Amit Kumar Bardhan. Published: February 2003. URL: https://www.researchgate.net/publication/253536077_Dynamic_programming_approach_to_testing_resource_allocation_problem_for_modular_software. (дата звернення 13.08.2023).

РЕЙТЕР Оксана Костянтинівна,
завідувач відділу науково-методичної роботи
Київського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРИТЯГНЕННЯ АГРЕСОРА ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Невиправдане військове вторгнення росії в Україну триває понад півтора роки. За цей час ми стали свідками багатьох жакливиx військових злочинів і злочинів проти людства, скоєних російськими агресорами на території України. Збройні сили України щодня звільняють українські території, і весь світ може бачити, який «руський мір» збиралися принести в нашу країну російські загарбники. Щодня російські війська продовжують учиняти численні воєнні злочини проти цивільного населення, цинічно порушуючи визначені міжнародним правом закони та звичаї війни, обстрілюючи та наносячи ракетні удари по житлових кварталах українських міст, дитячих садках, школах, об'єктах критичної інфраструктури. Наслідки злочинної діяльності агресора є катастрофічними, що не можна залишити поза увагою міжнародного безпекового простору: потрібно реалізувати принцип безповоротності покарання агресора в міжнародних судових інстанціях.

Із метою притягнення агресора до відповідальності Україна застосовує міжнародні правові інструменти, а саме:

1. Ініційовано низку міжнародно-правових процесів у Європейському суді з прав людини (далі — ЄСПЛ) для притягнення злочинців до відповідальності. Станом на 30.01.2023 р. у провадженні ЄСПЛ перебуває 5 міждержавних справ України, а саме:

— «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами № 20958/14 і 38334/18;

— «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами № 8019/16, 43800/14 і 28525/20 щодо подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей;

— «Україна проти Росії (VIII)» за заявою № 55855/18 щодо захоплених моряків;

— «Україна проти Росії (IX)» за заявою № 10691/21 щодо вбивств опонентів російської федерації.

— «Україна проти Росії (X)» за заявою № 11055/22 щодо порушення прав людини під час повномасштабного вторгнення росії.

23.06.2022 р. Уряд України подав до ЄСПЛ міждержавну заяву проти росії щодо вчинення нею значної кількості порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) — права на життя, заборони катувань, права на свободу і недоторканність, права на повагу до приватного та сімейного життя та ін. Із метою забезпечити верховенство права й гарантувати права та свободи людини, Міністерство юстиції України ініціювало питання про підтримку іншими державами — членами Ради Європи

міждержавної заяви України проти російської федерації за № 11055/22 та можливості приєднання їх до справи як третіх сторін (ст. 36 Конвенції) [1]. Станом на 30.01.2023 р. до зазначеної справи України проти росії в ЄСПЛ виявили намір долучитися 26 країн і 1 неурядова організація.

22.08.2022 р. Уряд України подав низку нових термінових вимог у порядку Правила 39 Регламенту ЄСПЛ щодо забезпечення права на життя та заборону катування, гарантованих ст. 2 та 3 Конвенції [1], стосовно українських захисників «Азовсталі», які, самовіддано тримаючи оборону, потрапили до полону російських окупантів.

До того ж про численні порушення прав людини стає відомо у процесі звільнення захоплених територій, отже, подальше збирання доказової бази триває з метою направлення до ЄСПЛ доповнень до згаданої заяви.

2. Налагоджено співробітництво з Міжнародним кримінальним судом (далі — МКС). МКС отримав звернення щодо ситуації в Україні від 41 держави — учасниці МКС, які дали змогу розпочати розслідування ситуації в Україні, починаючи з 21.11.2013 р., охоплюючи всі попередні та поточні звинувачення у військових злочинах, злочинах проти людства або геноциді, скоєних будь-якою особою на будь-якій частині території України. МКС створив спеціальний портал, де будь-яка особа має змогу поділитися зі слідчими МКС інформацією про ситуацію в Україні [2].

24.03.2022 р. в м. Гаага (Королівство Нідерланди) відбулася зустріч міжнародної групи міністрів юстиції — односторонньої, сформованої за ініціативи Великої Британії для поглиблення співпраці у сфері кримінальної юстиції, за участі Міністра юстиції України Дениса Малюськи з метою напрацювати спільні рішення в контексті проведення МКС розслідування військових злочинів, скоєних російською федерацією на території України (розпочато на запити 42 країн — сторін Римського статуту).

Міністри юстиції обговорили питання відкриття національних кримінальних проваджень, створення спільної слідчої групи, а також посилення спроможності МКС, Прокурор якого офіційно розпочав розслідування ситуації в Україні на підставі згаданих звернень.

3. Варто зауважити, що за допомогою згаданих вище процедур розслідують окремі порушення та злочини, скоєні під час агресії. Водночас усі вони є похідними головного злочину: збройної агресії російської федерації проти України. МКС не має юрисдикції для розслідування злочину агресії — війни росії проти України, тож для притягнення до відповідальності за цей міжнародний злочин необхідно створити новий міжнародно-правовий механізм.

04.03.2022 р. Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба та провідні юристи-міжнародники на заході, проведеному Королівським інститутом міжнародних відносин Chatham House, презентували *Декларацію щодо створення спеціального трибуналу* для покарання за злочин агресії проти України, який має на меті не замінити, а доповнити наявні справи за вчинені під час агресії військові злочини та злочини проти людства, які нині розслідують

у МКС, а також ініційовані Україною процеси в Міжнародному суді ООН та Європейському суді з прав людини.

19.01.2023 р. Європарламент проголосував за резолюцію, яка закликає до створення спеціального трибуналу для політичного й військового керівництва росії та білорусі.

Україна, зі свого боку, визнає свої зобов'язання щодо проведення ефективних розслідувань усіх військових злочинів і злочинів проти людства, скоєних на її території і висловлює готовність забезпечити співпрацю з МКС на найвищому рівні. Важливу роль у забезпеченні покарання країни-агресорки має ефективне розслідування та справедливий судовий розгляд справ про злочини, скоєні російськими військами в Україні.

Одним з ефективних новітніх механізмів забезпечення повного, об'єктивного й усебічного розслідування військових злочинів, спричинених військовою агресією росії проти України, є імплементація до українського кримінально-процесуального законодавства Директиви 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину (далі — Директива ЄС) [3]. Провідною метою імплементації Директиви ЄС є допомога жертвам військової агресії з метою отримати об'єктивні докази, які можна використати в судах міжнародних інстанцій під час судового розгляду Міжнародним трибуналом.

Водночас ефективне проведення розслідувань та отримання об'єктивних доказів військових злочинів росії проти України неможливе без належного рівня експертного забезпечення правосуддя. У цьому контексті особливого значення набуває забезпечення участі іноземних експертів у розслідуваннях на території України.

Окремий розділ у п'ятому щорічному Моніторинговому звіті за 2022 рік, підготовленому Міністерством юстиції України за підтримки проекту ЄС «Право-Justice», присвячено дослідженню нормативно-правового регулювання у сфері судово-експертної діяльності, зокрема проведено системний аналіз правових норм українського законодавства, які передбачають залучення іноземних експертів до розслідування злочинів [4].

Нормами Кримінального процесуального кодексу України (ст. 69, 242, розд. IX, IX-2; далі — КПК) [5] і Закону України «Про судову експертизу» (ст. 23) [6] урегульовано процедуру залучення експертів (зокрема, іноземних) до кримінального провадження. Розглянемо, як це відбуватиметься на практиці (механізм 1):

1) проведення експертизи доручають відповідній судово-експертній установі;

2) керівник державної спеціалізованої установи звертається до органа або особи, що призначили судову експертизу, щодо отримання згоди на включення до складу експертної комісії провідних фахівців інших держав;

3) суд, прокурор або слідчий за погодженням з прокурором надсилає до Офісу Генерального прокурора запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні, яке він здійснює;

4) офіс Генерального прокурора розглядає запит на предмет обґрунтованості й відповідності вимогам законів і міжнародних договорів України та надсилає запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом, або відмовляє у направленні запиту та повертає всі матеріали відповідному органу України з викладом недоліків, які потрібно усунути, або з поясненням причин неможливості направлення запиту;

5) орган, якому доручено виконання запиту, після здійснення необхідних процесуальних дій надсилає всі отримані матеріали уповноваженому (центральному) органу України;

б) створюють експертну комісію для проведення експертизи зі включенням до її складу іноземного експерта та перекладача;

7) іноземним експертам роз'яснюють їхні права й обов'язки, передбачені ст. 69 КПК України, попереджають про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків за ст. 385 Кримінального кодексу України [7].

8) оформлюють єдиний висновок судового експерта, який перекладають іноземною мовою і який підписують усі експерти.

Механізм 2:

1) проведення експертизи доручають відповідній судово-експертній установі України, яка направляє клопотання до органу досудового розслідування про необхідність залучення іноземних фахівців із зазначенням їхньої спеціалізації (одразу зазначаючи країну, організацію та конкретного фахівця);

2) орган досудового розслідування, задовольняючи клопотання експертної установи, перевіривши особу та кваліфікацію іноземного фахівця (будь-який документ, наданий компетентним органом іноземної держави: паспорт, диплом, довідку з місця роботи тощо, які експерт має зазначати у вступній частині висновку) додатковою постановою залучає відповідних фахівців, роз'яснюючи права й обов'язки судового експерта відповідно до законодавства України;

3) іноземні фахівці співпрацюють з органом досудового розслідування на договірних засадах;

4) для належної організації роботи комісії експертів та оформлення результатів експертизи орган досудового розслідування залучає перекладача;

5) висновок складають українською мовою та мовою іноземного експерта та підписують — експерти й додатково перекладач (засвідчуючи автентичність перекладу).

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що основними механізмами, здатними забезпечити ефективне та справедливе притягнення військових російських агресорів до відповідальності за злочини проти України, є: запровадження на законодавчому рівні обов'язкових засад тісної взаємодії всіх сателітів

безпекового сектору України, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство й судовий розгляд злочинів; імплементація міжнародних норм права до українського кримінально-процесуального законодавства, що забезпечить збирання об'єктивних і беззаперечних доказів; залучення іноземних судових експертів під час досудового розслідування в частині проведення об'єктивних і неупереджених експертних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод(Європейська конвенція з прав людини): від 04.11.1950 р.; ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР; чинна для України з 11.09.1997 р. (зі змін. та допов.)// База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.08.2023).
2. Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Additional Referrals from Japan and North Macedonia; Contact portal launched for provision of information/ International Criminal Court. 11 March 2022. URL: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=20220311-prosecutor-statement-ukraine> (дата звернення: 02.08.2023).
3. Директива 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р. про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину (зі змін. та допов.)/ EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421925131614&uri=CELEX%3A32012L0029&fbclid=IwAR0E_PiKKEhSN3Rl3VJgou7wHG2wHLMLxIniAC-sgOzXwagPx9uZOSYnnjM (дата звернення: 02.08.2023).
4. Міністерство юстиції України. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції. Моніторинговий звіт 2022 / відпов. ред. к. ю. н. О. М. Олійник. 646 с. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/01/19/20230119122151-21.pdf> (дата звернення: 02.08.2023).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.)// База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.08.2023).
6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.)// База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 02.08.2023).
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.)// База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.08.2023).

САВІНОВА Наталія Андріївна,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
директор навчально-наукового інституту
морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»;
головний науковий співробітник наукового сектору
прав і безпеки людини в інформаційній сфері
наукового відділу інформаційного суспільства і права
ДНУ «Інститут інформації безпеки і права
Національної академії правових наук України»

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

«Повзуча» війна росії проти України з 2014 року і відкрите вторгнення 24 лютого 2022 року обумовили необхідність переосмислення всієї системи збирання та оцінювання релевантності доказів правопорушень, вчинених поза межами доступу органів дізнання та слідства.

Питання, здавалось би, майже не вирішуване. Хіба що за рахунок свідчень та окремих слідів, які вдається видобути після звільнення. Але в умовах інформаційного суспільства у правоохоронній системі виникає новий блок можливостей – розслідування на основі електронних доказів.

Сутність електронних доказів, з точки зору їх правового значення, де-факто не відрізняється від звичайних доказів: і ті, і інші демонструють певні ознаки, якості та інші особливості, котрі характеризують фактичні обставини вчинення правопорушення.

Більш того, світовий досвід видобування, фіксації та оцінювання доказів злочинів на окупованих територіях чи територіях супротивника існує, і факти збирання доказів, зокрема, за рахунок показань свідків, опитаних значно пізніше вчинених злочинів, відомий світу ще з часів Нюрнберзького трибуналу над фашистським ватажками, та, навіть, і раніше.

Отже, електронні докази в їх загальному розумінні – «докази, зафіксовані на електронних носіях», за змістом та характером використання майже нічим не відрізняються від інших доказів, і основні питання стосуються:

- 1) їхнього розуміння, визначення, класифікації;
- 2) оцінки /перевірки.

Вірізняються вони суто характером відображення та фіксації: «цифрові докази» (електронні докази) – будь-яка доказова інформація, котра зберігається або передається у цифровій формі, котру сторони можуть використовувати в суді» [1].

За визначенням Еогана Кейсі, визнаного експерта з цифрової криміналістики, електронні докази (англ. digital або electronic evidence) – «будь-

яка інформація, котра має доказове значення, зберігається або передається у цифровій формі та може бути використана стороною у судовому процесі» [2].

Цифрові докази мають суттєві переваги в порівнянні з традиційними доказами. Хоча перші мають тенденцію бути більш об'ємними, тим не менше, їх важче знищити, легко модифікувати і дублювати, потенційно вони є більш виразними та доступними.

Водночас, електронні докази частіше за інші докази піддаються сумніву дійсності через легкість можливості їхньої зміни, подробиці, хоча у судів і є механізми відхиляти їх як неналежні або фальсифіковані. У більшості юрисдикцій США для арешту та дослідження цифрових пристроїв потрібен ордер. У цифровому розслідуванні це може створити проблеми, коли, наприклад, докази інших злочинів виявляються під час розслідування іншого. Наприклад, під час розслідування онлайн-домагань Кіта Шредера в 1999 році [3] слідчі знайшли на його комп'ютері порнографічні зображення дітей, і необхідно було отримати другий ордер, для підтвердження факту таких зображень, перш ніж докази змогли бути допущені до використання при звинуваченні Шредера.

Але такі обставини не утворюють об'єктивних вад для системного підходу для використання електронних доказів, тим більше, що наразі в доступі розслідування всіх країн світу є зброя Протоколу Берклі [4], котра надає чіткий принцип ведення розслідування з використанням електронних цифрових даних, з перевіркою таких за протоколом конкретних дій щодо електронних доказів.

У той же час, зокрема, у США та країнах Європи поступово формується єдине ставлення до електронних доказів. Стівен Мейсон та Уве Расмуссен [5], провівши опитування серед країн-членів Ради Європи, виділили три типи доказів, які можуть бути використані під час судового розгляду:

1) докази із сайтів з відкритим доступом, наприклад, дописи в блоги або фото, завантажені до соціальних мереж;

2) докази, що мають значення у справі, як-от електронне листування або документи у цифровому форматі, що не є публічно доступними та зберігаються на сервері;

3) обліковий запис (акаунт) користувача та дані про трафік (метадані), аби ідентифікувати особу за допомогою встановлення джерела передачі даних, а не їх змісту.

Виходячи з зазначеного, можна дати відповіді на обидва задекларовані на початку доповіді питання щодо особливостей легітимізації електронних доказів в порівнянні з традиційними:

Щодо розуміння / визначення та класифікації (1). Наявне станом на сьогодні визначення електронних доказів (за Еоганом Кейсі): будь-яка інформація, котра має доказове значення, зберігається або передається у цифровій формі та може бути використана стороною у судовому процесі. Наявна і класифікація електронних доказів (за систематизацією Стівена Мейсона та Уве Расмуссена), наведена кількома абзацами вище.

Щодо оцінки / перевірки (2). Найефективнішим є механізм перевірки доказів за схемою Протокола Берклі.

Важливим для розуміння вітчизняними дізнавачами і слідчими є те, що сьогодні, в умовах війни, коли безпосередній доступ до місця вчинення злочину нерідко буває неможливим, або потрапляння на нього несе характер невиправданого ризику, електронні докази набувають особливої цінності. За цих умов вади вітчизняного законодавства щодо визначення самих доказів, або способів доступу до них та їхньої фіксації не мають ставати перепонами. Збирання доказової бази щодо злочинів окупанта або злочинів, вчинених на окупованих територіях цивільним населенням України необхідне, і здійснюватися такі дії можуть саме через використання електронних доказів.

Якщо виходити з системи класифікації, котра взята мною вище за основу (класифікація С. Мейона та У. Расмуссена, підтверджена опитуванням працівників правоохоронних органів країн ЄС), то, на докази, розміщені в соціальних мережах, має сенс дивитися не лише як на підтвердження фактів, а й як «шлях» до свідків. Свідки можуть переміщатися, але їхня прив'язка до місця вчинення злочинів та можливість свідчення про факти правопорушень, виявлення інших свідків, даватимуть дізнанню та слідству значно більш вагому доказову базу для роботи.

На жаль, вітчизняне законодавство, не в усіх випадках встигає за сучасними світовими трендами, у т.ч. культурою роботи з електронними доказами. Хоча, сьогодні ми вже маємо і вітчизняні приклади належної оцінки вітчизняними судами електронної переписки. Наприклад, позиція Великої Палати Верховного Суду у справі № 916/3027/21 (провадження № 12-8гс23): «Якщо з урахуванням конкретних обставин справи суд дійде висновку про те, що відповідне електронне листування дає змогу встановити його учасників та може підтверджувати ті чи інші доводи сторін, наприклад, щодо наявності між ними відповідних відносин, ведення певних перемовин тощо, суд може прийняти таке листування як доказ і в такому разі надати йому оцінку сукупно з іншими доказами у справі» [6]. Але, все ж таки, поки що – не самостійний доказ, адже «може прийняти /.../ сукупно з іншими доказами».

Уявімо ж собі ситуацію, коли, крім електронних доказів, інших доказів просто нема. Такі ситуації можливі, і, зокрема, в кримінальних провадженнях як національного, так і міжнародного рівня. Чи здатні українські правоохоронці повністю побудувати розслідування на електронних доказах і чи здатні суди повною мірою провести судові дослідження таких?

На думку Н.М. Ахтирської, «електронними доказами» є дані, які підтверджують факти, інформацію або концепцію у формі, придатній для обробки за допомогою комп'ютерних систем, у тому числі програми виконання комп'ютерною системою або інших дій. Джерелами електронних доказів є електронні пристрої: комп'ютери, периферійні пристрої, комп'ютерні мережі, мобільні телефони, цифрові камери та інші портативні пристрої, мережа Інтернет [7, С.125]. А.М. Коваленко [8], О.І. Котляревський та Д.М. Киценко [9] вважають електронні докази – сукупністю інформації, яка зберігається в

електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах.

Вітчизняні фахівці наділяють електронні докази такими ознаками:

- існують у нематеріальному вигляді;
- можуть бути створенні як людиною, так і бути результатом функціонування інформаційної системи;
- не можуть існувати поза межами технічного носія або каналу зв'язку;
- не мають нерозривного зв'язку з матеріальним носієм;
- вільно переміщуються в електронній мережі без технічного носія;
- їх не можна безпосередньо сприймати та досліджувати, тільки за допомогою технічних засобів і програмного забезпечення;
- потребують специфічного порядку збирання, перевірки й оцінки;
- мають здатність до дубляжу, тобто копіювання або переміщення на інший носій без втрати своїх характеристик;
- можливість дистанційного внесення змін до них та їх знищення [10, с.252].

Це важко, навіть, коментувати. Просто приклад.

Однак, серед вітчизняних наукових підходів є і прогресивні. Наприклад, позиція О.В. Сіренка, котра полягає у необхідності визнання на нормативному рівні електронними доказами даних про обставини, що мають значення для кримінального провадження й існують у нематеріальному вигляді в межах технічного носія чи каналу зв'язку та сприйняття і дослідження яких можливе за допомогою технічних засобів і програмного забезпечення [11, с. 211]. Така позиція не дисонує зі світовим баченням електронних доказів і, в цілому, найбільш точна і абстрактна, і тому не «вибиватиме» з числа реальних електронних доказів тих, котрі, в дійсності, є корисними для розслідування.

В цілому, на даному етапі розвитку культури електронних доказів в Україні, і, особливо – в умовах війни, необхідно переосмислити відношення як до цінності доказів, так і до цінності світового досвіду роботи з ними. Вірогідно, що запозичення світової моделі бачення електронних доказів якнайширше, і перевірки їх якнайретьельніше, суттєво підвищуватимуть результативність розслідування злочинів, доступ до місця вчинення котрих сьогодні для нас обмежений.

Невідворотність покарання винних у вчиненні злочинів на окупованих територіях має переважати вади вітчизняного законодавства. Крім того, в перспективі, робота з електронними доказами стане рутинною для дізнання, слідства та суду, і результати такої роботи повинні бути перевірені, коректні та прозорі. В цьому і полягає сутність культури електронних доказів, котру, на жаль, у нашій країні зрушила з місця війна, а мав би зрушити здоровий глузд і розуміння невідворотності прогресу, у тому числі і в доказуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Casey, Eoghan (2004). Digital Evidence and Computer Crime, Second Edition. Elsevier. ISBN 0-12-163104-4. URL:

- https://books.google.com.ua/books?id=Xo8GMt_AbQsC&q=Digital+Evidence+and+Computer+Crime,+Second+Edition&redir_esc=y#v=snippet&q=Digital%20Evidence%20and%20Computer%20Crime%2C%20Second%20Edition&f=false (дата звернення: 22.08.2023).
2. Eoghan Casey (ed.). Handbook of Digital Forensics and Investigation. Academic Press. p. 567. ISBN 978-0-12-374267-4. Retrieved 2 September 2010. URL: https://books.google.com.ua/books?id=xNjsDprqtUYC&redir_esc=y (дата звернення: 22.08.2023).
 3. STATE v. SCHROEDER (2000) Court of Appeals of Wisconsin. STATE of Wisconsin, Plaintiff-Respondent, v. Keith SCHROEDER, Defendant-Appellant. Nos. 99-1292-CR, 99-2264-CR. Decided: May 24, 2000 URL: <https://www.wicourts.gov/ca/opinions/99/htm/99-2264.html> (дата звернення: 22.08.2023).
 4. Berkeley Protocol Digital Open Source Investigations URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-04/OHCHR_BerkeleyProtocol.pdf (дата звернення: 22.08.2023).
 5. Stephen Mason and Daniel Seng, editors, Electronic Evidence and Electronic Signatures (5th edition, Institute of Advanced Legal Studies for the SAS Humanities Digital Library, School of Advanced Study, University of London, 2021) URL: <https://ials.sas.ac.uk/publications/electronic-evidence-and-electronic-signatures> (дата звернення: 22.08.2023).
 6. Постанова ВП ВС від 21 червня 2023 року у справі № 916/3027/21 (провадження № 12-8гс23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112088045> (дата звернення: 22.08.2023).
 7. Ахтирська Н. М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 36(2). С. 123–125.
 8. Коваленко А. М. Особливості, тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста. Вісник Національної академії правових наук України. 2017. № 1 (88). С. 182–191.
 9. Котляревський О. І., Киценко Д. М. Комп'ютерна інформації як речовий доказ у кримінальній справі. Інформаційні технології та захист інформації : збірник наукових праць. 1998. № 2. С. 70–79.
 10. Алексєєва-Процюк Д. О., Брисковська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Випуск 2. С. 247–253.
 11. Сіренко О. В. Електронні докази у кримінальному провадженні. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2019. Вип. 14. С. 208-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2019_14_24 (дата звернення: 22.08.2023).

САНАКОЄВ Дмитро Борисович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань ННП ПФПП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Злочини, скоєні військовослужбовцями російської федерації на території України, є надзвичайно масштабними, а їх фіксація, документування та розслідування вимагають дослідження значного обсягу подій, ретельного збору й опрацювання великої кількості інформації, залучення експертів і спеціалістів, проведення судових експертиз і досліджень.

Наведене зумовлює необхідність формування та впровадження інноваційних підходів у виявленні та розслідуванні воєнних злочинів, що, відповідно, формує сучасні тенденції розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення такої діяльності. А тому, актуальними є проблеми використання цифрових технологій у забезпеченні розслідування воєнних злочинів.

Так, в умовах співробітництва з Міжнародним кримінальним судом органи досудового розслідування всіх задіяних підрозділів правоохоронних органів активно використовують такі сучасні інформаційні технології для пошуку та ідентифікації воєнних злочинців, документування їх злочинних дій, встановлення невпізнаних трупів учасників бойових дій, у т.ч. громадян, що стали жертвами таких воєнних злочинів та виявляються правоохоронцями на деокупованих територіях України.

Зокрема, працівники підрозділів кримінальної поліції сьогодні використовують OSINT-інструменти інформаційно-аналітичної розвідки, серед яких важливими є:

- інструменти пошуку у соціальних медіа загального користування, пошуку та моніторингу соціальних медіа, аналітика соціальних мереж та їх інструменти (Twitter, Facebook, Instagram, Pinterest, Reddit, VKontakte, LinkedIn, Github, TikTok);

- інструменти обміну повідомленнями та чати (GoogleHangouts, icq, kakaotalk, Messenger, Microsoft Teams, Signal, Skype, Snapchat, Telegram, Viber, WhatsApp);

- робота з блогами та форумами;
- інструменти пошуку на форумах, групах новин і дошках обговорень;
- інструменти пошуку людини (за ім'ям, публічні записи, за документами, за розшукуваними, за адресою та контактними даними, за номерами телефонів, за вежами стільникового зв'язку, за електронною поштою, за аналізом

електронних листів, IP Грабберами та E-mail трекерами, за ім'ям користувача, за резюме, тощо);

- окремі спеціалізовані аналітичні інструменти (Analyst-CaseFile, Gephi, IBM AnalystNotebook, Maltego, OSINT Combine: DataVisualisationTool, SentinelVisualizer, VisualInvestigativeScenarios);

- геопросторовий OSINT (AppleMaps, ArcGISOnline, CrimeReports, DigitalGlobeImageFinder, GeoFabrik, InstantGoogleStreetView, OpenStreetMap, EarthExplorer);

- інструменти DarkWeb.

Враховуючи відкритий характер нашого дослідження, пропонуємо розглянути найбільш ефективні, на нашу думку, сучасні інформаційно-аналітичні інструменти, що можуть використовуватись у розслідуванні воєнних злочинів, залежно від завдань та повноважень, що стоять перед такими підрозділами Національної поліції як карний розшук та кримінального аналізу.

Так, на підрозділи карного розшуку покладено такі функції:

1) охорона громадського порядку та об'єктів критичної інфраструктури;

2) виявлення диверсійно-розвідувальних груп та колаборантів;

3) відпрацювання деокупованих територій на предмет виявлення необлікованої і втраченої зброї, а також викриття злочинів, скоєних військовослужбовцями РФ;

4) документування терористичних актів РФ на території України;

5) участь у проведенні ексгумації тіл з місць необлікованих масових поховань та їх ідентифікація;

6) взаємодія з іншими правоохоронними органами, уповноваженими з питань осіб, зниклих за особливих обставин та національним інформаційним бюро з питань розшуку осіб.

На підрозділи кримінального аналізу НП України покладаються, серед іншого, такі функції:

1) пошук в Україні громадян РФ/РБ;

2) пошук активів;

3) цифровізація розпізнавання осіб та трупів;

4) аналітичне супроводження кримінальних проваджень;

5) запобігання експлуатації дітей;

6) відеоаналітика та покращення фото;

7) взаємодія з підрозділами ЗСУ, ТрО та черговими на блокпостах(наприклад, геоаналітика);

8) інші напрямки.

Реалізація вказаних функцій, які раніше були не властиві вказаним підрозділам або ж виконувались за особливих потреб у співпраці з органами та підрозділами, до повноважень яких належать такі функції, неможлива без якісного інформаційно-аналітичного забезпечення, адже в процесі вказаної роботи здійснюється відпрацювання оперативної інформації, що отримується в межах здійснення заходів оперативного (ініціативного) пошуку, у т.ч. під час патрулювання та роботи на блок-постах, оперативних заходів на деокупованих

територіях.

Працівники підрозділів карного розшуку у своїй роботі активно використовують (безпосередньо та опосередковано) сучасні дактилоскопічні сканери, у т.ч. можливості пересувних криміналістичних лабораторій, а також співпрацюють зі слідчими у кримінальних провадженнях, за якими використовуються можливості проведення експрес-аналізу ДНК на основі букального епітелію, компанії ANDE.

Водночас, кримінальні аналітики забезпечують цілодобову інформаційно-аналітичну та інформаційно-пошукову підтримку оперативних підрозділів та органів досудового розслідування, задіяних у виявленні та розслідуванні воєнних злочинів, зокрема у складі СОГ, оперативних груп чи спеціальних слідчих груп. Наведене свідчить про збільшення щонайменше втричі навантаження на особовий склад та термінів (від 25 до 45 діб) виконання завдань, перерозподіл обов'язків.

Сьогодні аналітична діяльність вказаних підрозділів пов'язана із такими традиційними інформаційними ресурсами правоохоронних органів, як: 1) ДПСУ «Аркан»; 2) НПУ «ІПП НПУ»; 3) МВС щодо транспортних засобів НАІС; 4) реєстр довіреностей; 5) реєстр актів цивільного стану; 6) реєстр обтяжень рухомого майна; 7) відомості Офісу ГПУ по зареєстрованих ЄРДР; 8) телеграм-бот «Інформатика» БМ Києва; 9) МТСБУ; 10) онлайн система YouControl; 11) активи громадян рф RuAssets; 12) відео з камер Укравтодор (Харківська, Одеська, Хмельницька, Сумська, Запорізька, Київська області та м. Київ); 13) відео з камер спостереження системи «Безпечне місто» (крім тимчасово окупованих територій).

Поряд із тим, з'явилися нові, нетрадиційні можливості, що вимагають ретельного законодавчого та науково-практичного опрацювання, імплементації у національне законодавство світових стандартів організації поліцейської діяльності, керованої аналітикою, передусім щодо розслідувань із використанням відкритих цифрових джерел інформації та інструментів (наприклад, допустимих за протоколом Берклі). У тому числі ведемо мову про систему розпізнавання облич ClearViewAI, Artelligence; роботу з досьє на фізосіб BigDataPeople; аналіз супутникових знімків, зроблених корпорацією MAXAR, тощо.

Так, за допомогою програмного забезпечення із розпізнавання облич та спеціалізованого інформаційного сервісу програмно-пошукового модулю ІПП встановлюються первинні анкетні дані, що в подальшому дає можливість ідентифікувати окупантів. У рамках співпраці із іншими підрозділами НПУ, ГУР МО, СБУ за допомогою такого програмного забезпечення на деокупованих територіях встановлюються окупанти, які жорстоко поводитися із цивільним населенням, застосовуючи силу та погрожуючи зброєю, розграбовували майно та вивозили цінності, чим порушили ч. 1 ст. 438 КК України. Про вказане свідчать і офіційні публікації у ЗМІ [1-3].

За допомогою комплексної автоматизованої системи відеоспостереження «Безпечне місто» у перші дні війни та широкомасштабного наступу рф на

територію України, встановлювався рух військової техніки РФ, в режимі онлайн, інформація передавалася до оперативних підрозділів, ГУР, Міноборони. Також після деокупації вдалось ідентифікувати російських військовослужбовців, які розстрілювали цивільні автоколонни [4].

Окреслені функції та напрямки роботи вказаних підрозділів кримінальної поліції Національної поліції свідчать про необхідність удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності з виявлення та розслідування воєнних злочинів у законодавчій, науковій та ресурсній (технічно і кадровий потенціал) площинах:

1) врегулювання на законодавчому рівні питань допустимості використання в якості доказів результатів, отриманих із використанням штучного інтелекту;

2) підготовка фахівців-аналітиків для підрозділів слідства, кримінальної поліції (карний розшук, кримінальний аналіз, стратегічні розслідування) з питань використання інструментів OSINT у протидії воєнним злочинам;

3) системна розбудова хмарної архітектури для збереження великих масивів інформації, одержаної в процесі інформаційно-аналітичних та інформаційно-пошукових досліджень;

4) запровадження ефективної системи поліцейської діяльності, керованої аналітикою ІІР;

5) створення на базі ЗВО зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС спеціалізованих курсів з документування та розслідування воєнних злочинів;

6) впровадити в систему службової та первинної підготовки поліцейських типові алгоритми дій на місцях обстрілів, катувань, масштабних руйнувань, масових поховань, тощо;

7) із залученням досвідчених слідчих та працівників підрозділів кримінальної поліції систематично проводити практичні заняття з відпрацювання навичок роботи на типових локаціях («катівня», «місце масового поховання», «падіння баражуючого боєприпасу», «штаб дислокації ворога», тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як штучний інтелект допомагає ідентифікувати загиблих в Україні (14.04.2022) // Електронний ресурс: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61105661>
2. Ідентифікувати російських військових злочинців допомагає система розпізнавання облич — МВС (13.05.2022) // Електронний ресурс: <https://suspilne.media/239203-identifikuvati-rosijskih-vijskovih-zlocinciv-dopomagae-sistema-rozpiznavanna-oblic-mvs/>
3. Як Україна використовує штучний інтелект для перемоги. У Мінцифри розповіли деталі (05.12.2022) <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3695352-clearview-ai-hoce-vidkriti-ofis-ta-rozvivati-cifrovu-infrastrukturu-ukraini.html>
Люди лежали на дорозі та повільно помирали: поліція ідентифікувала 23 військових РФ, які обстріляли цивільних в Ірпені (06.03.2023) // <https://suspilne.media/405722-ludi-lezali-na-dorozi-ta-povilno-pomirali-policia-identifikuvala-23-vijskovih-rf-aki-obstrilali-civilnih-v-irpeni/>

ТВЕРДОХЛІБОВ Володимир Віталійович,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
начальник науково-дослідного управління ЦНДІ ОВТ ЗС України,
КОВБАСЮК Олександр Васильович,
кандидат технічних наук,
начальник науково-дослідного відділу ЦНДІ ОВТ ЗС України

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ СЕКТОРУ ОБОРОНИ КРАЇНИ

Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних систем (ІКС), що створюються для потреб сектору оборони України, наслідують і віддзеркалюють складну ієрархічно розподілену структуру самих структурних підрозділів, які мають як вертикальні, так і горизонтальні зв'язки для забезпечення повноцінної сумісної діяльності підрозділів за призначенням та взаємосумісності (вертикаль управління та зв'язки взаємодії).

До основних нормативних документів зі створення ІКС та захисту інформації слід віднести ГОСТи 34 та 19 серії (автоматизовані системи та програмне забезпечення відповідно, вони втратили чинність, але носять рекомендаційний характер), ДСТУ 2226-93, Закон України “Про захист інформації в ІКС” (зі змінами), постанова КМУ від 29.03.2006 № 373 (зі змінами), постанова КМУ від 10.09.2003 р. № 1433, нормативні документи системи технічного захисту інформації (НД ТЗІ 2.5-004-99, НД ТЗІ 2.5-005-99, НД ТЗІ 3.7-003-2005 та ін.). Серед відомчих документів, спроба окреслити вимоги до взаємосумісності систем (її рівнів) спостерігається в Доктрині “Зв'язок та інформаційні системи”, яка затверджена Головнокомандувачем ЗС України 02.07.2020 р.

Для організації інформаційної взаємодії (якщо така вимога визначена) між різними системами державних установ більш прийнято розробляти міжвідомчі документи вже в процесі проектування системи. Зазвичай, це Порядок електронної інформаційної взаємодії, регламенти взаємодії, формати та протоколи обміну, тощо. Зазначене апробовано для відкритої інформації, складніше знайти та впровадити рішення для систем, в яких обробляється інформація з різними грифами обмеження доступу.

Перехідний етап від радянських ГОСТів до національних стандартів був настільки довгим, що втратилось розуміння методологічної бази нормативів, що ще більше ускладнило створення систем. Окрім ГОСТів 34 та 19 серії, в Україні на сьогодні відсутні рівнозначні національні стандарти (або гармонізовані міжнародні ДСТУ/ISO/IEC), які б давали можливість створення ІКС та програмного забезпечення “під ключ”. Ті національні стандарти, які прийняті шляхом гармонізації з міжнародними та європейськими нормативними документами не набули статусу “обов'язкових”, та не мають системної спадкоємності із відміненими.

Доповідаються пропозиції щодо вирішення проблемних питань нормативно-правового забезпечення створення сучасних ІКС.

ЧЕРЕМНОВА Антоніна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
вчений секретар ОНДІСЕ

ПАСТУХ Аліна Володимирівна,
аспірантка кафедри криміналістики ОДУВС

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ЗАЗІХАЮТЬ НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ

Розслідування кримінальних правопорушень, що зазіхають на екологічну безпеку, яка є складовою частиною національної безпеки, характеризуються своєю специфікою. Під час досудового розслідування слідчий взаємодіє з певним колом осіб, які володіють спеціальними знаннями. До таких осіб чинне кримінальне процесуальне законодавство відносить спеціалістів (які здебільшого надають консультативну та технічну допомогу) та експертів (висновки яких є джерелами доказів у кримінальному провадженні).

Питання проведення судових експертиз під час розслідування злочинної діяльності та окремі дослідження питань і принципів формування криміналістичних методик розслідування злочинів, доволі детально розглядалися на шпальтах наукових видань юридичного та спеціального спрямування, про що свідчить чимала кількість дослідницьких праць.

Разом з тим, під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил екологічної безпеки, виникає необхідність проведення спеціальних тактичних операцій із залученням осіб, які також володіють спеціальними знаннями. І тому доцільно залучати в межах досудового розслідування під час проведення окремих тактичних операцій таких осіб як експерти.

Залучення експерта є процесуальною дією з використання спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла з метою отримання доказової інформації методами наукового дослідження, яка здійснюється за зверненням сторін кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду і результати якої знаходять своє відображення у висновку експерта. Залучення експерта розглядається як передбачена законом форма отримання нових знань, що мають значення для кримінального провадження. Цій дії притаманні такі ознаки: 1) залучення здійснюється, коли для вирішення певних питань потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання; 2) як експерти залучаються досвідчені фахівці у певній спеціальній галузі (галузях) знань; 3) процедура залучення регламентована нормами КПК України; 4) підсумки залучення експерта та результати його дослідження оформлюються висновком, який є процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84, статті 101, 102 КПК України) [1, с. 293].

До кримінальних правопорушень, що зазіхають на екологічну безпеку, згідно з чинним кримінальним законодавством варто віднести:

- порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК України);
- невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК України);
- приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238 КК України);
- проєктування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253 КК України) [2].

Як окремий вид злочинної діяльності, яка несе загрозу навколишньому природному середовищу, на наш погляд, можна виокремити збройну агресію росії проти України. Вказане насамперед підтверджується тим, що станом на 7 серпня 2023 року було зареєстровано 2471 звернення від громадян щодо негативного впливу на довкілля, а орієнтовні збитки, нанесені навколишньому природному середовищу складають 2 080 млрд грн (сюди відносять вплив горіння нафтопродуктів, лісові пожежі, загоряння інших об'єктів, забруднення ґрунтів, засмічення земель відходами та засмічення водних об'єктів). Згідно з методикою розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди внаслідок знищення військової техніки окупантів в атмосферне повітря було вивільнено 59 309 т. викидів [3].

Наведені офіційні дані дозволяють стверджувати, що воєнні дії, які проводяться на території України, крім нанесення шкоди населенню та державності країни, завдають нищівний вплив і навколишньому природному середовищу, що потребує додаткової відповідної кримінально-правової кваліфікації.

Аналіз судової та слідчої практики дозволяє констатувати, що під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил екологічної безпеки, та проведення окремих тактичних операцій під час досудового розслідування варто звертатися до проведення наступних судових експертиз:

- технічної експертизи документів: а) експертизи реквізитів документів; б) експертизи відбитків печатних форм та друкарських пристроїв; в) експертизи матеріалів документів;
- експертизи ґрунтів;
- будівельно-технічної експертизи: а) експертизи відповідності документації вимогам нормативів; б) експертизи будівель, споруд, територій;
- екологічної експертизи;
- інженерно-екологічної експертизи;
- санітарно-епідеміологічної експертизи;
- економічної експертизи.

Під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил екологічної безпеки, вважаємо за доцільне проведення таких тактичних операцій, що потребують залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями: «Документи», «Територія ураження», «Вид та походження забруднюючих речовин».

Розглянемо специфіку такої тактичної операції як «Документи». Ця тактична операція передбачає вивчення, дослідження наявної у суб'єкта господарювання чи фізичної особи документації, у тому числі дозвільної для провадження певного роду діяльності, що, у свою чергу, призвело до нанесення шкоди навколишньому природному середовищу. Насамперед доцільним є проведення технічної експертизи документів та економічної експертизи.

Для проведення технічної експертизи документів експертові на дослідження можуть бути представлені, наприклад: лісорубний або лісовий квиток як спеціальний дозвіл на використання лісових ресурсів, зокрема, на тих територіях, де здійснення такої діяльності забороняється чи здійснюється з порушенням законодавчо встановлених лімітів використання лісових ресурсів тощо; дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) з порушенням встановлених вимог щодо лімітів вилову водних біоресурсів, місця провадження такого виду діяльності чи з використанням заборонених пристроїв та/або засобів; документи, що підтверджують право власності; документи, що надають суб'єкту господарювання право володіння, користування, розпорядження певною територією та/або земельною ділянкою; бухгалтерська документація тощо.

Обставинами, що підлягають встановленню під час окресленої тактичної операції, є:

- визначення суб'єкта господарювання, діяльність якого спричинила нанесення шкоди навколишньому природному середовищу;
- наявність у суб'єкта господарювання відповідної документації для провадження певного роду діяльності, в результаті якої було завдано шкоду навколишньому природному середовищу;
- наявність передбаченої чинним законодавством дозвільної документації;
- визначення «прозорості» ведення бухгалтерської документації тощо.

Чередник К., розглядаючи тактичні операції, спрямовані на вилучення та дослідження документальних джерел інформації про ознаки шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями, вказує на те, що для досягнення кінцевого результату необхідно пройти на кожному етапі ряд процедур, пов'язаних із підготовкою та перевіркою документації, отриманням відповідних дозволів та наданням необхідних документів до відповідних інстанцій, укладанням договорів тощо. Вказане зумовлює вирішення завдань, спрямованих на: з'ясування переліку документів, які мають відношення до справи та мають доказове значення; встановлення їх місцезнаходження та осіб, у володінні яких вони знаходяться; визначення способу та порядку їх вилучення; подальше дослідження та оцінка отриманих результатів [4, с. 328].

Так, залучення осіб, що володіють спеціальними знаннями, до проведення тактичної операції «Документи» надасть можливість:

- встановити «справжність» документації, наявної у суб'єкта господарювання, що має дозвільний характер та/або надає право володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою;

- здійснити перевірку факту внесення змін до документації, її підробки, фальсифікації, характер такого втручання;
- перевірити автентичність документів (встановити факт зміни всього тексту документа та/або його окремої частини);
- перевірити справжність відбитків печаток і штампів, час їхнього проставлення;
- встановити чи було підписано документ особою власноруч чи за допомогою факсиміле (у такому випадку можлива ситуація, що документ було підготовлено та видано третьою зацікавленою особою);
- інші питання.

Отже, використання спеціальних знань під час досудового розслідування злочинів, що зазіхають на екологічну безпеку, надає можливість вирішити низку завдань у межах тактичних операцій під час кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Т. 20. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / редкол.: В.Ю. Шепітько (голова) та ін.; Харків : Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. 952 с.
2. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001 року № 2341-III// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.
3. ЕкоЗагроза: Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL : <https://ecozagroza.gov.ua>
4. Чередник К.О. Тактичні операції, спрямовані на вилучення та дослідження документальних джерел інформації про ознаки шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Випуск 1 (22). С. 327–330.

НЕДОЛІКИ ПОСТАНОВ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДЕРЖАВОЮ-АГРЕСОРОМ БОЙОВИХ БПЛА

З початку широкомасштабної збройної агресії держава-агресор активно використовує безпілотні літальні апарати (далі – БПЛА) для нанесення ударів по цивільним об'єктам, об'єктам критичної інфраструктури, цивільному населенню України. Зокрема, РФ масово застосовує такі бойові БПЛА, як російські «Ланцети», іранські «Шахеда» («Shahed») тощо. Вони мають досить велику дальність пуску з наведенням на стаціонарну ціль за супутниковими координатами і масу бойової частини від 3 до 45 кг. У даній публікації ми будемо використовувати термін БПЛА, хоча їх також називають «дронами», «дронами-камікадзе», «баражуючими боеприпасами», «курсуючими боеприпасами», «безпілотними засобами повітряного ураження», «безпілотними повітряними комплексами» тощо.

З метою притягнення до кримінальної відповідальності військових РФ за воєнні злочини проти цивільного населення України слідчі СБУ під час досудового розслідування мають ідентифікувати застосовані засоби вчинення цих злочинів – бойові БПЛА, що, по суті, є сучасними баражуючими боеприпасами, які після своєї детонації залишають фрагменти та уламки, що визнаються речовими доказами у кримінальних провадженнях за ст. 438 КК України. Під час досудового слідства постає потреба визначення типу, моделі, тактико-технічних характеристик застосованих бойових БПЛА та з'ясування, яким видом боеприпасу завдані пошкодження та/або руйнування певних об'єктів на місцевості та шкода здоров'ю потерпілим.

Аналіз вказаного виду кримінальних проваджень з різних регіональних органів СБУ свідчить про те, що слідчі за фактами вибухів і пожеж, спричинених застосуванням РФ бойових БПЛА, зазвичай, призначають комплексні експертизи, до яких можуть входити такі види судових експертиз:

1) *вибухово-технічна* (індекс експертної спеціальності (далі – ІЕС) 5.2. «дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху») – з метою встановлення належності бойової частини БПЛА до вибухових пристроїв (бойових припасів) та визначення її потужності в тротиловому еквіваленті (за наявності в конструкції бойової частини);

2) *будівельно-технічна* (ІЕС 10.6 «дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів») – з метою визначення технічного стану будівель, споруд та інженерних мереж, причин пошкоджень та руйнувань об'єктів та їх елементів; визначення вартості будівельних робіт, пов'язаних із усуненням наслідків вибуху, пожежі тощо;

3) *товарознавча* (ІЕС 12.1 «визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів») – з метою визначення вартості знищених товарів, обладнання тощо;

4) *транспортно-товарознавча* (ІЕС 12.2 «визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу») – з метою встановлення розміру спричиненої шкоди власникам транспортних засобів;

5) *пожежно-технічна* (ІЕС 10.8 «дослідження обставин виникнення і поширення пожеж та дотримання вимог пожежної безпеки») – з метою встановлення причин і обставин виникнення вибухів, пожеж, спричинених застосуванням бойових БпЛА;

6) *експертиза електронних комунікацій* (ІЕС 10.17.1 «визначення геолокації електронного пристрою») – з метою вирішення питань щодо траєкторії БпЛА, тривалості та хронології руху, пункту його старту і кінцевого призначення (за наявності в БпЛА носіїв інформації);

7) *фототехнічна* (ІЕС 6.1. «дослідження фотозображень та технічних засобів їх виготовлення») – з метою ідентифікації записаних об'єктів, місцевості тощо за наявними фото, вилученими з БпЛА;

8) *відео-, звукозапису* (ІЕС 7.1. «технічне дослідження матеріалів та засобів відео-, звукозапису») – з метою ідентифікації відеозаписів, вилучених з БпЛА);

9) *експертиза радіоблагоднання (радіоелектронних засобів)* (ІЕС 10.26 «дослідження радіоблагоднання (радіоелектронних засобів) прийому, обробки та передачі інформації») – з метою встановлення функціонального призначення електронних компонентів та вузлових елементів БпЛА, які використовуються для прийому, обробки та передачі інформації, а також визначення окремих технічних характеристик його приймально-передавальних систем.

Перелік видів експертиз та відповідних їм ІЕС наведено в Наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів» від 03.03.2015 № 301/5 [1] та наказі СБУ «Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів» від 24.12.2014 № 855 [2].

На нашу думку, доцільність призначення *дактилоскопічної та молекулярно-генетичної експертизи* може бути у випадках вилучення слідчими неушкоджених БпЛА, що майже не зустрічається у слідчій практиці, а у випадках спрацювання його бойової частини (вибуху) через несприятливий вплив на криміналістичні сліди зовнішніх факторів (вода, вогонь, висока температура, тиск тощо), призначення вказаних експертиз недоцільно (щоб не марнувати процесуальний час слідчого та судового експерта). Також проблематичним є отримання порівняльних зразків для можливості ідентифікації осіб (військовослужбовців РФ), які залишили ці сліди.

Аналіз складених слідчими протоколів оглядів відповідних місць події, постанов про призначення експертиз свідчить про відсутність єдності підходів у правозастосовній практиці при складанні вказаних процесуальних документів,

що негативним чином впливає на строки проведення експертиз і строки досудового розслідування. До основних недоліків можна віднести наступні.

1. *Некоректний опис фрагментів БпЛА в процесуальних документах (протоколах огляду місця події та постановах про призначення експертиз).* Вірною є практика, коли слідчі зазначають у процесуальних документах про вилучення «фрагментів», «уламків», «елементів конструкції», «предметів» із вказівкою їх матеріалу, з якого вони вироблені (метал, пластик, вуглецеве волокно), форми (циліндричної, прямокутної, овальної, круглої тощо), кольору, маркування (літер, цифр) тощо. Некоректними є фрази «осколки БпЛА, «фрагменти уламків» тощо. Необхідно правильно вживати українські слова «уламок» і «осколок» та відмежовувати їх при складанні процесуальних документів.

Згідно словника української мови слово «уламок» означає: 1) відбитий, відламаний шматок чого-небудь або частина чогось розбитого, поламаного, зруйнованого; 2) залишок чого-небудь віджилого, зниклого або знищеного [3]. Слово «осколок» означає: 1) дрібна частинка бомби, снаряда, міни і т. ін., що відколюються під час вибуху; 2) відбитий, відколений шматок чого-небудь твердого [4]. Осколки, як правило, утворюються в результаті дроблення корпусу боєприпасу після вибуху розривного заряду або їх вражаючих елементів (спеціального спорядження у вигляді металевих кульок, квадратів, голок тощо). Саме тому слово «осколок» не треба вживати для позначення конструктивних елементів БпЛА, оскільки цей термін вживається тільки щодо фрагментів бойової частини боєприпасу чи його вражаючих елементів.

Сучасні БпЛА складаються з таких основних систем і складових елементів: 1) фюзеляж (несуча платформа) з системою посадки; 2) силова установка (двигуни різних типів); 3) джерело живлення; 4) бортові системи (керування польотом, зв'язку, електроживлення); 5) бортова електронно-обчислювальна система [5, с. 116].

Судова вибухотехнічна експертиза цих фрагментів дозволяє встановити функціональне призначення вилучених фрагментів та ідентифікувати застосований боєприпас (БпЛА). Наприклад, після збиття або вибуху БпЛА односторонньої атаки (OWA – one way attack) «Shahed-131» («Шахед-131», він же «Герань-1»), який має масу бойової частини до 15 кг, об'єктами для вибухотехнічної експертизи можуть бути: 1) фрагменти фюзеляжу (платформи), виготовленого з вуглецевого волокна, зміцненого внутрішніми металевими опорами; 2) поршневий двигун внутрішнього згоряння (IRN-05 Combustion Engine) або його фрагменти; 3) боєголовка з мідним корпусом для формуючого заряду (циліндрична труба, де розміщувалась вибухова речовина і вражаючі елементи у вигляді металевих квадратиків; 4) блок живлення; 5) паливний бак; 6) блок керування польотом (FCU - Flight Control Unit), всередині якого знаходяться електроплати; 7) блок розподілу живлення (PDU - Power Distribution Unit); 8) трансивер – система супутникової навігації (GNSS – Global Navigation Satellite System); 9) блок вимірювання інерції (IMU – Inertia Measurement Unit); 10) роз'єми сервоприводів (Connectors for aileron servos);

11) блок системи «Автоматичний зліт та посадка» (АТOL – Automatic take off and landing) у вигляді металевої прямокутної коробки; 12) блок керування двигуном (ECU – Engine Control Unit), який здійснює контроль характеристик двигуна впродовж польоту тощо [6, с. 15-32].

З метою проведення якісного огляду місця події, виявлення та вилучення уламків (фрагментів, вузлів) та осколків, а також правильного формулювання питань при призначенні відповідних експертиз, слідчий має володіти загальними знаннями щодо конструктивних елементів бойових БпЛА, а також залучати до проведення слідчих дій відповідних спеціалістів (вибухотехніків Національної поліції, ДСНС, Центру досліджень трофейного й перспективного озброєння та військової техніки).

2. *Підміна понять «комплексна експертиза» та «комплекс експертиз».* З початку широкомасштабної агресії РФ проти України в окремих регіонах склалась слідча практика призначення комплексних судових експертиз (до шести судових експертиз в одній постанові) за фактами вибухів та пожеж, спричинених застосуванням РФ бойових БпЛА по цивільним об'єктам України. Такий підхід був обумовлений економією процесуального часу на оформлення процесуальних документів (декількох постанов про призначення судових експертиз та супровідних листів до них), транспортування об'єктів (речових доказів та матеріалів кримінальних проваджень) на експертизу та комплексного вирішення питань з різних галузей знань в одному висновку експертизи щодо конкретного цивільного об'єкта, який зазнав удару ворожим бойовим БпЛА. Іноді комплексні експертизи доцільно призначати у випадках комбінованого (одночасного чи послідовного) застосування РФ бойових БпЛА та ракет щодо конкретного об'єкту (будівлі), або коли експерти з різних галузей знань досліджують один об'єкт дослідження.

Однак у цей час у слідчій практиці спостерігається підміна понять, коли «комплексною експертизою» називають по суті «комплекс експертиз». В юридичній літературі під комплексною розуміють експертизу, в якій експерти з різних галузей знань або родів судових експертиз зайняті спільним вирішенням одних і тих самих питань та формулюванням загального висновку. Якщо перед експертом ставлять питання, що відносяться до різних класів (родів) судових експертиз щодо одних і тих же об'єктів, різних спеціальностей без спільної оцінки отриманих результатів, то має місце комплекс експертиз [7, с. 38].

Для усунення підміни вказаних понять слідчому при призначенні експертизи необхідно визначитись з видами досліджень, правильно оцінити цілі та задачі, які має вирішити певна експертиза, порядок дослідження об'єктів та на основі цього вирішити вид (комплекс) експертиз, що призначаються. На нашу думку, безпідставне призначення комплексних експертиз (наприклад, за шістьма різними експертними спеціальностями щодо різних об'єктів) призводить до затягування строків виконання такої комплексної експертизи, оскільки проведення товарознавчої або інженерно-будівельної експертизи знищеного чи пошкодженого майна потребує значно більшого часу (з урахуванням необхідності збору і дослідження технічної документації,

правовстановлюючих документів на об'єкти нерухомого та рухомого майна), ніж окрема вибухотехнічна експертиза щодо уламків БпЛА.

3. *Недоліки постанов слідчих про призначення комплексних судових експертиз.* Проведений аналіз постанов слідчих про призначення комплексних експертиз виявив ряд недоліків і проблемних питань при винесенні постанов про призначення комплексних судових експертиз, на які слід звернути увагу практичних працівників. Серед них:

1) невідповідність назви призначеної судової експертизи питанням, поставленим експерту. Маються на увазі випадки, коли слідчий невірно зазначив вид призначеної судової експертизи, цей вид судової експертизи не відповідає індексу експертної спеціальності та питанням, винесеним на вирішення експерта. Наприклад, в комплексній експертизі, серед інших, призначена «експертиза зброї та слідів пострілу», якій відповідають ІЕС 3.1 «балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї», ІЕС 3.2 «балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу», ІЕС 3.6 «дослідження артилерійської та ракетної зброї»). Однак, судячи по поставленим питанням, фактично, слідчим призначена вибухотехнічна експертиза за ІЕС 5.2. «дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху»;

2) зазначення в постанові зайвого виду судової експертизи, питання на яку не поставлені на вирішення експерта. Тобто, слідчий в назві та резолютивній частині постанови вказав вид судової експертизи, але питання щодо цього виду експертизи не поставив на вирішення експерта за цією експертною спеціальністю. Наприклад, слідчим призначена комплексна судова експертиза зброї, слідів та наслідків її застосування, вибухотехнічна, матеріалів, речовин та виробів, металів та сплавів, комп'ютерно-технічна, товарознавча експертиза. Однак, серед поставлених питань відсутні питання, які стосуються експертизи «матеріалів, речовин та виробів, металів та сплавів» за ІЕС 8.9. «дослідження металів і сплавів та виробів з них», ІЕС 8.18 «дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху (пострілу)»;

3) не конкретизовано, які питання (серед переліку) винесені на вирішення експерта кожної експертної спеціальності. Маються на увазі випадки, коли в постанові наведено перелік запитань без конкретизації, експертам яких саме експертних спеціальностей вони адресовані;

4) не зазначено вид та спосіб упакування та опечатування речових доказів, наданих як об'єкти експертного дослідження. Згідно з ч. 3 ст. 105 КПК України додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків. Частина 5 ст. 237 КПК України вказує, що усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завірненням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду.

Відповідно до п 3. Постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» від

19.11.12 № 1104, речові докази, за винятком документів, що зберігаються разом з матеріалами кримінального провадження, повинні бути належним чином упаковані та опечатані. Спосіб упаковки повинен забезпечувати неможливість підміни або зміни вмісту без порушення її цілісності та схоронності вилучених (отриманих) речових доказів від пошкодження, псування, погіршення або втрати властивостей, завдяки яким вони мають доказове значення. На речові докази, які не можуть бути належним чином упаковані через громіздкість чи з інших причин, прикріплюється бирка у спосіб, що унеможлиблює її зняття, зміну або пошкодження. На упаковці (бирці) проставляються підписи осіб, які брали участь у процесуальній дії, та зазначається інформація про вміст упаковки, найменування проведеної процесуальної дії, дата її проведення та номер кримінального провадження [8].

Пункт 3.4. Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» від 08.10.1998 № 53/5 встановлює, що об'єкти дослідження надсилаються в експертну установу (експертів) в упаковці, яка забезпечує їх збереження та засвідчуються особою у передбаченому законодавством порядку [9].

Як правило, слідчі упаковують вилучені під час огляду місця події фрагменти та уламки БпЛА в поліпропіленові мішки, картонні або дерев'яні коробки, які повинні бути пронумеровані або іншим чином ідентифіковані. Прикладом некоректного зазначення найменувань та упакування переданих об'єктів для експертизи є фрагмент резолютивної частини постанови: «Надати експерту: а) один картонний коробок із фрагментами уламків БпЛА та частинами двигуна БпЛА; б) три господарських мішки із фрагментами уламків БпЛА; в) два господарські мішки білого кольору з елементами БпЛА». Відсутність у постанові слідчого вказівки про упакування та спосіб опечатування речових доказів, переданих до експертної установи як об'єкт для експертизи, є порушенням вищевказаних нормативно-правових актів;

5) ненадання матеріалів кримінального провадження на експертизу. Постанови слідчих про призначення експертиз у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії містять стислий опис обставин (дати, місця) вибуху та зруйнування чи пошкодження певного об'єкта на місцевості в результаті застосування рф бойових БпЛА. В окремих постановках про призначення комплексних експертиз зазначено про передачу для експертизи лише фрагментів чи уламків БпЛА без надання в розпорядження експерта копій матеріалів кримінального провадження (протоколів ОМП з додатками, матеріалів відеозаписів, документації щодо об'єктів нерухомого майна тощо). Вказані недоліки призначення експертиз тягнуть за собою затягування процесуальних строків та нераціональне використання коштів: направлення експертами клопотань про надання копій матеріалів кримінального провадження, організація додаткового огляду місця події за участю судового експерта тощо, щоб відповісти на всі питання, поставлені судовому експерту;

б) не зазначення переліку документів з кримінального провадження, які надані експерту (найменування, дата складання, кількість аркушів). Наприклад, у постановках слідчих про призначення комплексних експертиз інколи зустрічаються абстрактні фрази: «в розпорядження експерта передати матеріали кримінального провадження», «надати експерту матеріали кримінального провадження в одному томі» або «в разі необхідності, надати експерту на його вимогу можливість ознайомитися з іншими матеріалами кримінального провадження в частині, що стосується проведення даної експертизи». На нашу думку, слідчий у постанові або супровідному листі до експертизи має вказувати перелік матеріалів кримінального провадження або їх копії, які передані в розпорядження експерта;

7) не визначення провідної експертної установи, яка буде відповідати за формування узагальненого висновку (у разі призначення міжвідомчої комплексної експертизи). Відповідно до п. 3.7. наказу Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5, якщо проведення комплексної експертизи доручено експертам декількох експертних установ, у документі про призначення експертизи зазначається, яка з них є провідною, тобто яка з них здійснює організацію проведення експертизи, зокрема координацію роботи експертів і зв'язок з органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу. Якщо в документі про призначення експертизи провідну експертну установу не визначено, вона визначається за згодою між керівниками установ, а якщо вони не дійшли до згоди, – то органом (особою), який (яка) призначив(ла) проведення комплексної експертизи. Отже, якщо слідчий, прокурор у постанові про призначення комплексної експертизи не зазначив провідну експертну установу, то з'ясування цього питання призводить до затягування процесуальних строків на організацію та проведення комплексної експертизи.

Висновок: у зв'язку з тим, що держава-агресор масово застосовує бойові БпЛА для нанесення ударів по цивільним об'єктам по всій території України, у слідчій роботі має застосовуватись однакова практика призначення відповідних судових експертиз, в першу чергу, вибухотехнічних. Для цього пропонується розроблення міжвідомчих методичних рекомендацій за участю Офісу Генерального прокурора, Служби безпеки України, Національної поліції України, Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки і судових експертиз Служби безпеки України, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України для організації та проведення судових експертиз за фактами вибухів та пожеж на цивільних об'єктах, спричинених застосуванням рф баражуючих боєприпасів таких, як «Shahed-131, 136»). Рекомендації з визначення видів судових експертиз, оптимальних типових питань по конкретним видам експертиз тощо сприятиме підвищенню швидкості та ефективності досудового розслідування злочинів за ст. 438 КК «Порушення законів та звичаїв війни».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при

- Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів: наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 21.07.2023).
2. Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів: наказ СБУ від 24.12.2014 № 855. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-15#n133> (дата звернення: 21.07.2023).
 3. Словник української мови в 11-ти томах. Т. 10, 1979, с. 427. URL: <http://sum.in.ua/s/ulamok> (дата звернення: 21.07.2023).
 4. Словник української мови в 11-ти томах. Т. 5, 1974, с. 768. URL: <http://sum.in.ua/s/oskolok> (дата звернення: 21.07.2023).
 5. Засоби ураження російської агресії: довідник / уклад. Є.О. Міленті, М.В. Корчагін, О.І. Букреєв та ін. Київ: НА СБУ, 2023. 140 с.
 6. Безпілотні повітряні засоби ураження сил вторгнення російської федерації : практичний порадник / Червяков О.І., Євтушенко І.В., Букреєв О.І., Білоус В.В. Х: ПЮОК для СБУ, 2023. 212 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/19733> (дата звернення: 21.07.2023).
 7. Веретун Г.С. Комплексна експертиза. Особливості та відмінності від поняття «комплекс експертиз». Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики. Харків, 2018. С. 38-39.
 8. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.07.2023).
 9. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 21.07.2023).

ШАБЕТЯ Сергій Анатолійович,
провідний науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ ВИМОГ ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ ПРИ НАНЕСЕННІ ШАРІВ ПОРОШКОВИХ ПОЛІМЕРІВ НА ДІЕЛЕКТРИЧНІ ДЕТАЛІ ВИРОБІВ

Покриття кольоровими полімерами є ефективним засобом захисту деталей від корозії та інших факторів впливу агресивного середовища, в якому можуть перебувати в експлуатації або зберігатись вироби. Деталі з синтетичних пластичних матеріалів, які входять у склад виробів, зазнають меншого руйнування під дією впливу агресивних факторів, але розробники виробів інколи мають мету змінити колір або фізичні властивості поверхні матеріалу основи (створення глянцевої, матової поверхні або рельєфного малюнку).

Надійність адгезії шару порошкового полімеру до пластмасової поверхні в деяких випадках перевищує показники, отримані за класичною технологією покриття металів завдяки тому, що коефіцієнти розширення матеріалу основи та фарби ідентичні.

Технологія покриття порошковими фарбами виробів з синтетичних пластичних матеріалів схожа з технологією покриття металів, але присутній ряд важливих, з точки зору питань безпеки для оператора, відмінностей. Так, деталі з пластмас в робочій камері не знаходяться під дією від'ємного потенціалу, а аерозоль порошкової фарби не знаходиться під дією електричного поля високої напруги, що виникає між соплом пістолета–розпилювача та поверхнею, яка фарбується. Температура аерозолі залишається низькою і так звана нижня межа займання (НМЗ) концентрації парів та потенціального джерела займання збільшується. Також відсутність поля високої напруги зменшує здатність випаровування небезпечних продуктів розпаду. Це знижує концентрацію матеріалів лакофарб у складі туману, який виникає між соплом розпилювача та фарбувальною поверхнею [1].

Дотримання нормативів, розроблених для забезпечення безпеки на ділянках та в цехах, де проводяться роботи з нанесення матеріалів лакофарб дозволяє уникнути небезпек, таких як виникнення пожеж, статичних розрядів, ураження електричним струмом, збільшення концентрації пилу від порошкових фарб.

Найбільшою загрозою при нанесенні шарів порошкових полімерів на діелектричні деталі виробів залишається можливе миттєве збільшення дрібного дисперсійного пилу порошкової фарби поєднане зі статичним розрядом (рис.1). Поєднання цих факторів з високою вірогідністю призведе до вибуху. Тому

важливо приділяти увагу перевірці заземлення згідно інструкцій з експлуатації обладнання.

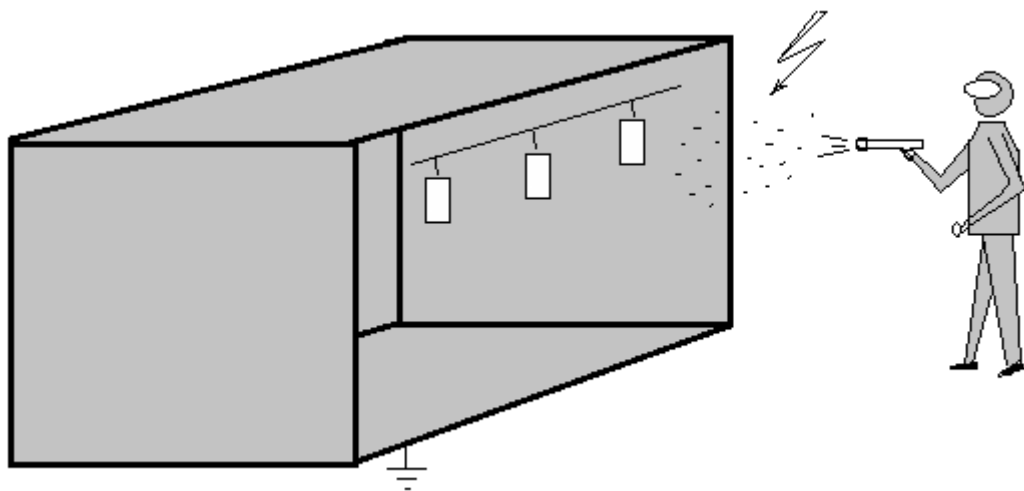

Рис. 1. Схема імовірного поєднання небезпечних факторів для оператора порошкового нанесення покриттів лакофарб.

Технологія нанесення шарів порошкових полімерів складається з декількох етапів (Рис.2.).

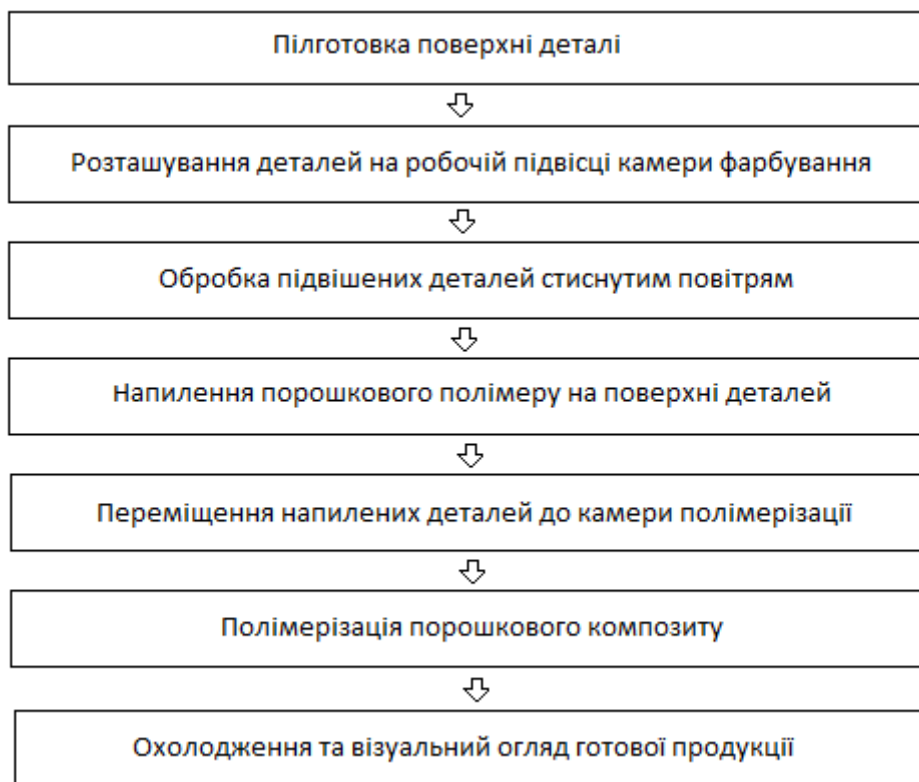

Рис. 2. Послідовність етапів нанесення шарів порошкових полімерів

Найбільш небезпечним етапом при застосуванні технології нанесення шарів складних порошкових полімерів є напилення порошкового полімеру на поверхні деталей виробів. На етапі напилення оператор застосовує трибостатичний прилад, що надає часткам фарби електростатичного заряду, а

також регулює потужність струменя подачі фарби. Вплив людського фактору та подекуди недосвідченість оператора може надати факелу порошково-повітряної суміші надлишкової потужності, що в одному випадку скорочує швидкість нанесення фарби, а в другому підвищує ризики ймовірного вибуху. Для пониження такої ймовірності оператору треба ретельно слідкувати за потужністю факела суміші, не користуватись синтетичними видами захисного одягу та по можливості застосовувати браслети заземлення. Виконання інженерами та операторами таких простих правил значно зменшує вірогідність поєднання небезпечних факторів та ризики отримання вибухових травм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шабетя С.А., Несін В.В. Павленко В.С. Огляд небезпечних факторів при застосуванні технологій нанесення порошкового поліефірного покриття на струмопровідні та діелектричні вироби. Екологія – філософія існування людства: матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 19 квітня 2023 р., НУБіП України, м. Київ. С. 80-81.

ЯРОВИЙ Ілля Дмитрович,
співробітник Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРОЛІВСТВА НІДЕРЛАНДИ ТА УКРАЇНИ

Королівство Нідерланди є країною-лідером у сфері судових експертиз через свого представника на внутрішній та світовій арені. Мова йде про Нідерландський інститут судових експертиз. Україна – це держава, що хоч і має значні здобутки у сфері судової експертизи, водночас потребує сучасного теоретичного та практичного досвіду в організації судово-експертної діяльності, а також розробки новітніх експертних методик та використання міжнародних стандартів й інноваційних технологій в експертних дослідженнях.

Саме з метою перейняття сучасного світового досвіду у галузі судової експертизи доцільно проаналізувати та порівняти даний аспект у цих двох країнах. Порівняльний аналіз системи судово-експертного забезпечення у Королівстві Нідерланди та в Україні може бути проведений за наступними аспектами: організаційна структура; фінансування; правова база; якість та стандарти; міжнародна співпраця.

Організаційна структура. У Нідерландах судово-експертна система досить централізована. Найвищим органом для проведення експертиз та досліджень є Нідерландський інститут судових експертиз (Netherlands Forensic Institute – NFI), який функціонує під патронатом Міністерства юстиції та безпеки [1].

В Україні судово-експертна система організована на принципі децентралізації. Експертизи та експертні дослідження проводяться судово-експертними установами, які входять до складу Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Державної прикордонної служби України та Служби безпеки України. Окремі види експертиз можуть здійснюватися із залученням приватних експертів.

Фінансування. У Нідерландах судово-експертна діяльність фінансується за рахунок бюджетних коштів, оскільки NFI є громадською установою.

В Україні фінансування судово-експертних установ також здійснюється за рахунок Державного бюджету України. Крім того, чинними є механізми оплати за проведення експертизи з боку осіб, які звертаються до суду.

Правова база. Правова база для судово-експертної діяльності включає закони та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають повноваження та процедури проведення експертиз. У Королівстві Нідерланди законодавчим підґрунтям для регулювання експертів та їх діяльності існують такі закони та регламенти: *Wet deskundige in strafzaken* (Закон про судову експертизу). Зазначеним законом регулюються процедури проведення судових експертиз,

кваліфікаційні вимоги до експертів [2]. Wetboek van Strafvordering (Кримінальний процесуальний кодекс). Цей кодекс містить норми стосовно процедур судових експертиз у кримінальних справах, правила зберігання та представлення доказів та висновків у суді [3]. Politiewet 2012 (Закон про поліцію). Даний закон містить положення стосовно роботи експертів та їх співпрацю з поліцією Нідерландів [4]. Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens (Закон про судові та кримінальні дані). Закон регулює обробку особистих даних під час проведення судових експертиз [5]. Regeling taken NFI (Регламент завдань NFI). Цим регламентом передбачені основні завдання NFI, перелік замовників послуг Інституту, фінансування, відкликання експерта та інше [6].

Правовою основою судово-експертної діяльності в Україні є Конституція України, закони України «Про судову експертизу», «Про наукову і науково-технічну діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України та інше чинне галузеве процесуальне законодавство, нормативно-правові акти Міністерства юстиції України.

Якість та стандарти. NFI у Нідерландах відомий своєю високою якістю та дотриманням міжнародних стандартів в галузі судової експертизи. Він активно взаємодіє з міжнародними органами, такими як Інтерпол, ЮНІСЕФ, ЄС та іншими, з метою впровадження найкращих практик та методологій в сфері експертиз. NFI також бере участь у розробці міжнародних стандартів судово-експертної діяльності. Це допомагає створювати єдині підходи та методики для проведення експертиз у різних країнах.

Українські судово-експертні установи також прагнуть до вищих стандартів, але інколи можуть мати виклик, пов'язаний із фінансуванням та недоступністю сучасного експертного обладнання. Недостатнє фінансування може впливати на здатність придбати сучасне обладнання, забезпечити навчання та професійний розвиток експертів.

Міжнародна співпраця. NFI активно співпрацює з міжнародними організаціями та іншими країнами у сфері судово-експертної діяльності. Крім того, він співпрацює з аналогічними установами в інших країнах у сфері обміну інформацією щодо нових методів, технологій, інновацій та наукових відкриттів у галузі судової експертизи. NFI регулярно бере участь у міжнародних проектах, спрямованих на розробку та впровадження сучасних методів і технологій у судовій експертизі. Це може включати в себе спільні дослідження, навчання та обмін експертами.

Українські судово-експертні установи також розвивають міжнародну співпрацю. Наразі низка провідних міжнародних організацій залучають українських експертів для проведення заходів з метою підвищення кваліфікації та навчання різним методикам судово-експертних досліджень. Прикладом такої міжнародної організації є ENFSI (Європейська мережа інститутів судових експертиз). Вищезгаданий NFI, як і низка вітчизняних експертних установ (ДНДЕКЦ МВС, КНДІСЕ, ННЦ «ІСЕ ім. засл. Проф. М.С. Бокаріуса», ІСТЕ СБУ), також є членом ENFSI, а отже, це чудовий спосіб обміну досвідом між українськими та нідерландськими експертами.

Підсумовуючи, можна зробити наступні висновки. Системи судово-експертного забезпечення Нідерландів та України мають свої власні унікальні особливості і підходи до забезпечення судово-експертної діяльності та правосуддя. У Нідерландах система судово-експертного забезпечення є централізованою й добре розвиненою. Це означає, що існує високий рівень координації та співпраці між різними експертними установами і судовими органами. Така модель сприяє ефективності та якості судових експертиз. З іншого боку, в Україні існує децентралізована модель судово-експертного забезпечення, що дозволяє регіональним судовим експертам бути ближчими до місцевих потреб та особливостей.

Враховуючи це, обидві країни можуть взяти досвід одна від одної для подальшого вдосконалення своїх систем судово-експертного забезпечення. Важливо організувати ефективну співпрацю між експертами, судовими та правоохоронними органами, а також створити умови для розвитку судово-експертної діяльності, зокрема впроваджувати новітні розробки експертних методик і технологій та сучасні міжнародні стандарти в експертних дослідженнях, що дозволить підвищити якість судових експертиз в обох країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Netherlands Forensic Institute (NFI). URL: <https://www.forensicinstitute.nl/> (дата звернення: 17.07.2023).
2. Overheid.nl URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0025251/2010-01-01> (дата звернення: 18.07.2023).
3. Overheid.nl URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001903/2023-03-01> (дата звернення: 18.07.2023).
4. Overheid.nl URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0031788/2023-02-18> (дата звернення: 18.07.2023).
5. Overheid.nl URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0014194/2023-03-01> (дата звернення: 18.07.2023).
6. Overheid.nl URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0031558/2012-05-19> (дата звернення: 18.07.2023).

ЯЦЕНКО Іван Володимирович,
доктор ветеринарних наук, професор,
провідний науковий співробітник Національного
наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ ЕКОЦИДУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Ведення агресивної війни РФ проти України як на материковій частині суші, так і в територіальних водах спричиняє масове знищення об'єктів тваринного світу (екоцид), у т. ч. й тваринних гідробіонтів, поміж яких дельфіни, риба та інші тваринні гідробіонти. Досить також згадати про екологічну катастрофу через руйнування дамби Каховської ГЕС [1], оцінити вплив гідролокаторів надводних та підводних човнів, пусків ракет, вибухів бомб у морі, морських мін, які негативно впливають на здоров'я та життя тваринних гідробіонтів. Крім того, негативним наслідками воєнних подій є те, що змінюються міграційні маршрути перелітних птахів, руйнуються місця гніздування рідкісних видів птахів тощо. Всі вище зазначені та інші наслідки воєнних подій в Україні негативно впливають на державну безпеку.

Першочергово варто звернути увагу на те, що серед тваринних гідробіонтів дельфіни занесені до Червоної книги України, включені до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) як загрожувані (Endangered) (чорноморська морська свиня, чорноморська афаліна) або вразливі (Vulnerable) (чорноморська білобочка) і знаходяться під охороною міжнародних природоохоронних конвенцій, зокрема: Бернської, Боннської (СМС), а також до угоди про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану (АССОВАМС), стороною яких є Україна [2, с. 6].

Акцентуємо увагу на тому, що від початку військової агресії російської федерації проти України у 2022 р. вже виявлено 914 випадків викидання мертвих і живих китоподібних морських ссавців на узбережжях Грузії, Туреччини, Болгарії, Румунії та України, з них – 17 на Чорноморському узбережжі України (Одеська, Миколаївська, Херсонська області та тимчасово окупований Крим) [2, с. 12-13].

За даними Інституту зоології НАН України, щонайменше 15 випадків, виявлених в Україні, мають зовнішні ознаки загибелі дельфінів від отриманої акустичної травми через вплив гідролокаторів надводних та підводних човнів, пусків ракет, вибухів бомб у морі, морських мін тощо. В мережі Інтернет поширюється інформація, фото- та відеоматеріали про такі факти. За оцінками експертів під час активної фази війни у 2022 р. загинуло щонайменше 50 000 китоподібних [2, с. 14-21].

З огляду на зазначене, для повного, всебічного та об'єктивного розслідування воєнних злочинів, правильній їх кваліфікації, у т. ч. екоциду, а також визначення шкоди, заподіяної здоров'ю і життю тварин внаслідок воєнних подій, вагоме значення має судово-ветеринарна експертиза, яка започаткована у системі експертних установ Міністерства юстиції України у 2019 році за ініціативи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Зазначена судова експертиза є законним, надійним, науково обґрунтованим засобом доказування у судочинстві [3].

Оскільки цей різновид судової експертизи в Україні є «молодим», а теоретичні, методологічні та праксеологічні розробки щодо об'єктів судово-ветеринарної експертизи знаходяться на початковому етапі їх формування та реалізації на практиці, то суб'єкти призначення цієї експертизи часто стикаються з труднощами під час досудового розслідування правопорушень проти життя і здоров'я тварин, у т. ч. й водних, починаючи з укладання постанови [4].

Прокурори чи слідчі у постанові про призначення судово-ветеринарної експертизи обмежуються постановленням на вирішення експертизи питань, які стосуються причини смерті тварин, характеру ушкоджень, зокрема, чи не завдана вона акустичною травмою, у т. ч. й через вплив гідролокаторів надводних та підводних човнів, пусків ракет, морських мін, вибухів бомб у морі, зумовлених воєнними діями.

Проте, на переконання автора цього повідомлення, для дотримання принципів судово-експертної діяльності, зокрема, принципу об'єктивності, обґрунтованості, правильності й правдивості судово-експертних досліджень, вирішення судовим експертом лише вище зазначених питань, є недостатнім. Це зумовлене тим, що водне середовище в якому мешкають морські тварини, у т. ч. й китоподібні, можуть містити різні отруйні речовини та мікроорганізми, які потрапляючи в організм морських тварин, спричиняють отруєння чи інфекційні хвороби із смертельним наслідком.

Токсичні речовини в середовище мешкання тваринних гідробіонтів можуть потрапляти різними шляхами, у т. ч. із розірваних боеприпасів та внаслідок використання біологічної зброї під час воєнних подій на морі. У зв'язку цим для повного і об'єктивного з'ясування причини смерті морських тварин та встановлення причинно-наслідкового зв'язку між смертю та ушкоджувальним чинником (дії фізичних, біологічних чи хімічних чинників на організм), крім судово-ветеринарного дослідження їх трупів, необхідне обов'язкове проведення фізичних, хімічних, мікробіологічних, токсикологічних досліджень води з тієї акваторії, де виявлені трупи морських тварин, а також окремих внутрішніх органів, та скелетних м'язів, шматочки яких отримані із трупа тварини під час судово-ветеринарного розтину для підтвердження або спростування факту наявності та концентрації виявлених отрут і мікроорганізмів, а також проведення їх гістологічних досліджень.

Водночас, Україна є стороною Угоди про збереження китоподібних Чорного та Середземного морів, а також прилеглої акваторії Атлантичного океану (АССОВАМС), яка ратифікована Законом України від 09.07.20232 № 1067-IV [5]. На підставі резолюцій зустрічей сторін АССОВАМС відбирати та направляти біологічні зразки для проведення досліджень в науково-дослідних установах Європейського Союзу від України уповноважені фахівці Інституту зоології ім. І. І. Шмальцгаузена. Дослідження зразків води та інших об'єктів успішно проводяться у ДП «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л. І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України» [6].

За певних обґрунтованих обставин призначається комплексна судова експертиза з використання спеціальних знань у сфері судової ветеринарної медицини, біології, хімії, токсикології, балістики, трасології, екології, мікробіології, дослідження речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин тощо.

Після проведеного судово-ветеринарного розтину трупів морських тварин та додаткових лабораторно-інструментальних досліджень об'єктів, є гарантія отримання об'єктивного й обґрунтованого висновку експерта, який буде одним із доказів у судочинстві, у т. ч. й для відшкодування заподіяної шкоди від ведення агресивної війни [3].

Закцентуємо увагу на тому, що векторами використання спеціальних ветеринарних знань під час розслідування воєнних злочинів рф, наслідком яких стала загибель тварин, у т. ч. морських, а також для обґрунтованого забезпечення відшкодування Україні шкоди, завданої екоцидом, є такі:

– участь фахівців ветеринарної медицини в огляді місця події, відборі зразків для лабораторних досліджень [7];

– проведення судово-ветеринарної експертизи, під час якої можуть бути вирішені питання, зокрема такі:

1) До якого виду і класу відноситься труп тварини? Чи є труп тварини хребетною твариною? Якої статі, віку тварина, труп якої надано на дослідження?

2) Які фізіологічні особливості тварини, труп якої надано на дослідження?

3) Які тілесні ушкодження виявлені у трупі тварини, яка їх локалізація і характер, ступінь тяжкості, давність утворення, прижиттєвий чи посмертний характер вони носять; чи є виявлені в трупі тварини тілесні ушкодження каліцтвом та чи існує причинно-наслідковий зв'язок між виявленими тілесними ушкодженнями і смертю тварини?

4) Який механізм та яка черговість(послідовність) заподіяних тілесних ушкоджень, виявлених у трупі тварини?

5) Яка причина смерті тварини, труп якої надано на дослідження?

6) Які із ушкоджень, виявлених у трупі тварини, є смертельними?

7) Які ускладнення здоров'я від заподіяних ушкоджень виникли за життя тварини? Чи є ці ускладнення смертельними?

8) Чи є у трупі тварини характерні ознаки ушкодження, за якими можна

встановити характер та особливості зброї чи інших знарядь, якими заподіяні травми? (вирішується комплексною судовою ветеринарно-трасологічною чи ветеринарно-балістичною експертизами).

9) Чи була здатна при житті після отримання травм самостійно переміщуватись тварина, труп якої надано на судово-ветеринарне дослідження?

10) Чи належать окремі фрагменти трупа розчленованої тварини одній особині тварині. Якщо ні, то скільком тваринам? Яка їх видова належність?

11) Чи спричинили виявлені ушкодження фізичний біль, страждання і мучення тварини перед смертю?

У разі, якщо смерть тварини настала в результаті її отруєння на вирішення судово-ветеринарної експертизи чи комплексної судово-ветеринарної та судово-токсикологічної тощо експертизи у постанові слідчого чи прокурора можуть бути поставлені такі питання:

1) Які патоморфологічні зміни виявлені у трупі тварини та який механізм їх утворення?

2) Від якої отрути настала смерть тварини? (вирішується комплексною судовою ветеринарно-токсикологічною, чи ветеринарно-хімічною експертизою).

3) Як швидко настала смерть тварини після введення отрути в її організм?

4) Чи перебуває отруєння тварини у причинно-наслідковому зв'язку із її смертю?

5) Яким шляхом отруту введено в організм тварини (через рот, легені, неушкоджену шкіру чи ін'єкцією) та у якому вигляді (порошок, таблетки, рідина, розчин, газ)?

6) Чи пов'язане отруєння тварини з прийомом корму і води?

7) Чи заподіяло виявлене отруєння фізичний біль, страждання і мучення тварини перед смертю?

Якщо ж об'єктом судово-ветеринарного дослідження будуть живі підекспертні тварини, у т. ч. й тваринні гідробіонти, то на розв'язання судово-ветеринарному експерту можуть бути поставлені питання іншого характеру, перелік яких запропонований нами, зокрема:

1) До якого виду і класу належить тварина? Чи є тварина, надана на судово-ветеринарне дослідження, хребтною? Які її фізіологічні особливості?

2) Яким є характер ушкоджень та яка їх локалізація, послідовність (черговість) заподіяння, ступінь тяжкості кожного із ушкоджень, давність та механізм утворення? Чи призвели до каліцтва тварини спричинені їй ушкодження?

3) Чи можна за характером ушкодження тіла тварини встановити, яким видом знаряддя травми вони спричинені? (зазначене питання може вирішуватись комплексною судовою ветеринарно-трасологічною чи ветеринарно-балістичною експертизою);

4) Чи є ушкодження, заподіяні тварині, небезпечними для життя в момент їх заподіяння, а якщо так, то чим зумовлена їх небезпечність?

5) До яких наслідків для здоров'я тварини призвело кожне із спричинених

ушкоджень, і якими є наслідки в їх сукупності?

6) Чи були в наданні ветеринарної допомоги тварині дефекти, що стали причиною спричинення їй ушкоджень, а якщо так, то який ступінь тяжкості цих ушкоджень, чи є втрата загальногосподарського і спеціального використання тварини і, якщо є, то який її строк?

7) Чи існує причинно-наслідковий зв'язок між спричиненими тварині тілесними ушкодженнями за встановлених обставин і розладом її здоров'я?

8) Чи вплинуло і як саме наявне каліцтво у тварини на термін втрати загальногосподарського використання потерпілої тварини у зв'язку з одержаною травмою?

9) Чи існує причинний зв'язок між спричиненим тварині ушкодженням за встановлених обставин і перериванням вагітності?

10) Чи є ушкодження, виявлене на тілі тварини, ушкодженням її екстер'єру, якщо так, то воно виправне чи невиправне, чи призвело до знівечення екстер'єру тварини; який ступінь тяжкості заподіяного ушкодження та механізм його утворення?

11) Чи є ознаки, за якими можна встановити знаряддя, якими заподіяно ушкодження екстер'єру тварини?

12) Чи є на тілі підекспертної тварини сліди, які вказують на заподіяння їй болю?

13) Чи вплинули дії, пов'язані з тривалим позбавленням підекспертної тварини тепла, корму, пиття, утримання її в умовах, шкідливих для здоров'я за умов, зазначених в постанові слідчого чи ухвалі суду, на стан здоров'я підекспертної тварини, і як саме?

14) Чи спричинили виявлені у підекспертної тварини тілесні ушкодження фізичний біль і страждання?

Для забезпечення експертної діяльності автор цієї роботи у межах виконання НДР у ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» брав участь у розробці та обґрунтуванні правил судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, методики судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини, порядку вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень, методики судово-ветеринарного дослідження тварин для встановлення їх каліцтва, методики судово-ветеринарної експертизи трупів тварин; а також аргументував особливості укладання висновку судово-ветеринарного експерта за результатами судово-ветеринарного дослідження трупів ссавців та птиці та живих підекспертних тварин [8-10].

Таким чином, використання спеціальних ветеринарних знань під час розслідування злочинів стосовно екоциду у вигляді судово-ветеринарної експертизи розширює пізнавальні можливості органів розслідування та суду, створює умови для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта, як засобу доказування у судочинстві, у т. ч. й для забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок ведення російською федерацією агресивної війни

проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кому загрожують міни та токсичні відходи після катастрофи на Каховській ГЕС. URL: <https://ua.rua.gr/2023/06/17/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B6%D1%83%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B8-%D1%82%D0%B0-%D1%82%D0%BE%D0%BA%D1%81%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%85/>.
2. Звіт з виконання Плану дій з дослідження та охорони морських ссавців (ряд Cetacea та Pinnipedia) Чорного і Азовського морів в Україні у 2022 році. URL: https://sea.gov.ua/uploads/Zvit_z_vykonannia_Planu_dii_morski_ssavtsi_2022.pdf.
3. Яценко І. В. Можливості судово-ветеринарної експертизи у забезпеченні відшкодування шкоди, завданої внаслідок ведення агресивної війни. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матер. IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 грудня 2022 р.). Київ: Університет «Україна», 2022. С. 510–514. URL: <https://kndise.gov.ua/conferenceua-2022>.
4. Яценко І. В. Проблеми укладання уповноваженою особою постанови про призначення судово-ветеринарної експертизи та шляхи їх вирішення. *Форум Права*. 2022. Вип. 73, № 2. С. 6–21. DOI: 10.5281/zenodo.6471059.
5. Про приєднання України до Угоди про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану: Закон України від 09.07.2003 № 1067-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-15#Text>.
6. ДП «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л. І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України». URL: <http://oov.medved.kiev.ua/en/welcome-2/>.
7. Яценко І. В. Проблеми використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду трупа тварини на місці події та шляхи їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 485–505. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/114>.
8. Яценко І. В. Вплив новітніх наукових здобутків Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів на ефективність призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи. *Progressive research in the modern world. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher. Boston, USA. 2023. Pp. 25–47. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/PROGRESSIVE-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-2-4.03.23.pdf>.
9. Яценко І. В., Дереча Л. М., Парилівський О. І. Новітні наукові й практичні здобутки та перспективи розвитку судово-ветеринарної експертизи живих тварин в Україні. *Актуальні питання та перспективи розвитку судової експертизи та криміналістики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 3 вересня 2021 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 368–373.
10. Яценко І., Дереча Л., Казанцев Р. Новейшие научные и практические достижения и перспективы развития судебно-ветеринарной экспертизы трупов животных в Украине. Матер. Межд. науч.-практ. конф. судебных экспертиз «Современные аспекты судебной экспертизы: теория и практика» 01 октября 2021, Кишинев. Т. 2. С. 94–100.

Як встановити та використувувати застосунок eyeWitness to Atrocities

ГЛАДКИЙ Дмитро Вікторович
адвокат, представник Всеукраїнської громадської організації "Асоціація правників
України (контактний телефон: +380503610457, Facebook: <https://www.facebook.com/dmytrogladky>)

<https://www.eyewitness.global>

@eyewitnesstoatrocities

@eyewitnessorg

Навіщо використовувати eyeWitness to Atrocities?

1. Безпечність
2. Кадри, що піддаються перевірці
 - Доказовість місця і часу знімання кадрів
 - Встановлення надійної системи контролю
 - Аналітики встановлюють факт підробки або редагування файлів
3. Безпечне зберігання
4. Підвищені шанси використання фото- та відеоматеріалів у суді

Перш ніж ми почнемо...

Ви використовуєте
телефон на базі Android 6.0 або вище?

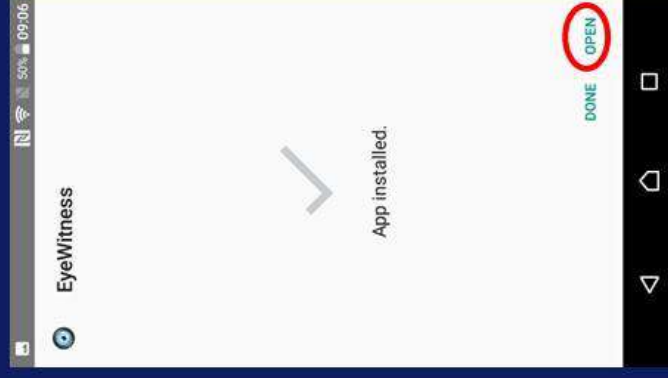
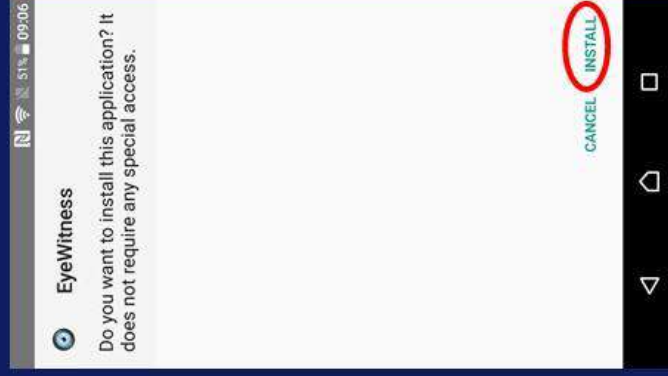
Застосунок не працює на iPhone або
телефонах зі старішою версією Android!

Крок 1: Скачайте і встановіть застосунок

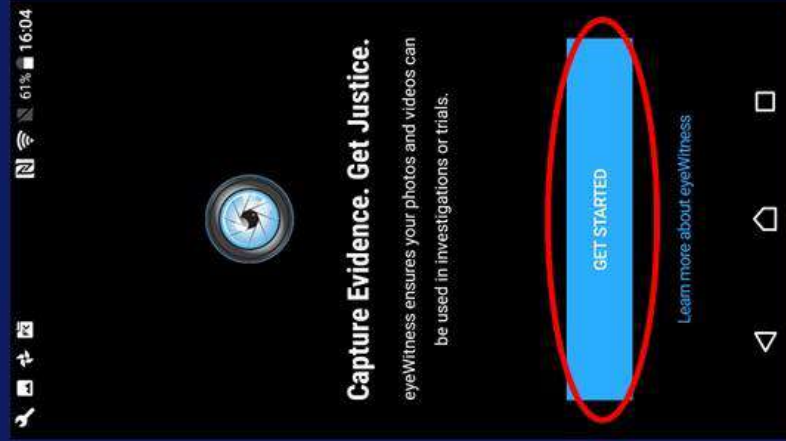
1. Відкрийте Google Play Store
2. Введіть у пошуку: "eyeWitness to Atrocities"
3. Натисніть «Встановити».

Застосунок буде встановлений з використанням мови вашого телефону (якщо така передбачена розробниками)

Крок 2: Почніть налаштування

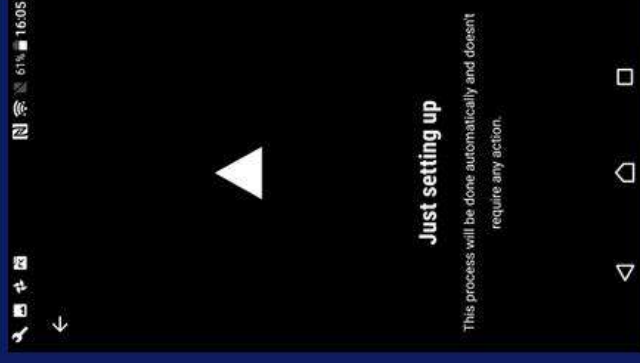
Натисніть «почати»,
щоб розпочати налаштування
застосунку!

Крок 3: Правила та умови

Якщо ви або ваша організація підписали Меморандум про взаєморозуміння з eyeWitness, він регулює правила та умови застосування.

Будь ласка, натисніть «ПРИЙНЯТИ», щоб продовжити.

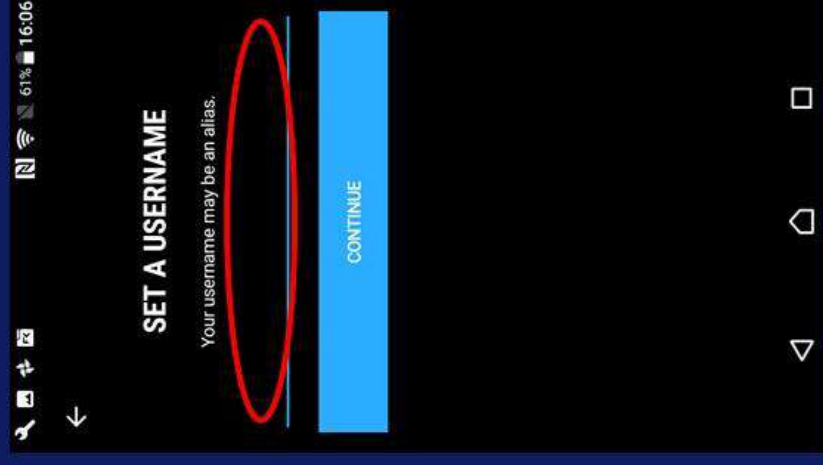

Крок 4: Встановіть ім'я користувача

ВАЖЛИВО: будь ласка, використовуйте точне ім'я користувача, як це зазначено в Меморандумі про взаєморозуміння.

Якщо не впевнені, зверніться до своїх колег або зв'яжіться з eyeWitness за електронною адресою general@eyewitness.global

Щоб змінити ім'я користувача, вам потрібно повторно встановити програму (спершу переконайтеся, що ви завантажили всі свої кадри!)

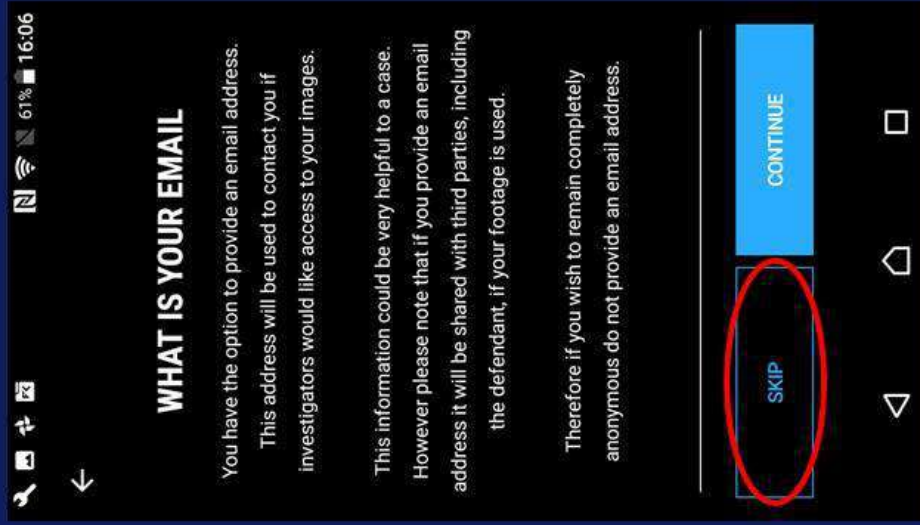

Крок 5: Електронна пошта

Це не обов'язково. Будь ласка, пропустіть, якщо хочете залишити це поле порожнім.

Нам не потрібна ваша адреса електронної пошти, якщо ви підписали меморандум про взаєморозуміння.

Зауважте, що якщо ви погоджуєтесь на використання ваших кадрів у розслідуваннях, EyeWitness можуть бути змушені поділитися вашою адресою електронної пошти як зі стороною обвинувачення, так і зі стороною захисту.

Крок 6: PIN-код галереї

Захищена галерея – це місце, де зберігаються всі кадри, зроблені за допомогою програми.

1. Створіть 6-значний PIN-код доступу до захищеної галереї

2. Підтвердіть PIN-код

НЕ ЗАБУДЬТЕ ЙОГО!

Крок 7: Функція безпеки «фальшивий PIN-код».

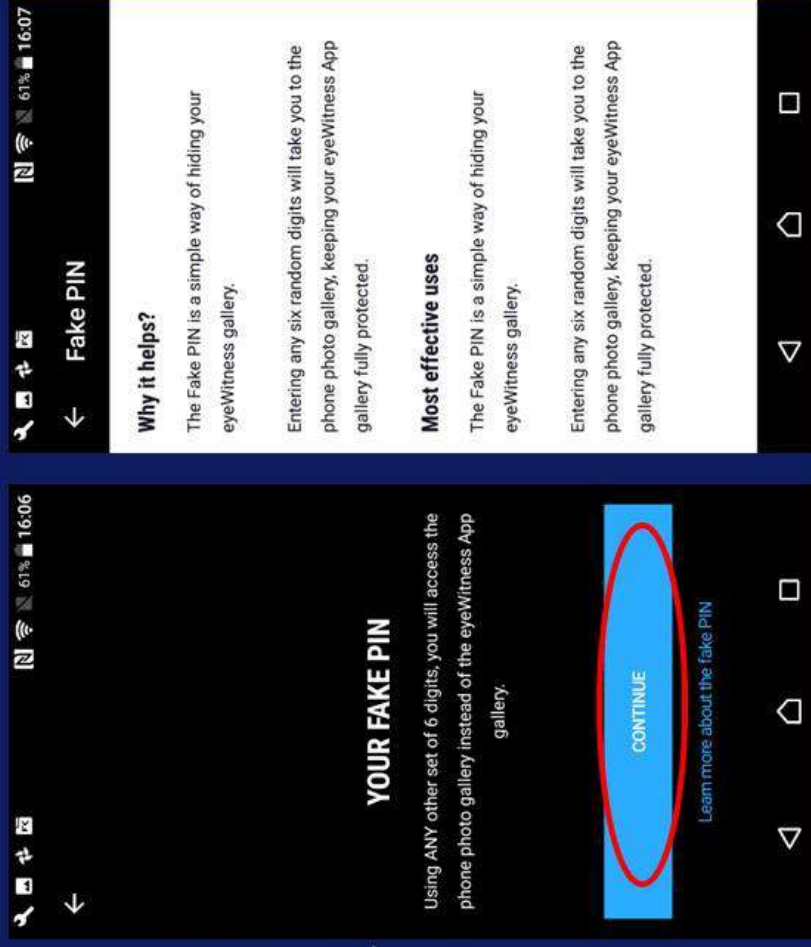
ЯК ЦЕ ПРАЦЮЄ?

Якщо ви введете неправильний PIN-код ("фальшивий PIN-код"), програма переспрямує до вашої звичайної телефонної галереї, а не до безпечної галереї застосунку.

Ця функція захищає ваші дані від зловмисників.

Ви також можете використовувати його, якщо вас обшуковують і пропонують ввести свій PIN-код..

Натисніть «Продовжити», щоб підтвердити, що ви зрозуміли цю функцію (ми попрактикуємо її пізніше!)

Крок 8: Виберіть піктограму програми

Виберіть піктограму, яка з'явиться в меню телефону.

Це допоможе вам сховати програму eyeWitness на вашому телефоні.

Ви можете змінити значок пізніше,
якщо передумаєте!

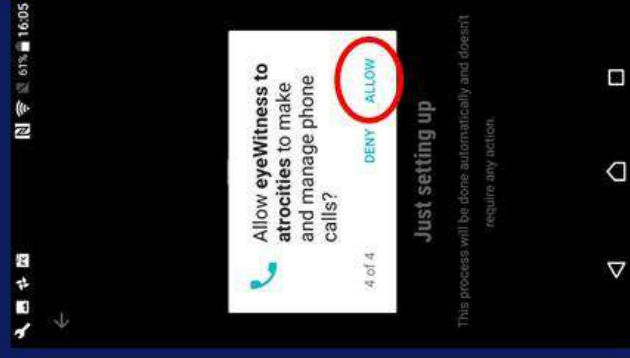
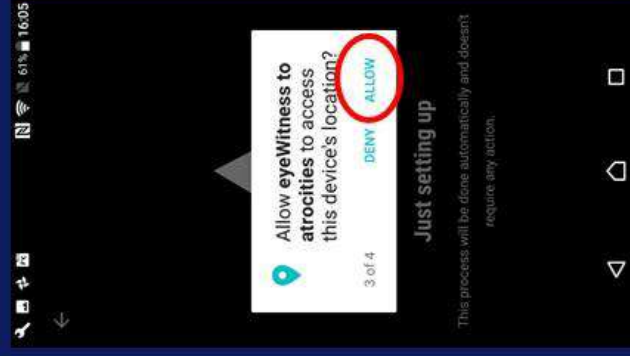
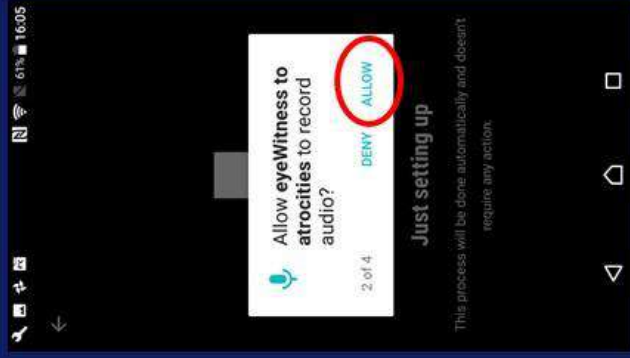
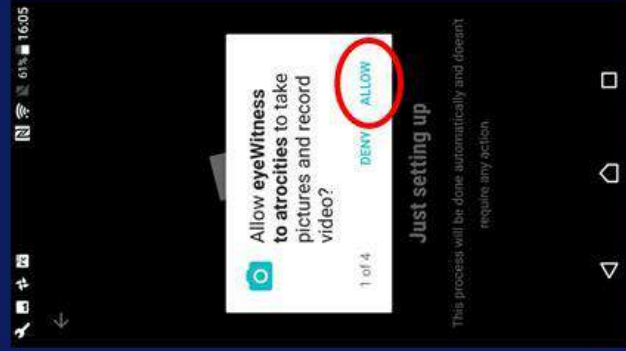

Крок 9: Завершіть налаштування

Крок 10: Надайте дозволи

Натисніть «ДОЗВОЛИТИ», щоб застосунок міг використовувати камеру, мікрофон, GPS та стільниковий зв'язок. Усі ці функції необхідні для правильної роботи застосунку.

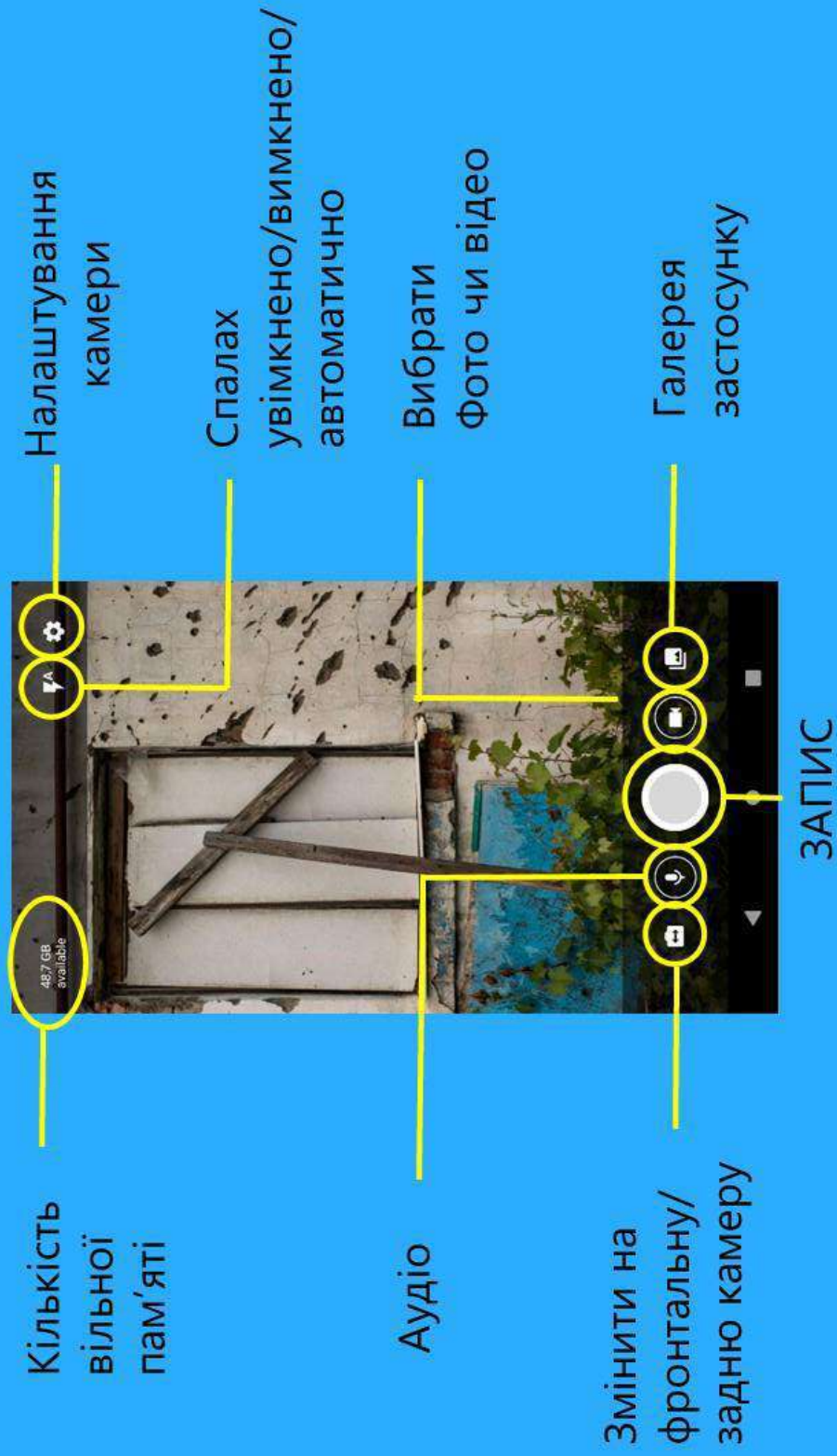

Вітаємо!

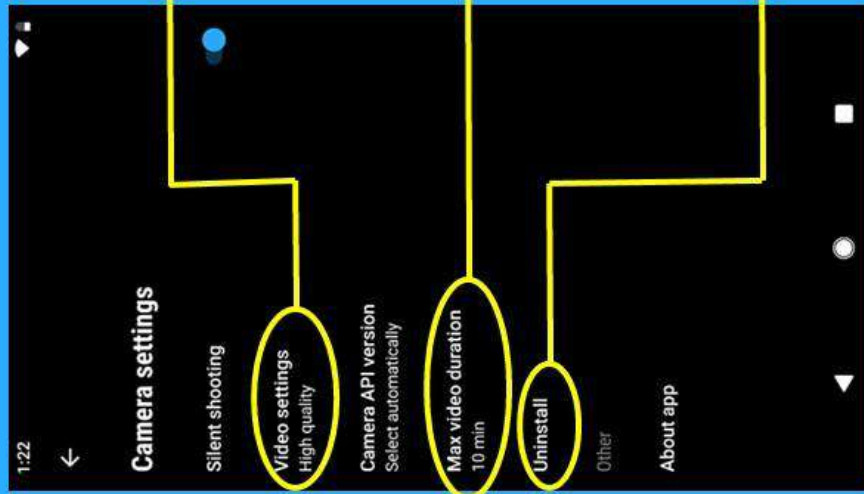
Ви завершили налаштування застосунку.

Тепер відкриється екран камери застосунку, і ми пояснимо, як ним користуватися.

Як використовувати eyeWitness to Atrocities

Налаштування камери

3 різних рівня якості:

- Високий
- Середній
- Низький (це все ще досить високий!)

ПАМ'ЯТАЙТЕ:
застосунок не
призначений для
зйомки свідчень
свідків/потерпілих!

Тривалість відео
можна
налаштувати макс.
до 10 хвилин

- «Видалити» видаляє програму та весь її вміст.
- Все, що не завантажено в EyeWitness, буде втрачено.

Практика: зробіть 5 пробних фотографій за допомогою застосунку!

Наприклад:

- 1 фото столу
- 1 фото крісла
- 1 фото підлоги
- 1 фото стіни
- 1 фото дверей

Не забудьте увімкнути GPS для кращого результату!

Практика: Зніміть 10-секундне тестове відео за допомогою застосунку!

Тепер, коли ви знаєте, як
фотографувати...

Ось як отримати доступ до цих фото
в галереї застосунку!

Зайдіть до безпечної галереї програми

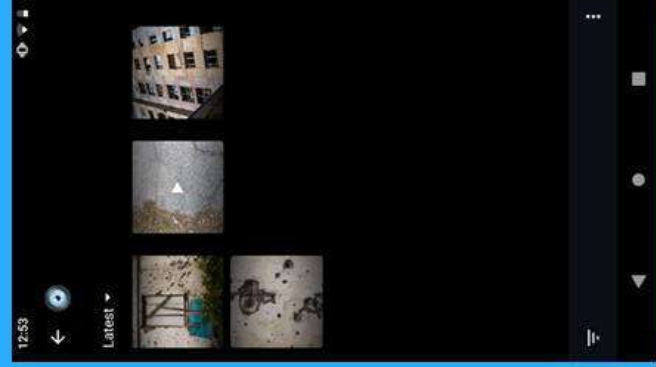
Ваші тестові фотографії зберігатимуться лише тут!

1. Відкрийте галерею програми

2. Введіть свій PIN-код

3. Перегляньте свої тестові фотографії

ПРАКТИКА: Поверніться назад і протестуйте «фальшивий PIN-код»!

Це функція безпеки програми!

1. Поверніться на екран камери
2. Відкрийте галерею програми
3. Введіть будь-які 6 випадкових цифр (= «фальшивий PIN-код»)

Ваш телефон відкриє звичайну галерею, а не захищену галерею застосунку!

Ваші фотографії надійно сховані!

4. Натисніть кнопку «Назад», щоб повернутися до програми

Знову зайдіть до галереї застосунку

1. Відкрийте захищену галерею з екрана камери

2. Введіть свій (правильний!) PIN-код

3. Відкриється захищена галерея застосунку

Практика: перегляньте своє тестове відео!

1. Зайдіть до галереї застосунку
2. Виберіть і відкрийте відео
3. Відтворіть відео

Проблеми з відтворенням відео? Перевірте налаштування:

1. Відкрийте камеру застосунку
2. Відкрийте налаштування камери і
 - Змініть налаштування відео та/або
 - Змініть версію API камери
2. Спробуйте зняти інше відео. Чи все працює зараз?

Якщо ні, зв'яжіться з нами за адресою
general@eyewitness.global

Функції відображення галереї застосунку

Сортуйте файли за:

- Часом
- Розміром

Натисніть на зображення, щоб відкрити крупний план

АБО:

Натисніть довше, щоб вибрати зображення.

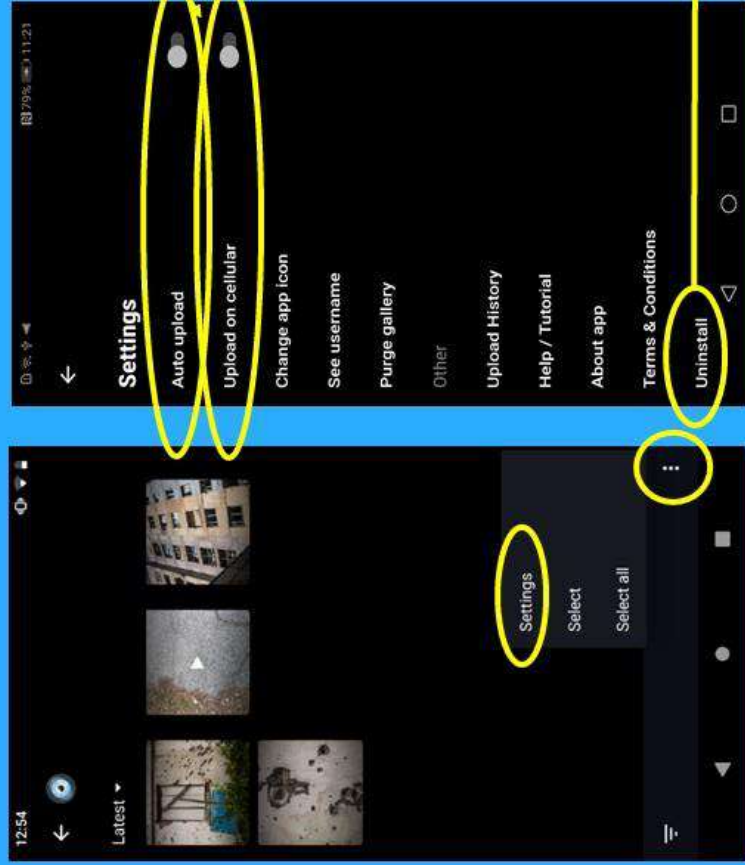
Відфільтруйте файли за:

- Завантажено/Ні
- З коментарем/Без
- Фото/Відео

Меню для команд:

- «Налаштування»
- «Вибрати»
- «Вибрати все»

Налаштування галереї застосунку

АКТИВУЙТЕ ТІЛЬКИ У ВИПАДКАХ ВИСОКОГО РИЗИКУ НЕБЕЗПЕКИ! Програма автоматично завантажить зображення, при підключенні до інтернету.

"Автоматичне завантаження" має бути включеним під час зйомки зображення. Попередні кадри потрібно завантажувати вручну.

АКТИВУЙТЕ, ЯКЩО ПЛАНУЄТЕ ВИГРУЗКУ ЗА ДОПОМОГОЮ СТІЛЬНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ! В іншому випадку застосунок чекатиме з'єднання з Wi-Fi для завантаження.

«Видалити» видаляє програму та весь її вміст. Все, що не завантажено в EyeWitness, буде втрачено.

Що можна зробити з кадрами?

Відкриваючи зображення крупним планом, ви можете:

Текст на екрані зображення:

- 12:53
- ←
- Latest ▾
- Tap to open image close-up
- ⋮

Текст на екрані повного зображення:

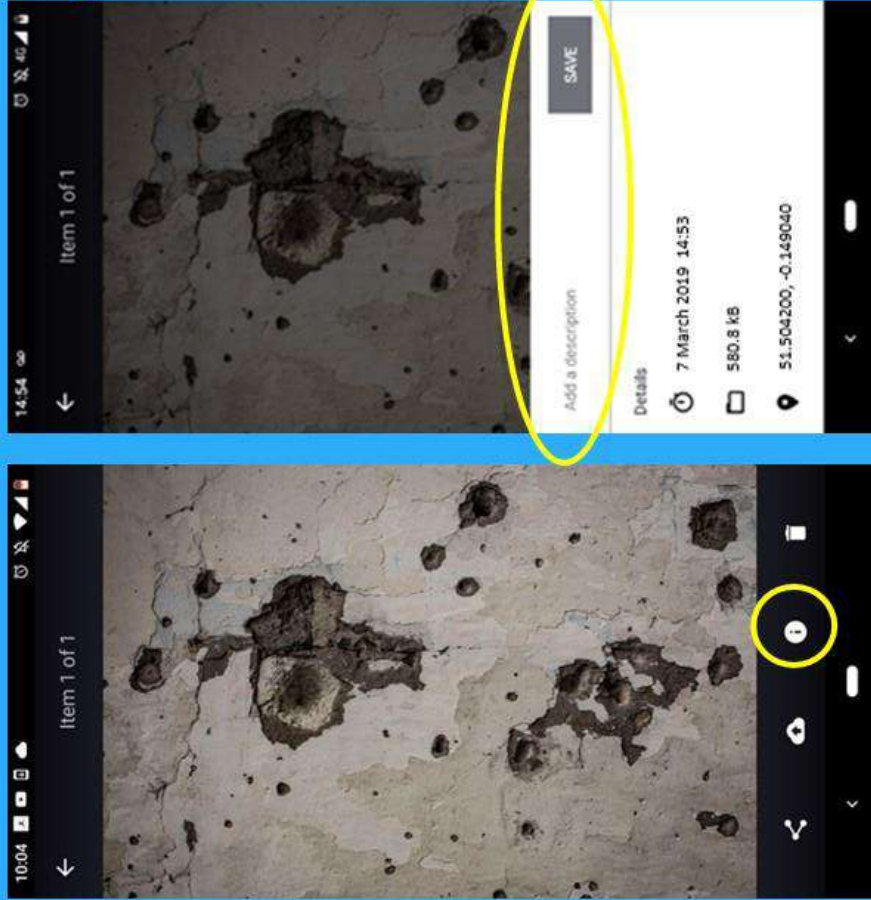
- 10:04
- ←
- Item 1 of 1
- ⋮
- ↻
- 🔍
- 🗑️

Легенда дій:

- Поділитися вмістом з іншими (можливо лише після вилучення)
- Завантажити вміст на захищений сервер EyeWitness
- Відкрити екран з деталями метаданих та можливістю додати опис
- Видалити кадри

Додайте опис

Додавання приміток допомагає аналітикам зрозуміти, які докази ви збираєте

1. Напишіть «ІЕСІ», щоб зазначити, що це тренування

2. Додайте якомога більше інформації про відзнятий матеріал, зокрема:

- Дата події
- Ймовірний винуватець
- Жертви, які з'являються на кадрах (за згодою!)
- Опис кадру (що на ньому можна побачити?)
- Опис події, що відбулася (що сталося?)
- Будь-що, що ви вважаєте важливим

Як застосунок збирає метадані?

Додаток збирає три типи метаданих:

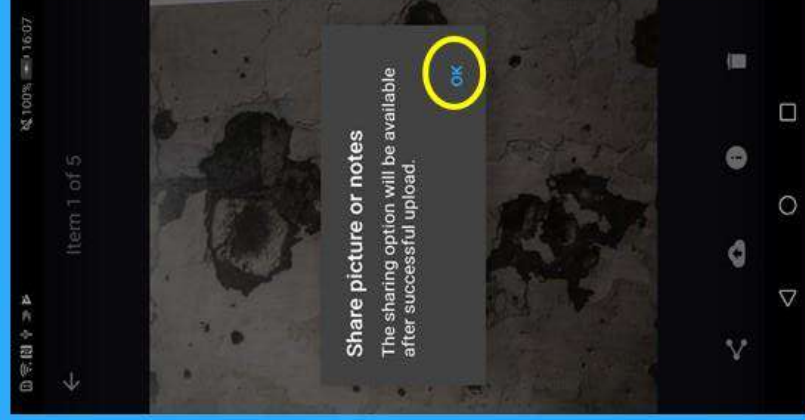
1. **Час** } Отримано від супутника **GPS** та самого **пристрою**.
2. **Дата** } Докази кращі, якщо ваш **GPS** увімкнено!

3. **Геолокація** }
 1. **GPS** (якщо включений – найточніші дані)
 2. **Найближчі мережі Wi-Fi** (якщо опція Wi-Fi увімкнена)
 3. **Вежі стільникового зв'язку поруч** (не працює, якщо немає підключення до мережі або в режимі польоту)

Метадані не можна змінити!

Спробуйте поділитися фотографією!

У ВАС НЕ ВИЙДЕ
– ЦЕ НОРМАЛЬНО!

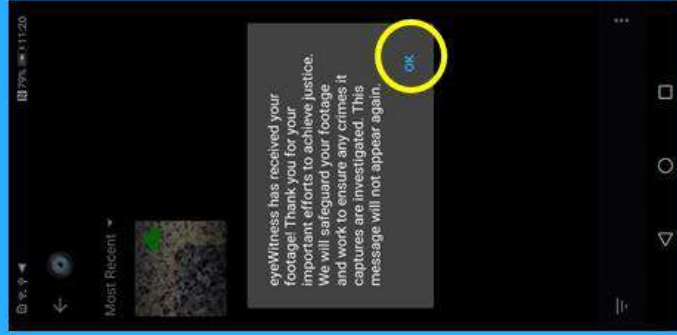
Функція «Поділитися» не працює,
доки зображення не буде успішно
завантажено на захищений сервер
eyeWitness.

Спершу вам потрібно завантажити
оригінальні кадри для EyeWitness, щоб
встановити систему контролю, що
підтвердить, що кадри справжні.

Завантажте фото або відео

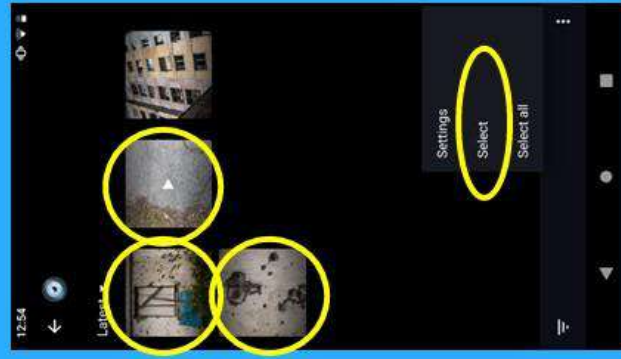

Натисніть кнопку «Завантажити» і процес завантаження розпочнеться

Перевірте наявність зеленої хмарки в галереї застосунку!

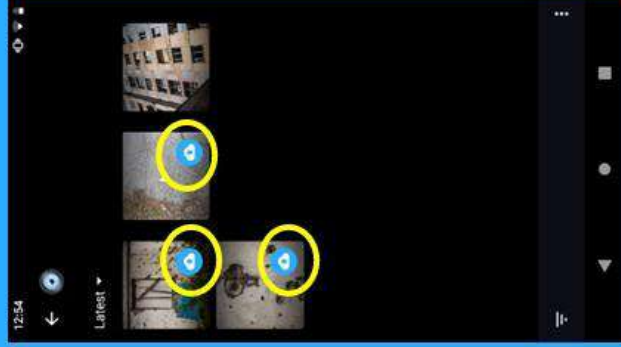
Завантажте декілька файлів

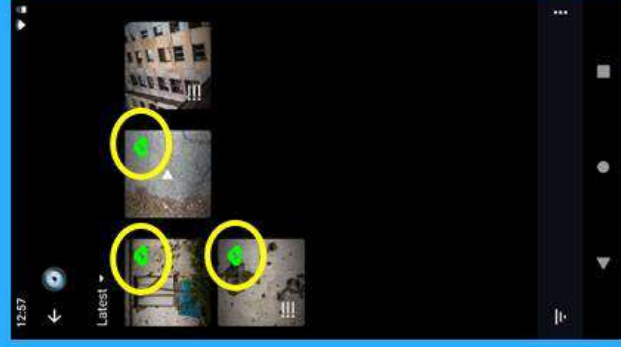
1. Оберіть файли

2. Натисніть «завантажити»

3. Під час завантаження з'явиться блакитна піктограма

Якщо опис відредаговано
Після завантаження, зелена **хмара** стане **червоною**, Доки зображення не буде завантажено повторно.

4. Якщо завантаження пройшло успішно, з'явиться зелена піктограма

Що робити, якщо фото або відео не завантажуються

1. **Зачекайте**, завантаження може зайняти кілька хвилин залежно від вашого інтернет-з'єднання
2. Якщо ви бачите кнопку паузи :
 - Перевірте своє **інтернет-з'єднання**
 - Переконайтеся, що в налаштуваннях вашої галереї у застосунку активовано опцію **«Завантажити за допомогою стільникових даних»**, якщо ви завантажуйте дані за допомогою мобільного інтернету!

Що відбувається після завантаження?

Ваші відео та фото:

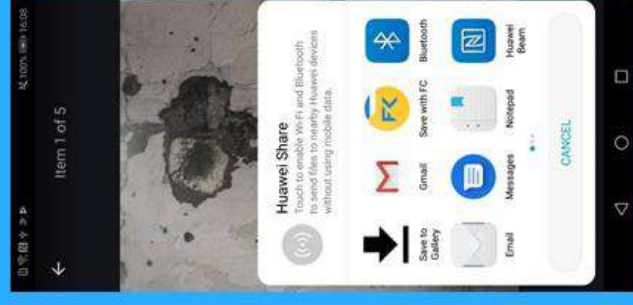
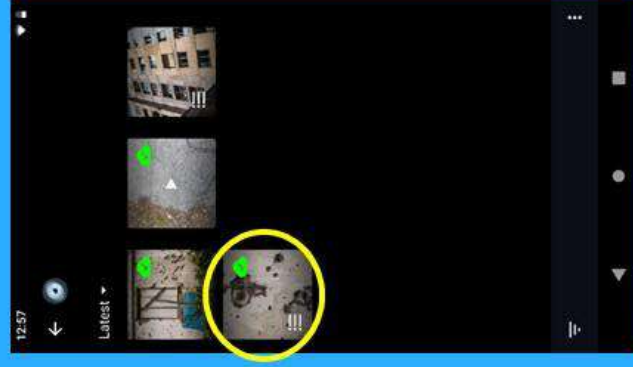
- **Зашифровано** під час завантаження.
- **Підлягають перевірці** через встановлену систему контролю.
- **Надійно зберігаються** та мають резервну копію в захищеній базі даних на сервері.
- **Суворо конфіденційні**. Без попередньої консультації з вами вони не будуть показані або опубліковані.
- **Доступні лише** співробітникам та аналітикам EyeWitness.
- **Зібрано, каталогізовано та проаналізовано**.
- **Можуть бути відправлені** вам за запитом.

Практика: спробуйте поділитися файлом ще раз!

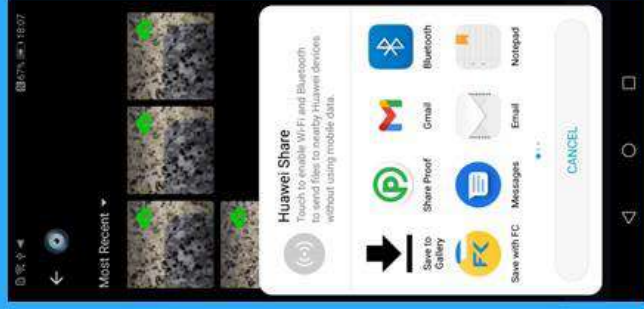
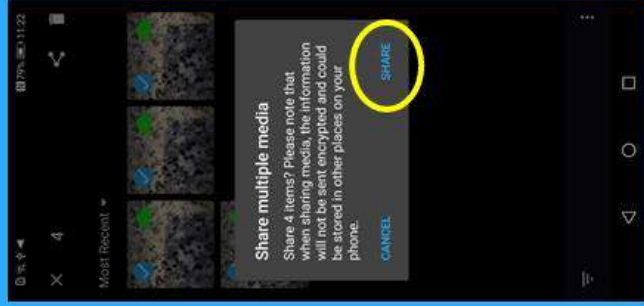
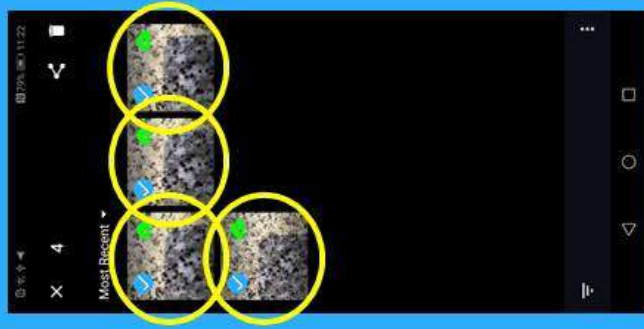
Після успішного завантаження ви можете поділитися відео зі своїми контактами!

Оригінальна та резервна копії безпечно зберігаються на захищеному сервері eyeWitness.

Ви також можете поділитися кількома файлами!

1. Відкрийте головний екран галереї застосунку і виберіть кілька файлів
2. Натисніть кнопку «Поділитися» у верхньому правому куті
3. Натисніть «ПОДІЛИТИСЯ» у спливаючому сповіщенні
4. Виберіть платформу обміну або збережіть файли на своєму пристрої

Вітаємо!

Тепер ви вмієте
користуватися застосунком
eyeWitness to Atrocities !

Будь-які питання?

З радістю на них
відповімо!

Ви можете знайти навчальні матеріали та
навчальні ресурси на нашому сайті

<https://www.eyewitness.global/resources>

general@eyewitness.global

<https://www.eyewitness.global>

+44 7578 489 100

@eyewitnessatoacities

@eyewitnessorg

Розвиток спроможностей експертних підрозділів СБ України з техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події РХБЯ інциденту

Денисе́нко Сергій Анатолі́йович

Заступник начальника Центру судових і спеціальних експертиз
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

Основні напрями діяльності ІСТЕ СБУ

Судово-експертна діяльність

Науково-технічна діяльність

Виробнича діяльність

З 2021 року Інститут є членом Європейської експертної спільноти - The European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI)

Частина судових експертиз, що виконуються експертами СБ України, є унікальними, тобто, не виконуються у жодній іншій експертній установі. До таких експертиз належать:

- оцінка можливих наслідків застосування вибухових пристроїв;
- оцінка наслідків впливу технічних факторів диверсії (терористичного акту) чи іншої надзвичайної ситуації;
- дослідження спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації;
- визначення геолокації електронного пристрою;
- інженерно-технологічна експертиза об'єктів критичної інфраструктури;
- дослідження граального обладнання.

Окрім вищезазначених досліджень в Інституті також виконуються інші види досліджень згідно з переліком видів судових експертиз та експертних спеціальностей, затвердженого наказом Центрального управління Служби безпеки України від 24 грудня 2014 року № 855.

Лише в Інституті є унікальне атестоване робоче місце для проведення судових експертиз з носіями інформації, які мають гриф обмеження доступу, зокрема, «для службового користування», «таємно», «цілком таємно».

Інститут є суб'єктом оціночної діяльності та має право проводити оцінку цілісних майнових комплексів, паїв, цінних паперів, майнових прав та немайнових активів, а також оцінку прав на об'єкти інтелектуальної власності.

ІСТЕ СБУ акредитований НААУ згідно з вимогами ДСТУ EN ISO/IEC 17025 у сфері:

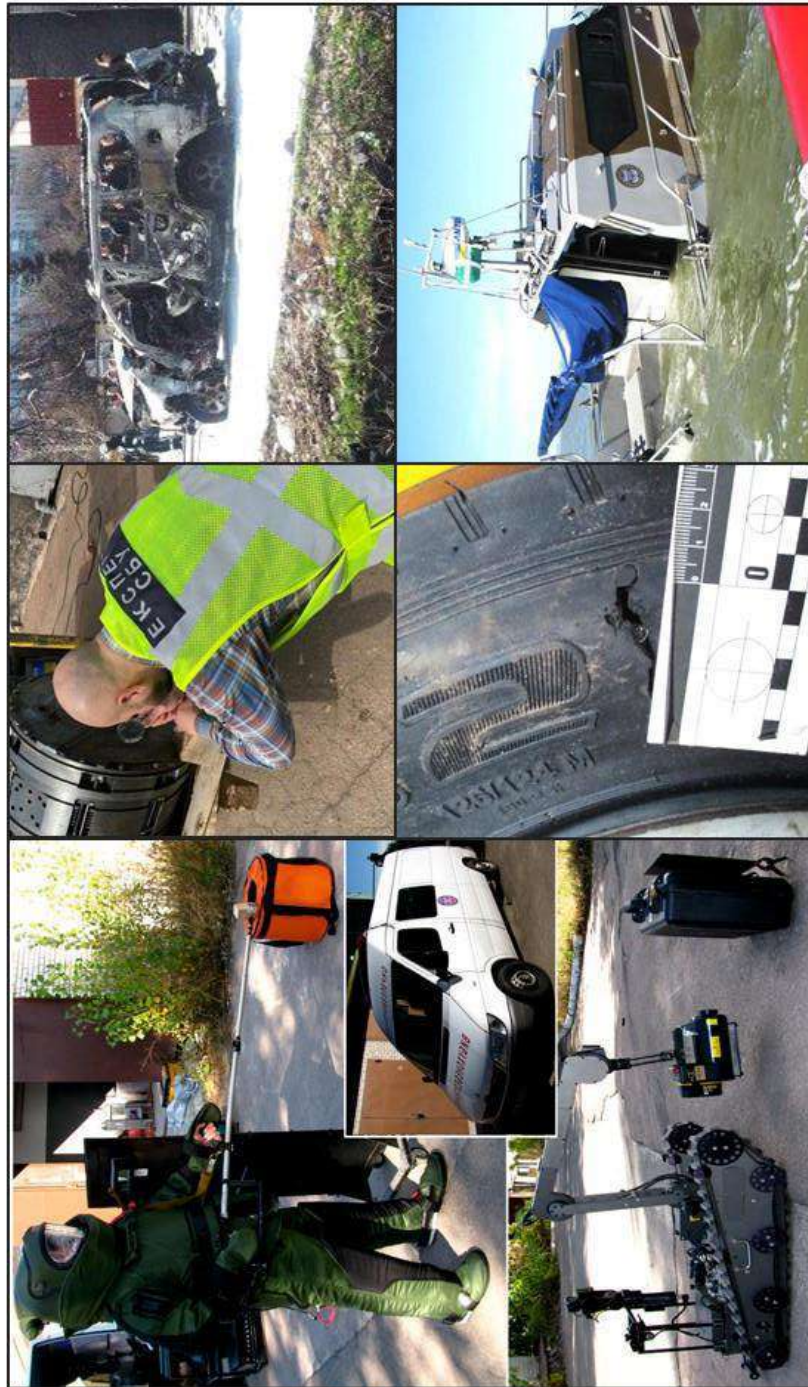
- комп'ютерно-технічні дослідження;
- почеркознавчі дослідження;
- дактилоскопічні дослідження;
- балістичні дослідження та випробування;
- дослідження і випробування холодної зброї та конструктивно схожих із нею виробів;
- технічне дослідження документів;
- дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

За стандартом ДСТУ EN ISO/IEC 17020 в сфері інспектування ІСТЕ СБ України акредитовано за напрямками:

- товарознавча експертиза (експертні дослідження);
- економічна експертиза (експертні дослідження);
- будівельно-технічна експертиза (експертні дослідження);
- земельно-технічна експертиза (експертні дослідження);
- оціночно-будівельна експертиза (експертні дослідження);
- оціночно-земельна експертиза (експертні дослідження);
- експертиза (експертні дослідження) безпеки життєдіяльності.

Техніко-криміналістичне та вибухово-технічне забезпечення оперативних і слідчих (розшукових) заходів

Кримінальний кодекс України

Стаття 438. Порушення законів та звичаїв війни

Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій.

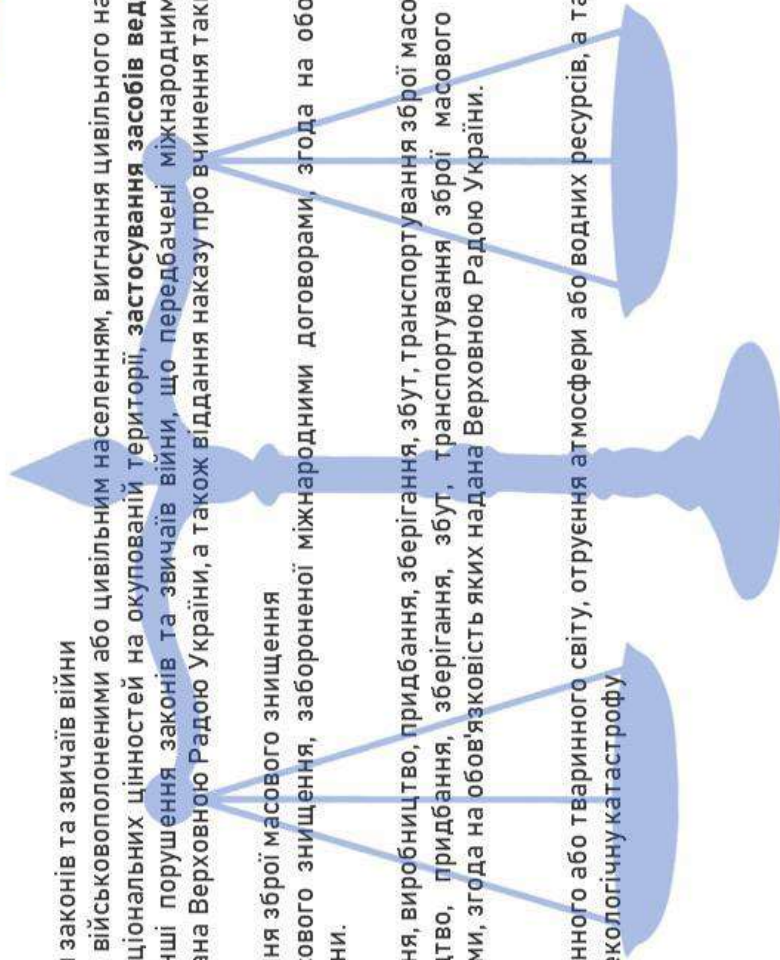
Стаття 439. Застосування зброї масового знищення

Застосування зброї масового знищення, забороненої міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 440. Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення
Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення, забороненої міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 440. Екоцид

Масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу

Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення

Стаття I Загальні зобов'язання

1. Кожна держава-учасниця цієї Конвенції зобов'язується ніколи, ні за яких умов:
 - a) не розробляти, не виробляти, не придбавати іншим чином, не накопичувати або не зберігати хімічну зброю або не передавати прямо чи непрямо хімічну зброю будь-кому;
 - b) не застосовувати хімічну зброю;
 - c) не проводити будь-яких військових підготувань до застосування хімічної зброї;
 - d) не допомагати, не заохочувати або не спонукати будь-яким чином будь-кого до будь-якої діяльності, яка забороняється державі-учасниці цієї Конвенцією.
2. Кожна держава-учасниця зобов'язується знищити хімічну зброю, яка знаходиться у її власності або володінні, або яка розташована у будь-якому місці під її юрисдикцією або контролем, відповідно до положень цієї Конвенції.
3. Кожна держава-учасниця зобов'язується знищити всю хімічну зброю, яка залишена нею на території іншої держави-учасниці, відповідно до положень цієї Конвенції.
4. Кожна держава-учасниця зобов'язується знищити будь-які об'єкти з виробництва хімічної зброї, які знаходяться у її власності чи володінні, або ті, які розташовані у будь-якому місці під її юрисдикцією чи контролем, відповідно до положень цієї Конвенції.
5. Кожна держава-учасниця зобов'язується не використовувати хімічні засоби боротьби з заворушеннями як засоби ведення війни.

Використання засобів боротьби із заворушеннями, як засобів ведення війни

Навчання щодо протидії хімічним загрозам та відбору проб

Навчання щодо дослідження хімічної зброї

Мобільна лабораторія радіаційної розвідки

Комплекс оснащено сучасним обладнанням, яке призначено для пошуку, виявлення, локалізації, моніторингу та протидії незаконному переміщенню радіоактивних та ядерних матеріалів.

НОВІ НАПРЯМКИ ФОТОТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Нізовцев Юрій
Юрійович**

кандидат юридичних наук
головний судовий експерт Центру судових і
спеціальних експертиз

Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

У березні 2022 року

ТікТок-блогер зняв на фото та відео розміщення підрозділу ЗСУ біля ТРЦ «Retroville» у м. Києві та виклав ці матеріали у публічний доступ. Вже незабаром в місце, де на відео та фото розміщувались українські військові, було завдано ракетний удар. Внаслідок влучення російської ракети частина будівлі була зруйнована.

Блогера швидко знайшли. А невдовзі його затримали співробітники СБУ

Кримінальний кодекс України

Стаття 114-2. Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану

1. Поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, - карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

2. Поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

3. Дії, передбачені частинною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства -

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

{Розділ I Особливої частини доповнено статтею 114-2 згідно із Законом № 2160-IX від 24.03.2022; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2178-IX від 01.04.2022}

На телеканалі «1+1»

був поширений відеосюжет, у якому Юрій Гусев дає інтерв'ю, а також фігурує приміщення танкоремонтного підприємства (його назва не називається). Вже наступного дня після виходу сюжету в ефір

у російському телеграм-каналі було викладено координати місця зйомки – конкретного цеху «Київського бронетанкового заводу», отримані шляхом детального вивчення та аналізу зображень відеозапису.

А невдовзі по цьому цеху було нанесено ракетний удар, який не лише знищив приміщення, але й забрав життя людей.

Рыбарь

Украинский цех по ремонту российской техники

Вчера на украинских каналах опубликовали сюжет с завода: ремонтные бригады восстанавливают захваченную российскую технику для нужд ВСУ.

После детального анализа ролика нашей команде удалось установить, что видео снято на Киевском бронетанковом заводе. Последующий подробный разбор по характерным признакам позволил даже найти конкретный цех, где стоит попарные в кадр бронемашины.

Точные координаты места – 50.418871, 30.701717

Объект однозначно стоит того, чтобы оперативно направить туда несколько ракет.

#Киев #Украина

@rybar

t.me/rybar/31160 597.1K edited Apr 14 at 11:12

Взимку

підрозділи ППО Збройних сил України з останніх сил намагались стримувати навалу ракетних обстрілів рашистів. Натомість, після публікації різного роду блогерами кадрів роботи нашої ППО вказані підрозділи самі ставали першочерговою ціллю для ворожих ракет.

Наукове видання

**ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ТА
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

*Збірник матеріалів Всеукраїнської
науково-практичної конференції
22 серпня 2023 року*

Том 2

Матеріали подано в авторській редакції

НАД ВИПУСКОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Відповідальний редактор

Парфіло О. А.

Графічний дизайн

Парфіло А. О.

Підп. до друку 27.09.2023
Формат 35×45/8. Спосіб друку – цифровий.
Ум. друк. арк. 11,4. Тираж 100 прим.

Виготовлено з оригінал-макету у видавництві Українського
науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
03113, м. Київ, вул. Миколи Василенка, 3
Тел./факс (044) 408-70-54
e-mail: icte@ssu.gov.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія № ДК № 7147 від 17.09.2020*